

Anton Gots

IGEN, URAM!

Anton Gots

IGEN, URAM!

PRUGG VERLAG

Eisenstadt 1982

A német eredetű címe és kiadója:

Das „Ja“ zum Kreuz. Veritas-Verlag Linz 1981⁷.

Wenn dein Mitmensch im Sterben liegt. Veritas-Verlag
Linz 1974.

Fordította Sántha Máté.

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

P. Dr. Anton Gots 1934-ben született Mosonszentjánoson. Ausztriában a kamilliánus rendbe lépett. (Ezt a szerzetet Lellisi Szent Kamill alapította a betegek ápolására és gondozására.) Mint fiatal pap hónapokon át feküdt betegen, és hosszú ideig minden jel arra mutatott, hogy betegsége nem lesz szerencsés kimenetelű. Ennek az időnek élményeiből született egy elmélkedés-sorozat. Elsősorban személyes vallomás: a súlyos beteg küzdelme, hogy fölfedezze szenvedésének értelmét, hogy hinni tudja Isten jelenlétét a bajban és a fájdalomban, és a hit segítségével úrrá legyen megpróbáltatásain. Szembenéz számos egyházi és korproblémával is, amint betegágyához eljutnak.

A könyv 1970-ben jelent meg először, és 11 éven belül hétszer kellett újra kiadni. A szerző maga sem várt volna ilyen visszhangot. Betegek, fogyatékosok, de egészségesek is előszóban, írásban számtalanszor juttatták neki kifejezésre, mennyire elevenükön találta őket a mű, s egyben mennyi vigaszt és segítséget merítettek belőle.

Azóta a betegekkel való intézményes foglalkozás a szerző életművévé vált. 1970-ban megalapította és azóta is vezeti Ausztria Katolikus Betegeinek Egyesületét, amely már sok ezer szenvedőt és segítőt foglal magába. Kis csoportokban kerülnek összeköttetésbe, és kölcsönösen segítik egymást levelezéssel, személyes találkozással. Meditációs kurzusokon, lelkigyakorlatos napokon, szemináriumokon próbálják feldolgozni életüket és szenvedésüket. P. Gots tíz év alatt kb. 60 ilyen kisebb-nagyobb rendezvényt szervezett.

Egy további lépés volt, amikor fölfigyelt a súlyosan fogyatékos, otthonukban kellő ápolásban nem részesülő emberek helyzetére. Hogy lehetővé tegye számukra az értelmes életet, megalakult 1972-ben az „Érdemes élni” nevű egyesület ugyancsak az ő vezetésével. Ez vezetett arra a gondolatra, hogy egy külön települést hozzanak létre testileg károsult társaiknak, felkínálva minden rendelkezésre álló eszközt életük pozitív alakítására. A „fogyatékosok faluja” 1978 óta áll fenn Felső-Ausztria közepén, a gyönyörű Hausruck-erdőben (Altenhof am Hausruck). 1980 végén már 117 testileg súlyosan fogyatékos lakója volt. Kiépítése

1981 végén fejeződött be, most 170 ember befogadására képes. Gondozásukra kb. 120 főfoglalkozású munkatárs áll rendelkezésre minden szakterületről (ápolók, terápisták stb.).

P. Gots Linzben él. Könyvét örömmel bocsátja most már magyarul is az érdekeltek és érdeklődők rendelkezésére. Reméljük, hogy a magyar kiadást is Isten áldása fogja kísérni.

... AHOVA NEM AKAROD

Minden emberben mélységes vágy él, hogy egészséges és boldog legyen, hogy betöltse helyét az életben, testi-lelki erőinek teljes birtokában és használatával. Irtózik attól az úttól, amelynek jelzőtáblái: szenvedés, betegség, mindenféle nélkülözés. Amint Simon Péter is tiltakozott az ellen, hogy Krisztussal fölmenjen Jeruzsálembe, ahol az Úrra szenvedés és halál várt, és minden leendő keresztény számára is megnyílt a keresztút.

Saját keresztünkkel való első szembekerülésünket bizonyára mindig ez a belső lázadás, elutasítás, menekülés, észrevenni nem akarás jellemzi. Csak lassan, lépésről lépésre vezetnek be a kikerülhetetlen, elodázhatatlan, kemény tények Isten gondolataiba és terveibe.

Azon a reggelen, amikor „fejbeütötten” a kórházi betegszállító kocsinhoz sántikálok, még nem tudom, hová visz az út, az emberi élet milyen dimenzióiba, milyen magasságokba és mélységekbe, az emberileg még elbírható élményeknek milyen szélső határáig. A fejem még tele a legközelebbi jövő terveivel, határidős naptáram hemzseg az előjegyzésektől, s fróasztalom úgy fest, mintha néhány napon belül megint mellette ülnék és tovább dolgoznék. Mert még szilárdan hiszem, hogy ez a kis „tatarozás” egy jelentéktelen „üzemi baleset” után hamarosan lezajlik.

Ha ma visszapillantok, egész világosan fölismerem, hogy az az út a betegszállító kocsi felé egy életút végső darabja volt. Ez a szakasz egyszersmindenkorra a hátam mögött maradt, visszavonhatatlanul lezárult.

Egy betegségből sohasem kerülünk ki úgy, ahogyan belekerültünk. Nyomait és jegyeit egész életünkre hátrahagyja.

Ezekkel az utolsó lépésekkel már csak külsőleg nézve is vége az egészséges, ép testtel való rendelkezésemnek. „Emlékeztető cédulát” hordok mindarról, ami életem végéig rajtam marad. Vége a bizonyosságnak, hogy nélkülözhetetlen vagyok eddig betöltött helyemen. Vége papi életem első tíz esztendejének is.

Mi következik? hogyan töltöm a legközelebbi tíz évet? – Nem tudom! Csak azt tudom: sokszor látszott úgy, mint ha nem érném meg a „további tíz évet”.

Attól az első reggeltől fogva először is minden úgyszólván mindennapos búcsúzás, bár ezt észre sem veszem, nem is akarom észrevenni, és egyáltalán nem tudom, hová visz az út. A betegszoba lesz új otthonom és a betegágy egyedüli „mozgásterületem”. Itt látok majd lezajlani eseményeket, amelyeknek végső, legmélyebb összefüggéseire alighanem sohasem jövök rá.

Hamarosan izgalomba ejt a fölfedezés, hogy életem távolodik a többiekétől, sajátos sínen kezd futni, sajátos jellegűvé válik. Ez a megállapítás nem könnyű. Magányba vezet önmagammal; egy része annak a folyamatnak, amit az ember sajátos kibontakozásának nevezünk, és az mindig fájdalmas. Ráadásul ezekben a napokban hirtelenül, készületlenül ránk kényszerített teljes „tétlenség” kíséri. És hamarosan beállnak a testi fájdalmak is, a kínok szinte szüntelen pergőtüze. Az ember úgy érzi, légüres térben lebeg, semmi sem tartja többé, magányos tutajon, egyedül sodródik a bizonytalan, felkorbácsolt hullámokon.

Egy bibliai jelenet jut egyre-másra az eszembe, amely olyan bőrre menően jellemzi a hirtelen felbolydult ember helyzetét. Pétert, az Egyház első pápáját, Krisztus egyszerre mintegy ráállítja életének saját „vágányára”, a hivatás és Krisztus-követés sajátos belső (és külső) útjára. Elszigetelődött a többiektől, látja, hogyan távolodik a többi apostoltól, különösen eddigi barátjától, Jánostól. Nagy elfogódottsággal veti fel a tapogatózó kérdést: „Uram, hát vele (Jánossal) mi lesz?” De Krisztus azt feleli: „Mi gondod vele? — Te kövess engem!” (Jn 21,21k.)

Amíg a sajátos életutunkra szóló hívás eddigi „normális” életrendünk keretében, erőink és képességeink teljében valósítható meg, addig többnyire nem tartjuk rendkívülinek. De följedünk és visszariadunk, ha az élet peremére szólít, létünk végső hatáira, ha mindenről le kell tennünk, le kell mondanunk, amit régtől fogva megszoktunk, ha életünk fenyegetetté válik. Az Írás idézi a Péternek szóló következő mondatot is: „Más fog felövezni, aztán oda visz, *ahova nem akarod*” (Jn 21,18). Vonakodunk oda menni, ahová valaki más vezet. Sokkal kényelmesebb a tömegben állni.

A betegségben azonban találkozoznunk kell önmagunkkal, vállalnunk kell sajátos valónkat.

Egy második fölfedezést is teszek, ami nem kevésbé nyers és könyörtelen. Egyre világosabban belátom, hogy nem vagyok pótolhatatlan, hogy eddigi működési teremem kicserélhetnek mással, hogy mindennek nélkülem is mennie kell – és megy is!

Ez a gondolat fáj. Rendes körülmények között csak „az élet alkonyán” érteti meg a természet az emberrel. És még akkor is fájdalmat, szomorú belenyugvást idézhet föl. De azt hiszem, idős korban az ember belülről már mégis készségesebb, érettebb, jobban fölverte az elszakadásra, a szolgálatból való kilépésre. Olyan, mint az érett őszi alma, amely könnyen leválik az ágról.

Fiatal embernél viszont a természet hevesen ágaskodik, minden idegszálával odatapad az élethez. Csakhogy az emberi lét iránya a lemondás, a változás, az elszakadni tudás felé tart. Ez pedig elválást és fájdalmat jelent, valami új születését az eddigittől vett búcsú után, búcsút mindattól, ami tartást és szilárdságot adott, annak biztos birtoklásától is, ami értékessé teszi az életet. Ugyanakkor pedig még nem tartja kezében a csak körvonalaiiban derengő holnapi életforma biztonságát.

A betegség mindinkább „metafizikai eseménnyé” válik. Kiszakít a csak-időbelinek közegéből, és arra a határra visz, ahol az ideiglenes meg a változhatatlan, az időbeli és az örök, a kezdet és a cél, az emberi és az isteni egymás közelébe kerül, sőt egyenesen összeér és egymásba olvad. Ebbe a történésbe belekerülni, hatékonyságát tagjainkon meg tapasztalni roppant feszültséggel jár. Ezt ki kell állni, meg kell tanulni az elviselését, akkor egyre erősödő világosság áraszt el: az Isten közeléből áramló, jövőetele előtt világító tündöklő ragyogás.

Mert ez az első hetek harmadik fölfedezése: Isten élettemnek ezen az új pályáján is jelen van. De ezekben a napokban még inkább csak úgy, hogy fáradságosan kell kihámozni és kidolgozni, ki kell küzdeni, és gyakran csak könnyek között tudjuk lekényszeríteni. Még nem árad belőle az a boldogító nyugalom, ami később majd higgadt-ságot, odaadást és felhívást sugároz ki.

A lélek még tapogatózik, óvatosan mérlegel, aggodalommal fürkészi a kilátást. „Tud” már Isten közelségéről a mindennapos veszélyek között, de még nem képes maradéktalanul kilendülni magából, hogy fenntartás nélkül

megragadja az Urat. Még mindig – és még igen sokáig – megőriz valamit abból a magatartásból, hogy nem akar oda menni, ahová a „másik” vezeti.

Az embernek azt is meg kell tanulnia, hogy beteg tudjon lenni. Senki sem takaríthatja meg magának ezt az iskolát, akinél a betegség hosszabb ideig tartó életforma. Nem szabad csodálkozni, ha nem mindig aratunk sikereket, és ugyancsak szívesen megszöknénk ennek az iskolának igen kemény „órarendje” elől. Még hozzá közismert szállóige, hogy orvosok, ápolónővérek és papok a legnehezebb páciensek.

Nem szégyen beismerni mindezt. Én láttam, hogy Isten nagyon türelmes tanítómester, tud várni, míg az ember olyannak fogadja el és ismeri meg, amilyen valójában, és aminek az elismerését akarja tőlünk.

Isten e türelmének árnyékában fekszem hát itt, és tanulgom, hogy elviseljem magamat, türelmes maradjak önmagam iránt. Ez ennek az első hétnek és az elkövetkezőknek is a legnehezebb feladata!

Érzem: egy kaland közeledik, amelybe még sehogysem sikerül maradéktalanul belebocsátkoznom.

De visszaút már nincsen.

Mi minden jön még?

A HIVŐ KÖZÖSSÉG NÖVEKSZIK

Míg jómagam a külvilágtól elzárva fekszem itt, és napokig, hetekig még látogatókat sem fogadhatok, otthon és sokfelé betű szerint ezerhangú imádság ostromolja az eget megmentésemért. Olykor betegágyamig hatol a híre. És egyre többször előfordul, hogy valahonnét jobbulást kívánnak, imájukról biztosítanak, olyan emberek is, akiket sohasem láttam, akikről sohasem hallottam. Mi vagyok egyszerre nekik? mit jelenthet számukra egy teljesen ismeretlen ember?

„Betegségeddel olyan embereket készítettél imára, akik már évek óta nem imádkoztak, vagy nem lépték át a templom küszöbét” – mondja egy napon egyik paptestvérem.

Mi történt egyszerre velem?

Hagynom kell, hogy olyan dolgokat meséljenek el nekem, amelyekben teljesen ártatlan vagyok, megtörténtükben semmi részem.

Még sohasem világosodott meg bennem Szent Pál szava úgy, mint most: Krisztus közös testének vagyunk a tagjai, ő egybefűz bennünket, hordozzuk és segítjük egymást, együtt is kelünk föl, ha elestünk.

Istenem! Hiszen mindig újra magam is prédikáltam, másoknak is mondtam, — de itt élménnyé válik, igazsága saját bőrömre megy.

Valahol valaki imádkozik, áldozatot hoz és szenved érted. Hogy pap lettél és még ma is az lehetsz, az sok más ember imájának és áldozatának gyümölcse.

Mint pap már nem vagyok a magamé, hanem mindenkié. Az Egyházé vagyok, Isten egész népéé, amely most imádkozik értem, hogy egészségesen visszakapjon.

Még egy másik oldala is van annak az igazságnak, hogy Krisztusban egyesülve, egymásért élünk. Ez is napról napra igazdobb élménnyé válik.

Nemcsak felém áramlik az imák és az áldás folyama, hanem át kell (és át szabad) élnem, hogy belőlem is hasonló folyam árad vissza a többiek felé. Láthatom — kézzelfogható jelekből —, hogy nem végállomás vagyok, hanem megállóhely fölfelé, Isten jóságának és kegyelmének átra-kodó helye.

Egy szép napon leveleket tartok a kezemben olyan emberektől, akik nálam jártak, — és olvasásuk szinte megijeszt.

„Isten csakugyan gondoskodik arról, hogy találkozzunk emberekkel, akik hidat alkotnak, hogy borús óráinkban vigaszt és új bátorságot találjunk. Igen, ezt Önnél valószínűsítően átélhettem. Felém küldött imája igazán kötél, amelybe az ember megkapaszkodhatik, hogy keresztülvergődjék a sötét órákon.” — „Ma újból megkezdődtek számomra a mindennapok. A szokottnál sokkal vidámabban indultam dolgozni, és ezt Önnek köszönhetem!”

Igaz ez, vagy ha becsületes akarok lenni, el kell égetnem ezeket a leveleket? Nem égetem el! Valaki Más, valaki magasabb van a játékban, ő arat ott, ahol én semmit sem vettem.

De egyvalamire rájövök: Az aratás nagyobb, gazdagabb, egyszerűbb lehet, ha nemcsak nézem és hagyom velem megtörténni, ami elkerülhetetlen, hanem betegségemet is munkává teszem, és együtt dolgozom Istennel. Egy napon

egy levelezőlapról ez a mondás vésődik belém: „A szenvedés és keresztviselés is munka, még hozzá olyan, amit nem mindenki tud és akar elvégezni. Boldogok, akik szenvednek, ezzel a munkájukkal megváltják a világot, ha más-különb-en munkanélküliek is.”

Látnom kell hát, hogyan alakul ki egy *egyházköz-ség* betegágyam körül. Láthatatlan, előttem ismeretlen köz-ség, amelynek szüksége van rám, amelyért élnem kell, és amely betegágyamban végzett napi munkámból él, magam viszont az ő imáikból élek. Lehet, hogy sok tagját sohasem ismerem meg személyesen, mégis tudom róluk, hogy nekem ajándékozzák szenvedéseiket, és naponta imádkoznak értem.

Régi meggyőződése-m, hogy nemcsak minden papnak, de Krisztus követése során minden más megkereszteltnek is megvan ez a „közössége”. Emberek, akiket Isten örök-től fogva neki szánt, életéhez kapcsolt, hogy ő, talán csakis ő juttassa át, mentse át őket imájával az örökkévalóságba. A pap, a hívő ennek a közösségnek sok tagját ténylegesen, színről szí-nre is megismerheti és övéi közt tarthatja szá-mon élete során, — sokat, valószínűleg az „egyházköz-ség” nagyobbik részét, majd csak odaát lát meg. Mindannyian egymásért vagyunk a földön. Sorsává lettünk egymásnak, kölcsönös adománnyá, de feladattá is. Az „egyházköz-ség” iránti magatartásunk normája a János-evangélium 17. feje-zetének kijelentései, ahol Jézus az ún. „főpapi imá”-ban tanítványaiért imádkozik. Jézus mindazokért imádkozik („Értük könyörgök ... akiket nekem adtál”, 9. v.) és mind-azokért szenteli magát („Értük szentelem magamat, hogy ők is szentek legyenek az igazságban” 19. v.), akiket az Atya „neki adott”. Ugyanígy Krisztus tanítványa is naponta imával és áldozattal lép az Atya elé az ő „egyházköz-ségé-ért”, és gondban van, hogy senki se vesszen el azok közül, akiket őrá is rábízott az Atya. „Senkit sem vesztettem el azok közül, akiket nekem adtál” (Jn 18,9).

Mindig erre kell gondolnom, amikor hallom: ez meg ez a pap, szerzetes feladta a hivatását és elment, vagy: ez meg ez a keresztény megtagadta hitét, mit sem akar már tudni Istenről és az egyházról. Olyan könnyen és gyorsan megy szög-re akasztani mindent. Mentegetésképpen hall-juk néha: ez még nem okvetlenül jelenti az illető számára az üdvösség elvesztését. Lehetséges! De kérdezem ma-

gamtól: mi lesz az „egyházközségéből”, ki száll értük síkra, mi lesz a nyájból, ha pásztora cserben hagyja?

A 69. zsoltár imádkozója már megsejthette, milyen komoly felelősséget hord embertársaiért Isten előtt: reszket, hogy akadálylá, romlássá válhat másoknak:

Miattam, Uram, seregek Ura,
ne hagyj felsülni azt, ki bízik benned.
Izrael Istene, ne érje énmiattam szégyen
azokat, kik téged keresnek.
(Zsolt 69,9k. Farkasfalvy Dénes ford.)

Hogy ki tartozik az én közösségemhez, nem tudom. A tudatosan hozzásoroltak száma napról napra nagyobb. „A hívőközösség növekszik!” Az „egyházközség” szó jelszóvá válik, amellyel másoknak a fülét rágom, hogy segítségüket kolduljam. Nagyszerű dolog másokért élni. Ebben a szürke, terméketlen hétköznapban is. Micsoda értelmet kap egyszerre az élet! Örömmel és hálával tölt el, hogy másokért lehetek.

„A hívőközösség nő” – és így a napi munkaadag is. Annyi mindent kell megtárgyalni, megbeszélni Istennel, annyi mindenkire kell naponta gondolni! Észrevétlenül, de biztosan fordul el a pillantás saját kisebb-nagyobb gondjainktól, és találja meg a másikat; mindenekelőtt azokat, akiknek még több a hordani valójuk, és talán kevesebb segítővel rendelkeznek. És egyszer csak odáig jut az ember, hogy őszintén örül élete ilyen alakulásának, s egyáltalán nem is szeretné, ha másképp lenne. A hosszú betegségnek van egy keserű kísértése. Annál fájdalmasabb lehet, minél fiatalabb valaki, és minél kilátástalanabb, hogy még egyszer épen-egészségesen visszatérhessen az életbe. Ez a kísértés a kínzó gondolat, hogy az emberre nincs szükség többé, „leírták” és időnap előtt félreállították.

Ha állandóan „egyházközségünkre” gondolunk, ez annak a biztos hitnek egyik formája, amely legyőzi a napról napra hasonlókkal kísértő világot.

Istennek szüksége van ránk közösségünk számára!

A TE KERESZTED

Derült égből jövő villámcsapásként ér egy reggel állapotom rosszabbodása. Szinte csillapíthatatlan gyomorvérzés!

Fél napon át szakadatlanul dolgoznak az orvosok, míg átmenetileg megfékezték a fenyegető krízist.

Áttesznek a nagy klinika sebészeti osztályára arra az esetre, ha a vérzés ismétlődik, és műtėti beavatkozás válnék szükségessé.

Minden jól alakul, és néhány nap múlva „haza” mehetek a belgyógyászatra, régi betegszobámba. A nővér gondjába veszi kis kofferemet, és a szekrénybe rakja a vándorútra velem adott dolgaimat. A koffer egyik belső zsebéből kopott, sárgult levélboríték esik ki. „Mi ez?” A nővér ideadja a borítékot. Két levelezőlapot búzok ki belőle, egyiken egy Madonna-ikon, a másikon egy mondás. Ki tette a kofferba? És mikor? Nem tudom. Sose láttam életemben. Biztosan nem betegségem hónapjai alatt került oda. Lehet, hogy már sok esztendő óta hurcolom őket a kofferban mindenfelé.

A mondás címe „A te kereszted”. A szöveg Szalézi Szent Ferenctől való:

Ha minden angyal, a világ minden lángelméje
tanulmányozta volna,
mi válik hasznodra ebben vagy abban a helyzetben,
miféle szenvedés,
kísértés vagy fájdalmas veszteség,
nem találhattak volna
hozzád illőbbet,
mint azt, ami ért.
Isten örök Gondviselése
kezdetől fogva kigondolta,
hogy ezt a keresztet saját Szívéből
értékes ajándékként neked adja.
Mielőtt elküldötte volna,
mindentudó szemével megsejmelte,
isteni értelmével átgondolta,
bölcs igazságosságával megvizsgálta,
szerető irgalmával átmelegítette.
Mind a két kezével megmérte,
hogy egy milliméterrel se legyen nagyobb,

egy milligrammmal se nehezebb a kelleténél.
Azután megáldotta szent nevével,
fölkente kegyelmével,
beléje lehelte vigaszát,
és még egyszer rád és bátorságodra pillantott.
Így most egyenesen az égből jön feléd,
mint Istennek hívása,
s könyörülő szeretetének ajándéka,
hogy egészen önmagaddá légy,
és Istenben megtaláld beteljesülésedet.

Újra meg újra elolvasom a szöveget, különösen olyan napokon, amikor minden erőlködés ellenére sem boldogulok, és úgy látszik, hogy bezárult az ég.

Olyan, mint a mennyi felelete helyzetemre. Nem különös, hogy sokszor már hosszú ideje magunkkal hordjuk az ilyen feleleteket, de nem látjuk, nem halljuk meg? Isten a kellő pillanatban intézi hozzánk szavát. Csak a hit szemével kell szemlélni rejtett jelenlétét. Isten itt van, és én már a mai napon magamban hordom holnapi problémáim megoldását és holnaputáni útjaim fölszerelését.

És mit mondjak a szöveg tartalmáról?

Tanácsstalan egyedüllétünk pillanataiban az a tudat tesz nagyon jót nekünk, hogy *ő itt van*. Nem mint puszta néző, őr vagy virrasztó, hanem mint atya, aki szeretettel, meleg gondoskodással, megfontoltan méri ki, mit tudunk éppen most (még) elviselni.

A tudat, hogy a betegség „az én keresztem”, amit Isten mért ki, mért le és áldott meg számomra, szilárdan tartó horgony, bizalmat és erőt ad a mindennap esedékes bajok túllépésére.

És a kereszt kezd foghatóbbá, hordozhatóbbá válni, mert nem átoknak tartjuk többé, hanem fölismerjük benne az *Ő szeretetét*.

Azóta nemcsak én magam szemlélem mindig újra „az én keresztemet”, hanem minden lehető alkalommal tovább is adom a szöveget más betegtársaimnak és szenvedőknek. És megtapasztalhatom, hogyan lélegzenek föl ők is, mert fölismerik, milyen közel van szeretetével az Isten, s mennyire örülhetünk, hogy hordoz bennünket.

HA HITETEK VAN...

Az ápolónő gyakran jött a szobámba. Tudta, hogy pap vagyok. Így aztán egy napon a beszédnek „vallási dolgokra” kellett terelődnie, az ő életének vallási dolgaira. Szegényke! Nem hitt a túlvilágban, az Istenben, a halál utáni életben.

Mégis csodálnom kellett. Micsoda odaadással látta el szolgálatát, milyen magától értetődően nyúlt a legnehezebb dolgokhoz, és oldotta meg őket! Lélekjelenlétével az életemet mentette meg. „Uram, nyisd meg egy napon a szemét, és ajándékozd meg a hit fényével!”

Sok ember szeretne hinni, és nem tud. Nem mindig felületes szellemek vagy lapos élvezők. Vannak erős és nemes lelkek a nemhivők között, akik mélységesen megsegényítenek bennünket. Minket, akik úgy véljük, hogy „birtokában vagyunk” a hitnek, és ezzel büszkélkedünk. Őket sem kíméli az élet szigora, de gyakran nagy türelemmel, higgadt nyugalommal viselik, és nem kezdenek olyan gyorsan jajgatni a teher miatt.

Mi tudunk hinni, szabad hinnünk. Mivé fejlődnek sok nemhivő élete, ha Isten megajándékozná őket a hit kegyelmével!

Minek jutottunk birtokába a hittel?

A hit *horgony*, amely a lét alapjához köt, ezáltal megerősít és bizalmat ad. Kitörhetnek az életünkben viharok, magasra csaphatnak a hullámok, — míg megmaradunk a horgonyon, kapcsolatban maradunk Istennel.

A hit *világosság*, lámpás a világban.

Ebben a világosságban képesek vagyunk látni, akkor is, ha körülöttünk már minden sötét. Benne mindig újból visszatalálunk Istenhez. Ez a világosság fölismereti velünk, hogy Ő itt van, és nem húzódik vissza tőlünk.

A hit segít mindennap legyőzni a világot, és félretolja az egyre-másra feltolakvó sok „ha”-t és „de”-t.

Mindezt jelenti a hit, nekem és minden boldog birtokosának. Aki így tud hinni, az nemcsak maga horgonyozott le Istenben, és nemcsak saját magának találja meg a világosságot. Hanem ő is horgony és világítótorony lesz a bizonytalanoknak, a veszélyben forgóknak, a fuldoklóknak, a hajótörötteknek.

Sohasem hiszünk az Istenben egyedül, csak önmagunknak, mindig sok más emberrel együtt, az ő javukra is hiszünk.

Aki „igen“-t mond Istenre, aki vállalja vele a hit kalandját, az átmeneti szállássá válik minden örökkévalóság felé tartó embernek. Isten jelen lesz benne s általa sok másban is, és ővele együtt a kegyelmi gazdagságnak Krisztusban rendelkezésre álló teljes bősége.

Visszatekintek az üdvösségtörténetbe. Isten vállalta a bizalom szövetségét velünk emberekkel. *Ábrahámot* mindazok ősatyjává tette, akik eljutnak a hitre. Igen kemény dolgot kíván tőle. Bár megkapta az ígéretet, hogy utódjában áldássá válik minden népnek, neki magának kell kioltania egyetlen fiának, az ígéret kezesének életét, feláldoznia őt. Érthetetlen követelmény! A természetes értelem számára teljesíthetetlen, merő ellentmondás. De Ábrahámról írva áll, hogy elment, és az utolsó „i“ betűig mindent pontosan meg akart tenni. „Nem gyengült meg a hite – írja Pál –, meg volt győződve, hogy (Isten) elég hatalmas ígéretének teljesítésére“ (Róm 4,19.21).

Igy van ez *Máriánál*, az Úr anyjánál is. Ígéretet kapott, hogy magát Isten Fiát hozza majd világra. De amikor Fia megjelenik a földön, csak egyszerű emberiát lát maga előtt, aki nehéz viszonyok között jön világra, nő fel, és keserű kísértő körülmények közt kell távoznia az életből.

De életútját egyetlen magatartás jellemzi: mindennapos „igen“ mindarra, amit Isten vele és gyermekével tenni szándékozik: „Az Úr szolgálója vagyok!“

„Ha valami tudtunkra adja nagyságát – mondja Romano Guardini –, akkor rokonának felkiáltása az: „Boldog vagy, te, aki hittél!“ Mária hitt, és mindig újból föl kellett szítnia magában ezt a hitet. Mindig erősebben, mindig keményebben. Hite nagyobb volt, mint emberé valaha is. Ábrahám hitét félelmetesen vizsgálta meg az Isten; de Máriától nagyobbat követelt, mint bárki mástól“ (Der Herr. Würzburg 1951, 11. o.).

Igy van végül *Péternél*, az Egyház első pápájánál is. Mt 14,23kk elmondja Jézus vándorlását a tenger hullámain. Péter megismeri a Mestert, és szól neki, hogy hívja. „Uram, ha te vagy, parancsold meg, hogy odamenjek hozzád a vízben.“ „Gyere“ – mondja Jézus. És Péter habozás nélkül kilép a csónakból.

A hit: bizalom, támaszkodás Isten ígéretére, biztosítására, hogy jelen van; mindennapos együttjárás Istennel, állandó „igen”-nel mindarra, amit akar; de önkéntes, habozás nélküli, friss és vidám felelet is Isten szólítására.

Aki így tud hinni, annak van mire támaszkodnia útközben, annak talaj van a lába alatt, és bármikor „kiszállhat a csónakból.” Mint Ábrahám, mint Mária, mint Péter, ő is megfordítja mások életét.

Olyan hitre van szükség, amely izzik, fölemel, versengve teszi jóvá, amit mások hitetlenségükkel elmulasztanak, befödi a hiányokat. Minden kicsinyességen, az élet mindennapos önző fenntartásain túllendülő hitre.

E nélkül a hit nélkül nem állhatok helyt az életben, és nem maradhatok győztes a mindennapokban.

Ebben a hitben azonban minden megvilágosodik: a keresztt, a Szentostya, az áldozat, a Krisztus halálába olvadó mindennapos halál. Csak ebben van igazi béke és valódi, elveszíthetetlen öröm.

Ábrahám hitt, és így sok nép atyjává lett. Mária hitt, és Fia boldognak mondta, mert meghallgatta Isten szavát, és kitartott mellette végső leheletéig. Péterért pedig maga Jézus imádkozott, hogy hite meg ne inogjék, s így meg tudja erősíteni testvéreit.

„Ha hitetek van . . .” — mondja Jézus. Bárcsak volna ilyen hitem!

Fölfelé a hitnek nincs mértéke. Ezért mindig érvényes: „Hiszek, Uram, segíts hitetlenségemen!”

És mindennap érvényes rám és mindenkire: Szilárdan és rendületlenül megalapozva kell állnunk a hitben (vö. Kol 1,23), hogy hitünk világítson, és győzelemre vezessen magunkat és sokakat!

HISZEK

Isten szól hozzám a Szentírásban:

Enyém vagy. Ne félj. Neveden szólítalak. Tenyerembe irtalak. Nálad vagyok.

Ezekbe a szavakba kapaszkodom.

Hiszek.

Ezekből a szavakból élek.

Belőlük viselem el életemet.
Híd ez nekem a szakadék fölött,
kötél a meredélyen,
útjelző a sötétben.
Fájdalmaim vannak, kínokat szenvedek.
De hiszem, hogy ő jelen van.
Hogy most az ő keresztjét hordozom.
Lenyom.
Nyögök, felsikoltok.
De hiszek.
Hiszem, hogy tenyerébe írt,
hogy itt van nálam.

Hiszek azzal együtt, hogy türelmetlen vagyok,
*ingerült,
elviselhetetlen mások iránt,
csüggeteg,
nyögdécselő és siránczó.*

Hiszek, bár nem tudok már aludni,
*bár jövőmet nem ismerem,
bár fájdalmaim egyre elviselhetetlenebbekké válnak,
bár az orvosságok már nem hatnak,
bár napról napra kevesebb marad belőlem.*

Hiszem, hogy ő közel van hozzám.

Hiszek, bár teljesen egyedül vagyok, és senki sem tud
rajtam segíteni,
*bár kézzől kézre adnak,
ajtóról ajtóra küldenek,
bár helytelen kezelés áldozata vagyok,
bár túlérzékenynek, szimulánsnak tartanak.*

Hiszem, hogy ő még most is nálam van.

Hiszek, bár az enyéim most egyedül vannak,
*tanácstalanabban, mint én,
nagyobb veszélyben, mint én,
kevesebb gondozással, mint én.*

Hiszem, hogy ő ott van velük is.

Hiszek akkor is, ha elvisz innen,
*ha holnap nincs már rám szüksége,
ha holnapután félreállít,
leléptet,
életem óráját megállítja.*

Hiszem, hogy akkor is ő vesz magához. Hiszen ismer,
tenyerébe vagyok írva.

Nem félek, igazán nem.

Ha nem tudnék hinni, mit is kellene most tennem?

*Hadakoznék Istennel,
vádolnám őt,
elátkoznám az életemet,
ilyen kérdésekkel kínoznám magam:
miért? mi végre? meddig még?
Vádolnom kellene embertársaimat;
keményszívű és neheztelő lennék;
talán véget kellene vetnem az életemnek.*

De mindettől meg vagyok kímélve, mert *hiszek*,
tudok hinni, szabad hinnem!

Mert hiszek, szabad lehetek belül,
*hidegvérrel nézhetek minden egyes nap elé,
napirendre tudok térni a fölismert igazságtalanság
fölött is,
sőt még örülni is tudok
ennek az életnek,
ennek a betegségnek,
fájdalmaimnak,
a holnap halálnak;
mindenre szeretettel igent tudok mondani,
és nem szeretném, hogy másként legyen,
mint ahogyan van.*

Mert hiszek, nem kell aggódnom és nem kell félnem. „A
félelem kint okoz. A szeretetben nincs félelem” (1Jn 4,18) –
a *beléje* vetett hitből származó szeretetben.

A hitben mindennap ezerszer győzők.

Tudok hinni. Szabad hinnem.

Hála érte!

ITT AZ ISTEN

Tapogatózó fáradozásaimban, hogy belenőjek új lét-
módomba, és újból fölitaláljam benne Isten jelenlétét, aki
„nincs messze egyiktől sem” (Csel 17,27), és még csak
ezekben a napokban kell igazán támaszomnak és örömöm-
nek lennie, – ebben az igyekezetemben egy könyv olvasá-
sa közben egy legendára bukkanok, amely az ég válaszá-
nak látszik. (Jörg Zink: Tizenkét éjszaka. Bonn é. n., 214. o.)

„Volt egyszer két szerzetes. Együtt olvasták egy régi könyvben, hogy a világ végén van egy hely, ahol az ég és föld összeér. Elhatározták, hogy megkeresik, és nem fordulnak vissza, míg meg nem találták. Keresztülvándorolták a világot, számanincs veszélyt álltak ki, elszenveték a világjárás minden nélkülözését, kiálltak minden kísértést, ami az embert céljától eltéríthetné. Úgy olvasták, hogy egy ajtó van ott, csak kopogtatni kell rajta, és máris az Istennél vannak. — Végül megtalálták, amit kerestek. Kopogtattak az ajtón. Remegő szívvel látták, hogyan nyílik. És amikor beléptek, otthon voltak kolostori cellájukban. Ekkor megértették: a hely, ahol az ég a földdel összeér, itt van a földön, azon a helyen, amelyet Isten jelölt ki számunkra.“

Tehát Isten az én számomra is nem valahol az egek egei fölött van, hanem azon a helyen, ahol élek. Jelen van itt is, éppen itt, betegszobámban. Eddig is ott volt, a baleset déli órájában is, ami az egész kínos folyamatot előidézte, a sok orvosi beavatkozás mindegyikénél. Nálam van, akár nyögök, akár jajgatok, akár örülök, akár szomorodom, velem jön az álmatlan éjszakákba, s itt áll az oldalamon, ha új nap elébe nézek, előre nem látott eseményeivel. És már ma átélt bizonyosság, hogy holnap is itt lesz.

Nem úgy van jelen, mint néma megfigyelő, mint „vak vándor“, akinek közönyös volna az életem. Hanem úgy, mint aki gondos és irányító kézzel beavatkozik, tervet készített életemnek; mindenben osztozva, nekem adja erejét, és együtt hordja keresztemet.

Isten jelenléte gyönyörűséges fölfedezés. Lassacskán felismerem, mi mindentől maradok megkímélve jelenlétének mindennapos átélésével. Mert egyáltalán nem magától értetődő, hogy ilyen mértékű szenvedés és kínok ostromában ne lázadjak föl, vagy ne hulljak tompa egykedvűségbe, vagy ne rázzam az öklömet az ég felé. A fájdalmak nyomása alatt és saját tehetetlenségünk megélése idején nagyon is könnyen kerülhet sor negatív reakciókra. A megadás és a kétségbeesés fenyegetően közel esik egymáshoz. A jelenlevő Isten gondolata azonban kötél, amivel megköthetjük és meg is kell kötnünk magunkat, ha nem akarunk a kétségbeesés mélyére zuhanni. Istent közelinek tudni és

belekapaszkodni olyan kegyelem, amiért nem lehetünk eléggé hálásak.

Isten itt van! Közelebbről nézve rájövök: valójában nem is lehet másképp, mint hogy itt van. Alapja ennek a szent keresztségből származó valóságok, amiből élünk. Hogy is tudja ezt az ember olyan könnyen elfelejteni!

Istennek itt és bennem kell lennie kegyelmével, éppen azért, mert meg vagyok keresztelve. A keresztség bele-sodort magának a háromságos Istennek életáramába, saját életében vagyok részes. Ezért vagyok mint keresztény másféle, mint a többi meg nem keresztelt ember, ezért vagyok különleges helyzetben hozzájuk képest.

Bennem jelen van a három személyű Isten, teremő szeretetének, könyörületének és megszentelésének egész teljében. Ha – és ameddig – kitartok Istennek e bennem való jelenléte mellett, rendben vagyok, ép vagyok, s egyben egész emberi és teremtményi környezetemre kiterjed az üdvösség, mindez közel kerül a bennem lakó Istenhez.

„A teremő sővargó várakozása Isten gyermekeinek megnyilvánulására“, vágyuk, hogy részt vehessenek „Isten fiainak dicsőséges szabadságában“ (Róm 8,19-22), kezdeti beteljesedésre jut bennem és minden megkereszteltben.

Ezért hálásan és örvendezve ragaszkodhatom meggyőződésemhez, hogy Istennek ez a jelenléte létem minden területét megragadja, legvégső elágazásaiig és értékösszefüggéseilig; hogy minden közelembbe kerülő ember és dolog a nálam és bennem időző Istenhez jut közel. Így mintegy Isten evilági életterének szélső pontja vagyok, ahol az ember elérheti Istent, Isten pedig belenyúl a világba és tevékenykedik benne.

Tehát úgy lehet és úgy kell megtalálnom Istent, hogy elsősorban önmagamban találkozom vele, odaállok elébe, teret engedek magamban jelenlétének és működésének, – nem úgy, hogy valahol mellettem ez is megtörténhet, hanem úgy, hogy magát az életemet járja át mindenestül, hozza mozgásba és tartsa cselekvésben. Ehhez képest csak másodlagos – bár szintén szükséges és mellőzhetetlen – Isten minden keresése és megtalálási akarása önmagamon kívül: a testvérben, a teremőben.

Ebből az Istennel való bensőségből és egyesülésből, Istennek ebből a bennem lakásából kell azután kiindulnia

minden további működésnek környezetem felé. Máskülönben minden külső tettem üres aktivizmus, inkább menekülés énem peremére, mint lényem meghitt középpontjából eredő, és oda visszatérő építő, alkotó világalkítás.

Istennek ez a keresztség kegyelmi valóságán alapuló jelenléte naponta boldogítóan konkrét alakot ölt, amikor a Fiúisten személyével egyesülök szeretetének szentségében. Krisztus a kenyér színében hozzám jön, hogy közel legyen hozzám, jelen legyen bennem. Lakást vesz lényem legmélyén, ott, ahol egészen önmagam lehetek, és semmi sincs, ami nem én lennék. A terem, ahol fekszem, Isten házává lesz. És – döbbenetes gondolat! – ez a test, hónapokon át az élet és halál hatalmainak harcmezeje, élő tabernákulummá válik, amelyikben Isten lakik. Körülvesz az Isten, elmerülök az Istenben, belélegzem az Istent. Mert ő most bennem él. *Őbenne* szenvedek (és ő énbenem), *őbenne* sírok vagy örülök. *Itt van az Isten!*

Isten azonban sokféleképpen jelen van mindennap fivéreimben és nővéreimben is, akik szolgálatot teljesítve, vagy sorsomban másképpen osztozva betegágyamhoz jönnek. Ezt is meg kell látnom. Ők is keresztények, és – ki-ki a maga személyes, egyszeri módján – az ő jelenlétét hozzák közel.

Vigasztaló szavukban fölismerem az ő segítő részvételét, holnapomról való gondoskodásukban, minden intézkedésükben az ő gondját és gondviselését látom. Ő szól hozzám minden szavukból, a messziről jövő üdvözlő kártyából, a virágokból, a barátság és jóakaró megemlékezés apró ajándékaiból.

Nálam van az Isten! Ez a belátás mindennap új meg új gyönyörűségem. Feloldódom, lehiggadok, el tudok vonatkozni saját törekénységemtől és korlátoltságomtól. Olyan ez, mint egy ragyogó nap pirkadata. Annak tudata, hogy nem kisebb valaki fogadott el, mint ő *maga*, sziklaszilárd bizalomra gerjeszt, győzelmes bizakodásra, hogy minden esemény, amit életem számára még elrendelt, jó lesz, akármi, akárhogyan jön is.

Nyugodtan hagyhatom leszállni az éjszakát, higgadtan tarthatok az új nap felé. Így mondja az Írás: „Hogyha lefekszel, nincs miért aggódnod. Ha pihensz, édesen alszol. Nem kell tartanod hirtelen ijedségtől” (Péld 3,24-25). És igazán azt kell felelnem:

Ha járok is setétlő völgyeken,
nem félek semmi bajtól,
mert te vagy ott velem.
(Zsolt 22,4. Sík Sándor ford.)

Jelenlétének ebből a tudatából olyan öröm és béke sarjad, amit a legsötétebb éjszaka sem olt ki. Mintegy magától tör fel a hála szava azért, hogy élhetek, hogy itt lehetek, s képviselhetem és megmutathatom az Istent, ahogyan itt van. És ha e boldogság közepette aggódó gondolat merül föl, akkor csak az, hogy nem tudom „meggyőződen“, eléggé tisztán élni jelenlétének tanúságtételét, és saját életem nyomorúságaival, felemásságával elhomályosítom az emberek kilátását *őrá*.

A betegszoba világa rövidesen túl szűkké válik. Ez a terület, ez az élet túlságosan kicsi ahhoz, hogy egészen befogadhassa Istent. Ajtót-ablakot kell nyitnom, az egész világot meghívnom, hogy részesedjék ebben az állandó Isten-közösségben.

Beteg testemen az események a prognózishoz híven folynak. De mindinkább csak külső keretté válnak, jelképes burkává valami egészen másnak, ami mögöttük játszódik le.

A betegség könnyülő–súlyosbodó állapotában a lélek mélyén végbemenő folyamat boldogsága és szenvedése jelenti magát: Isten bensőséges kapcsolata azzal az emberrel, akivé lenni hivatásom.

MÁRIA, BETEGEK GYÓGYÍTÓJA

Mint már beszámoltam róla, betegszobámban sajátos módon egy Mária-kép kerül elő. A nővér jól látható helyen állítja fel a képet. Mária így valamiképpen „jelen van” a közelemben, és föltételezhetem, hogy aggódó együttérzéssel követi a napi eseményeket betegágyam körül.

Egy dologban bizonyos vagyok, és mindig újból biztosítanak róla: Sokat, nagyon sokat imádkoznak értem. Sok ilyen imádság első címzettje az Istenanya, Mária. Levelekben, látogatásokon, üdvözlésekben mindig újra elmondják, hogy búcsújárásokon, nyilvános gyülekezeti imákon „figyelmeztetik” rám Jézus Anyját. Úgy látszik, nemcsak ro-

konalmnak és az ápolószemélyzetnek, hanem az égnek is sok gondot okozó gyermeke lettem.

Miért éppen Máriát kapcsolja be az ember, ha „egy beteg gyógyulásáról” van szó? Miért tudok olyan bizalommal nézni a Szűzanyának a szoba sarkában felállított képére?

Teológailag és lélektanilag mélyen megalapozott, ha mi keresztények éppen Máriának ajánljuk a betegeket. E bizalom kiindulópontja az az óra, amikor Fia keresztjének tövében állt. Az Egyház egyhangú, jól megalapozott fel fogása szerint Jézus az emberiséget és a kereszténységet a keresztről Anyjára bízta az ismert szavakkal: „Nézd, a fiad – Nézd, az anyád.”

Jézus végrendelete anyja számára, hogy legyen anyánk. Ővéi vagyunk, őt pedig ránk bízta és nekünk adta. És ahogy minden édesanya különösen aggódik veszélyeztetett gyermekeiért, úgy bizonyára neki is különösen anyai szívén fekszik a beteg, a szenvedő, a sokféleképpen veszélyben forgó.

Ráadásul minden szükségben levő, beteg vagy szenvedő hívőnek kezessége van arról, hogy Mária megérti. Hiszen saját tapasztalatából ismeri a szenvedést. Egész életét beárnyékolta az ősz Simeon szava, hogy lelkét tör járja át. Szívében ő is átszenvedte kereszten függő Fiának fájdalmait és halálát. Tudja, mi az: megszorodott, szenvedő embernek lenni. Ez minden hozzá fordulót azzal a tudattal tölt el, hogy jó kezekben van az ügyle.

Aki akarja hinni, mit ajándékoz nekünk Fiának Anyjában az Isten, az megismerheti, mennyire jót akar nekünk.

Máriához is csak az Isten hatalmába és hívásába vetett hit útján találunk el. Céltalan olyan emberrel beszélni róla, aki nem így hisz Istenben.

Máriában az Istennek leginkább tetsző ember előtt, az Isten kezéből kikerült mestermű előtt állunk. Ő Isten tökéletesen sikerült remeke.

A kép, amelyet Isten Máriában teremtéséről élénk rajzol, alkalmas a mai kérdező ember megnyerésére is. Az ember szívesen hallja, hogy alapjában véve jobb, mint ahogy gyakran meg kell élnie saját magát; hogy az embercsalád láncolatában van egy egészen gáncstalan tag, akivel szabad magát azonosítani, akiben önmegvalósulását láthatja. Ha az ember kapcsolatba lép Istenével, megtalál-

hatja önmagát a názáreti Szűzben. Ő az emberiséghez tartozik. Azért „Jeruzsálem büszkesége, Izrael nagy öröme, népünk nagy dicsősége“ (Jud 15,9).

De Mária mindenekelőtt *édesanya*. Isten országában az a szerepe, hogy továbbadja az isteni életet. Ez a küldetése. Azért a Máriával való találkozás sohasem áll meg a csodálatnál. Aki közelébe kerül, szeplőtelenységének és sajátos istenközelségének sugárkörébe jut. Ha szeretünk imádkozni hozzá, ha szívesen vagyunk a közelében, belenövünk a nála levő Isten szférájába, és biztonságban leszünk ebben az istenközelségben.

Mindez a nap folyamán és az álmatlan éjszakákon mindig újból az olvasót adja a kezembe.

A hónapok teltével sajátos változást állapítok meg magamban. Észreveszem, hogy már egyáltalán nem föltétlenül gyógyulásért imádkozom. Egyre inkább közömbössé válik, mi lesz velem holnap. Nem apátiából vagy fatalizmusból. Sokkal inkább az a fölismerés növekszik bennem, hogy az egyedüli fontos: mindennap Isten akaratába simulni, mindennap mindent elfogadni Isten kezéből, és így „tőkét kovácsolni“ a betegségből – annak a sok embernek, akinek olyan szüksége van betegségem „hozamára“. Nyugalom, béke, sőt vidámság árad el bennem, s képessé tesz arra, hogy minden nehéz dolgot a maga helyére tegyek. És egy szép napon, sok-sok kemény hónap után, észreveszem, hogy elmaradnak a rosszindulatú, fenyegető visszaesések, s a test erői szemelláthatólag, érezhetően ismét növekszenek. Mária gyógyulást szerez azzal, hogy segít fölismerni, mi az igazán lényeges a betegségben!

Mindez nem lépi túl az egészen hétköznapi „közhelyek“ keretét. Tudom. De nekem élményem. Azt is tudom, hogy mindezt túl „jámborul“, túl „konzervatívan“, túl kevés „teológiai mélyszántással“ mondtam el. Hallom a megjegyzést: az elmondottak inkább lélektani, mint teológiai tények. De tudatosan alapoztam ilyen „sekélyen“.

Aki hisz, az *éli* a hitet. Nem jelenti ez, hogy hitéletének ne lenne teherbíró aléptímenye. De jelenti, hogy nem kell állandóan kitapogatnia az egyes pilléreket: megvannak-e még, mert csak úgy marad biztos bennük. (Egy Miatyánk elimádkozása előtt nem szükséges minden alkalommal bebizonyítani magunknak Isten létét.) A hit az Isten jelenlétéből fakadó élet.

Igy áll a dolog Mária igenlésével is konkrét életünkben. Elég tudnunk, hogy „itt van”, hogy Fiának megbízottja és küldötte. Aki el akarja fogadni Máriának ezt a küldetését saját élete számára is, annak mindennapos életébe kell szervesen beépítenie. Aki nem fogadja el, az Fiára van utalva, és neki, csakis neki kell számot adnia.

Csakhogy aki úgy látja, hogy Krisztusban van és él, az Krisztus közvetlen környezetében szükségszerűen ráakad Máriára is, és szembekerül saját életére is vonatkozó küldetésének tényével.

Kérdem hát magamtól: mire való ez a bonyolult és tekervényes ügyeskedés, hogy elmellőzzük Máriát a kereszténységben?

Az Isten Fiában hívő keresztény megmarad Máriánál, mert ő Jézusé; megmarad Krisztusnál, aki viszont Mária Fia.

Azt is tudom, hogy olyan időben írom mindezt, amikor a hívőknek Jézus Anyja iránti érzelmeit meglehetősen rendszerességgel lehűtik, sőt elfojtják. Tudom, hogy prédikációkból, lelkigyakorlatokból, lelki napokból, iskolai hitoktatásból szívesen kikapcsolják Máriát; hogy érthetetlen kotnyelességgel, racionalisztikus önfejtéssel és egyháziatlan, teológiaromboló göggel rengetik a katolikus Mária-tisztelet egyes alappilléreit (Mária-dogmákat). (Persze ismerem az egészségtelen, egyháziatlan Mária-tisztelet meggondolatlan túlzásainak kinövéseit is!)

Mária tudja, hogy „szolgáló”, és szerepe Isten országában a szolgálat!

De ami ma történik, az az eltorzításig menő leépítés, visszaesés a gyerekeségbe, ráadásul a teljes szellemi érettség palástjával páváskodva: azt állítja, hogy emancipáció a szellemileg még hátramaradott érzelmi rászorulás stádiumából. Mindenesetre gondolkodóba ejthet, hogy Mária elhallgatásával, a Nagyasszonynak a vallási, egyházi életből való kikapcsolásával egyre szaporodnak a papi és szerzetesi kilépések, egyre terjed a házassági és nemi erkölcs kérdéseiben a „laza” felfogás, egyre erősebb az ostrom a papok „kötelező nőtlenségére” ellen. Ezeknek az összefüggéseknek reitett, természetfölötti logikája világos lehet annak, aki próbálja Isten szemszögéből – vagyis teológiailag a szó legjobb értelmében! – tekinteni az ember üdvösségét Isten előtt.

Isten már a földön is „segítőket“ vet be, hogy elérjük az üdvösséget. Ha ezt nem látjuk be, és nem fogadjuk el az üdvösség közvetítőit, az az ember céltalan, magányos menetelésére vezet.

Azt is figyelembe kell tehát vennünk, hogy Mária elutasítása (vagy igénybe nem vétele) elvezet minden emberi közvetítés elutasításához köztünk és Isten között. Így már az Egyház üdvösségközvetítő szerepét sem ismerik el. Mária sohasem térít el Istentől, hanem Isten felé vezet. És az irányában való beállítottság ténylegesen magával hozza az Isten és az Egyház iránti beállítottságot is.

Amint egy szeretett ember jelenléte különösen veszélyes helyzetekben máris támasz és áldás, éppen így jelent Mária közelsége a betegségben örömet, bizalmat és megihitt biztonságot. Akkor pedig boldog, aki még otthonos a biztonságnak és gondtalanságnak ebben a légkörében. Ma olyan hideg van mindenütt, annyira hiányzik a szív, a lélek. Éppen akik ezt nem akarják észrevenni, azok tanúsítják akaratlanul is, hogy mindennapos keresztény életünkben nagyobb szükségünk van a „máriás vonásra“, mint valaha.

Jézus Anyja a szobámban van, és hiszem, hogy a sok ima, ami érettem hozzá száll, napról napra megteszi a hatását, anélkül, hogy meg tudnám mondani és el tudnám határolni, hol kezdődik vagy hol végződik Mária segítségé.

Magam sem lehetek passzív többé, hanem ki kell használnom az Istenanya közelségét, mert tudom, hogy megint csak továbbadja ezeknek az óráknak a „hozamát“, hogy így *anyja* és *gyógyítója* legyen betegségében sok másnak, akik nagyobb terhet hordanak, mint én.

AZ ÉLET KENYERE

Hónapokon át a szobámba lépő *első vendég* nem más, mint maga *Krisztus*. Míg a betegosztályra még mély sötétség borul, és a szomszédos szobákban csak lassan kezdenek mocorogni, ő jön a szobámba minden reggel találkozóra.

Nagy vigasz ez betegségemben. Így mindig itt van nálam, sohasem vagyok a nap folyamán egyedül. Nem kell

imámat messze távolba küldenem. Betegszobám négy fala, az ágy, a körülvevő tárgyak az ő jelenlétének néma tanúivá lesznek. Ez a beteg test az ő eleven templomává, jelenlétének tabernákulumává válik.

Mindazoknak, akik a nap folyamán szobámba lépnek, magukba kell szívniuk valamit az Úrnak ebből a jelenlétéből. Meg kell érezniök, hogy nem vagyok egyedül, nem a sajátomból merítetek, hanem *belőle* élek.

Nélküle olyan üres lenne a nap, mint az étkezés, ahol nem kerül az asztalra étel. Olyan szükséges ő életem számára, mint a kenyér a testnek. Ő a *lélek kenyere*.

Kenyer, nem édes kalács, amit az ember csak kéjesen forgat a szájában. Ezekben a hónapokban belső életemnek nincs szüksége „édességekre”. „Előételekre”, „deszszertekre” sem. Szilárd „főfogásra” van szükségem — kemény, tömör, nélkülözhetetlen kenyérre, amiből egymagából is megélhetek; kenyérre, amelynek magától és magában van ereje fenntartani az életet. Ez a kenyér nekem Krisztus, aki betegségem napjaiban az erő.

A betegágyon akkor is kemény marad az élet, ha velünk van Krisztus. A „munka” nem szűnik: a szepszis tovább erjed a tagokban; a test lázban ég, és többnyire messze túljutunk az elviselhető mértéken. De mégis mindent el lehet viselni, mert ő itt van, és erőt ad.

Egyáltalán: túlsúlyra jutnak azok a pillanatok, amikor az ember már csak az ő jelenlétéből él és tud élni. Nem lehet erről sokat mondani. Csak élni és szeretni lehet jelenlétének e titkát. Akkor vesszük csak észre, milyen mély, milyen boldogító. És ha szavakat kezdünk formálni, csak dadogás az. Ami bensőnkben történik, rejtve marad. És jó is így!

Isten sajátkezűleg terít nekünk asztalt.

Aki nem járul hozzá, annak egyedül kell bejárnia a hét-köznapiakat. Jaj annak, aki magános a keresztyént!

Aki odajárul ehhez a lakomához, annak maga Isten lesz az útitársa, segít hordozni keresztyét, és erőt ad a kitarásra.

Ő itt van!

Ő az én kudarcomból is győzelmet tud kihozni. Ez már az ő győzelme. Mindig az ő győzelme! Már rég leszoktam arról, hogy a „sikert” tekintsem. Írva van: „Nélkülem sem-

mit sem tehettek" (Jn 15,5), és: „Mihaszna szolgák vagyunk, hisz csak kötelességünket teljesítettük" (Lk 17,10). Tehát a nagyobbik rész – sőt az egész az övé! De azt is olvasom: „Mindent megtehetek abban, aki erőt ad" (Fil 4,13). Ezt szó szerint kell vennem. „Mindent!" Akkor mérész lehetek és bízó, és a vereségek is győzelemmé válnak. De ez szilárd és vak hitet követel meg Isten bennem megnyilvánuló mindenhatóságában, éppen akkor, ha saját semmiségem cserepei és romjai előtt állok. Mert vereségek is adódnak ebben a betegségben. De az ő szeme látára történnek ezek is, s azért végső soron győzelmek.

Átalakító erő árad az életnek e kenyeréből. Minden alkalommal mélyebben belejuttat az Atya és Fiú közt a Szentlélekben ide-oda áramló életbe. Krisztus jelen van, és vele együtt a Szentháromság egy Isten élete.

De ahol Isten van, ott már ott van a mennyország. Mert a mennyország: Isten. Evilági életünkben még csak földhöz kötött testi valónk burka választ el a Krisztusban jelen levő dicsőség leplettlen szemléletétől, a benne való elveszítetetlen részesedéstől. Testének és vérének erejében már bennünk lakik az élet (Jn 6,54), átalakulunk megdicsőült testébe, és biztonságban megmaradunk a feltámadás napjára.

Mit számít hát, ha akár ma eljön a halál! Már le van győzve, már megtört a fullánkja. Mert a halhatatlanság magva már itt van bennem.

Utoljára még valamit ebben az összefüggésben:

Ennek az isteni ételnek közösségalkotó ereje van. Valahányszor az ő asztaláról eszem, egynek tudom magam mindazokkal, akik keresztények, mint én, akik a szeretetnek ugyanehhez a lakomájához járulnak, és az örök dicsőség felé tartanak.

Krisztus minden szentáldozásban szilárdabban összekovácsol bennünket, és újból átad egymásnak, hogy egymásért éljünk, és kölcsönösen az örökkévalóság felé vesszük egymást.

Jaj a magányos vándornak éppen napjainkban! Ma jobban szükségünk van a testvérben megnyilvánuló támaszra és tartásra az ugyanúgy gondolkodók közösségében, mint valaha. Itt van ennek az egységnek a köteléke: a bennünk lakó Krisztus!

Emlékezetemben fölmerül az 1960-as müncheni Eukarisztikus Kongresszus képe. A közel 300 000 résztvevővel megült közös eukarisztikus áldozaton az áldozók kezét nyújtának egymásnak, s így áldozás közben óriás láncot alkotnak.

Az Úr testét egységes érzülettel és akarattal kellene fogadnunk, s minden napot azzal a tudattal kezdenünk, hogy *őbenne* erős, hitben és szeretetben egyesült hadsereget alkotunk, amelyről vissza kell verődnie a hitetlenség, a szeretetlenség, a pokol ostromának. Ha Krisztus van köztünk, ennek minden nap sikerülnie kellene!

Alapjában véve teljesen másodrangú, hogy állnak pillanatnyilag külső életkörülményeim.

Vele egyesülve, keresztény testvéreim közösségében mindig túlerőben vagyok mindazzal szemben, ami rombolót, előre nem látottat minden egyes új nap hozhat.

És mindenekelőtt: nem félek!

Jól fel vagyok fegyverezve. Kiválóan megerősített „az élet kenyere”.

Nálam van az Isten!

SZENTMISE VAN

Több mint hat hónap után ismét szentmisén vehetek részt. Rendünk atyáinak, a kamilliánusoknak engedyük van, hogy betegszobában is bemutatthassák a szentmisét. Erőm már annyira visszatért, hogy nagyobb megerősítés nélkül kísérni tudom.

Ágyamtól egy méternyire tehát oltárrá alakítják az asztalt, és egy rendtársam bemutatja a szentmiseáldozatot. Szentmise egy misétlen félév után! Újabb három hónap múltán másik nagy örömet érek meg. Ágyamban fekve először mutathatom be koncelebráció formájában magam is a szentmisét. Most már mindig gyakrabban, rövidesen naponta!

Hadd követem most józanul gondolataim fonalát ennek az „újból ajándékba kapott szentmisének” mindennapi élményéről.

Betegszobám az utolsó vacsora termévé válik, és ugyanaz a Krisztus „vágva vágjuk” (Lk 22,15) személye-

sen nekem elkészíteni áldozati lakomáját. Tőlem egy méterre felállíttatja a keresztet, és újból odaáldozza magát az emberek üdvösségéért. Ilyen közel vagyok a Golgotához! Vak lennék, ha nem látnám, hogy most mindent, ami csak izgat és nyomaszt, oda kell tennem oltárára. Mert az én betegágyban folyó életemet is odaveszi áldozati tányérkájára és a kehelybe, hogy odatartsa mennyei Atyjának a sokakért, akik ebben a pillanatban az áldozatra várnak.

Még többről is van szó: Misét mondva fekszem az ágyban. És ez az ágy, nem egy csüggeteg, kínos óra néma tanúja, amely gyakran majdnem olyan kemény, mint valami igazi keresztt, most betű szerint az ő áldozatának oltárává válik.

Mi minden suhan át ilyenkor az ember lelkén! Csak Isten a tudója. De annyit mondhatok, hogy mindenki, aki ennek az oltárnak a közelébe jut, nyomban békét, bizalmat és kimondhatatlan örömet érez, s bizonyosságot, hogy Isten elfogadta, azokkal a pillanataival együtt, amelyekből csak csüggedtség és cserepek maradtak, s amelyek emberileg szólva mindenestül terméketlenek voltak.

Szobámban végbemegy a felajánlás, átváltozás, áldozás. Bekapcsolódtam ebbe a három történésbe, ami minden szentmiseáldozathoz hozzátartozik, és most a szemem láttára folyik le.

Mit tegyek hozzá a *felajánláshoz*? Önmagamnak egy részét, amit egész életem képviselésében nyújtok Istennek. Érzem: a legjavamra van szükség. Mert másodrangút, hulladékot, selejttárut nem ajánlhatok föl Istennek. Mi áll ebben a pillanatban a rendelkezésemre? Sajnos nem sok. Betegségem, a fájdalmak, a „terméketlenség”, a kényszerű kitartás, a türelem . . . csupa jelentéktelen dolog, amivel nem lehet hetvenkedni. Magukban véve igazán semmik. De mindent megérnek, a legjobbat képviselik, ha minden nap Isten kezéből fogadom el őket. Akkor oda tudom és oda is akarom tenni, Istennek ajánlani, és azt mondani: Fogadd, szent Atyánk! Többem nincs. Több most nem vagyok.

Az *átváltozásban* megtörténik a csodálatos csere ég és föld között. Isten megjelenik ebben a szobában, a föld adományai jelenlétét rejtő lepellé válnak, az ember pedig — én — belekerül az áldozatból kiáradó isteni áramba. Mint

ahogy a kenyér és bor Krisztus testévé és vérévé változik át, éppúgy mondhatni megistenül, Istenbe olvad mindaz, amit az imént a felajánlaskor Krisztus áldozati tányérjára tettem.

Egész életem eszközzé lesz Isten kezében sokak megmentésére. Betegségem, szenvedésem, baj és halál többé már nem átok, hanem Krisztus keresztyéből jövő áldás.

Mindez beteljesedik az átváltozásban. Ha teljesen átváltozom magam neki, állandó hordozójává leszek az öröm és a belső átalakulás áldásának, kegyelmének a világ számára.

A *szentáldozás* megerősítése annak, ami a felajánlásban és az átváltozásban történt velem. Hogy hozzájárulhatok, az tanúsága, hogy Isten elfogadott. A *szentáldozás* Isten pecsétje életemre. Istennek e világban való jelenléte meghosszabbodik, az oltártól és a tabernákulumtól elér lényem közepébe. A bennem lakó Isten szinte fogható legkülső szegélyévé válik üdvösségének, amit az egész még nem váltott világ felé nyújt.

Minden biztonságos otthont talál most bennem ebben az Istennel való közösségben: a szenvedés, minden szomorúság, az öröm, a béke, még a halál is. Mind Krisztusé lett. Részt vesz a megváltásban. Üdvösségre válik.

És mindazok, akiket lélekben magammal vittem ebbe a *vele* való asztalközösségbe, Istennek ugyanabban a világában, meghitt otthonában tartózkodnak. Velem együtt *nála* vannak.

És mindez a szobámban megy végbe.

Néha a szomszéd szobákból és kintről is jönnek betegek; együtt ülik meg az áldozatot. Őket is megragadja és magába vonja az áldozati cselekmény igézete. „A szentmisén olyan igazán megéreztem, milyen közel van hozzánk Krisztus. Igazából csak a keresztyén lehet őt megtalálni, és nem ad olyan keresztet, aminél ne állna ott ő is, és ne segítene vinni.” Így nyilatkozott egyszer azoknak a kereszthordozóknak egyike, akik velem vesznek részt az áldozaton.

Ha az embernek ilyen sokáig kellett nélkülöznie a szentmiseáldozatot, ha ráadásul egy kicsit belejutott a kereszt árnyékába, akkor veszi csak igazán észre, mit kaptunk mi keresztyének az ő áldozatában. Ha ez nem lenne, össze

kellene törnünk. Azok is az ő áldásából élnek, akik egyáltalán nem tudják, vagy talán nem is akarják észrevenni. Ő a mindennapi, nélkülözhetetlen falat kenyér a lélek életének.

Meg nem foghatom, hogyan válhatik teherre a szentmise látogatása egyes hívő keresztényeknek és bemutatása egyes papoknak, olyasmivé, amittől az ember a lehető leggyorsabban és legkönnyelműbben meg akar szabadulni. (Vannak papok, akik vakáció idején egyáltalán nem miséznek, „mert hisz most szabadságon vannak“!) Még kevésbé foghatom meg, hogyan vitázhatnak manapság kolostorokban és szemináriumokban arról: töröljék-e a napirendből a mindennapos szentmisét. Itt vagy az áldozati cselekmény értékének igazi belátása hiányzik, vagy az igazi viszony Istenhez és Krisztushoz. Egyáltalán megvan még ma bennünk a tudat, hogy szükségünk van Istenre és Fiának áldozatára? „Jámborságunk“ nem lett-e „jóléti vallássossággá“, teológiánk jóléti teológiává?

Az Egyház a Golgota eseményéből származott, és a keresztény élet a keresztből való, a keresztnél folyik. A papé is, még csak az övé igazán. És visszataszít, nem vezet Istenhez minden olyan pap, akin nem venni észre az áldozat és a kereszt jelét. „Otthonunk a te oltáraid, Uram!“ (Vö. Zsolt 84,4). Aki már nem marad meg az oltár közelében, az másutt csavarog, valahol kinn a periférián, mellékes dolgokba vész, és „ügyintézővé“ lesz, üres aktivizmussal kuruzsolja a lelkeket. Aki nem az áldozatból él, élvezethajhászóvá válik. Azok pedig elsüllyednek.

Tudom, hogy most szubjektivizmussal gyanúsíthatnak és fanatikus túlzással, mindenekeelőtt pedig azzal, hogy egyoldalúan értelmezem Krisztus áldozatát egyéni létszükségeink kielégítésére. Mégis igaz marad: Krisztus áldozata arra való, hogy elérjük az üdvösséget, és a földi élettel úgy boldoguljunk, hogy Isten elfogadja.

De azt sem téveszhetem szem elől, mit kap Isten Fiának áldozatából.

A hit azt mondja nekem, hogy ebben az áldozatban a Fiú az egész teremtés tartozó imádását, elismerését, dicséretét és háláját adja át az Atyának; jóváteszi a megbántást, és mindennap elmondja: „Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!“

Tehát mindenki, aki tevékenyen együtt ünnepli, belekerül a Fiúnak az Atya felé irányuló áldozatába. És tudom, valamennyien tudjuk, hogy nemcsak pusztán szemlélőként lehetünk ott, hanem hozzátehetjük a magunk életét. Krisztus elfogadja, mintha saját áldozatának tökéletességéhez éppen csak a mienk hiányzott volna még.

És még mondja valaki: nem számít, hogy ott van-e a misén vagy nincs; hogy egy pap otthagya a hivatását, vagy megmarad benne és bemutatja a misét; hogy egy szent-misével több vagy kevesebb van az életben!

Betegszobámban szentmise folyik.

Az egész teremtés beállít hozzám, hogy dicsérjen és hálálkodjék; hogy bocsánatot kérjen és további segítségért könyörögjön.

És Krisztus itt van, teli kézzel mindannyiunk számára.

Ég és föld csodálatos cserébe lép.

És én ott lehetek!

KERESNI, AMI FÖNT VAN

Betegszobám ablakán egy darázs igyekszik fölfelé. Zümmög és úgy kínlódik, hogy szánszalom nézni. Kívül a napfényben ragyogó, tágas, szabad világ csalogat. Az ablak azonban zárva van. A darázs mindig újból az ablaktáblának ütődik, míg kimerülten a földre nem hull. Kifújja magát. Aztán előlről kezdi. Föl a magasba. Megint csak ugyanaz. Kétségbeesett erőfeszítés. Lehull. Újra kezdi. Mégegyszer, kétszer ... háromszor ...

Az ágyban fekszem, nem tudok segíteni. A nővér jön be a szobába. Odamegy az ablakhoz. „Most majd a földre hajítja és eltápossa a kis állatot!” — gondolom. De nem tápossa el. Hiszen nővér. Kinyitja az ablakot, és nagy viyáázva a szabadba irányítja a darázst. Megváltás!

Nem hasonló-e a mi emberi életünk? Ez a szinte féktelen *igyekvés* a tágas, szabad világba, amely csupa fény, csupa nap, ahol nincs fájdalom, nincs bánat, nincs szétmorzsoló küzdelem a pusztító hétköznapi ezerféle hatalmával, nyomorúságban, szomorúságban, betegségben, a holnapi kezdet bizonytalanságában, halálfélelemben ...

Életünk kimondhatatlan erőfeszítések árán a magasba nyúlik, erőszakkal tör a fény felé.

Igen, senki sem mondhat le arról, hogy nagyot akarjon, „nagygyá” legyen. Bennünk él a sürgető ösztön, hogy fölébe nőjünk önmagunknak, több legyünk, mint ebben a pillanatban vagyunk. És még mennyire vágyik az ember a boldogság után!

Merre tart a „fölfelé”? Hol az igyekezet vége, célja? A természet csalóka játékának leszünk-e áldozata, ha komolyan vesszük ezt a fölfelé noszogató sürgetést?

Nem a természet csalóka hazugsága kiált belőlünk. A vágy beteljesül. Maga Krisztus és apostolai jóváhagyják a fölfelé ösztönző hívást. „Keressétek az Isten országát!” (Mt 6,33) „Keressétek, ami fönt van!” (Kol 3,1)

Krisztus azonban azt is megmutatja és elénk tárja, hogy az ember nem a parttalanban keresi célját. „Aki keres, az talál!” (Mt 7,8) — „A hazánk azonban a mennyben van. Onnan várjuk az Üdvözítőt is, Urunkat, Jézus Krisztust. Ő azzal az erővel, amellyel mindent hatalma alá vethet, átalakítja gyarló testünket, és hasonlóvá teszi megdicsőült testéhez” (Fil 3,20-21).

Ez a haza a célja a boldogság, a béke, az öröm, a végleges beteljesülés utáni minden tapogatózásunknak, minden kapkodásunknak. Feléje törekszik éünk legmélye, legjava.

Ugyanakkor életünk mindig újból lehullás, földre esés is.

Hányszor nem ismétlődött mindez eddig mindennapos életemben s a mostani betegség folyamán! Az ember azt gondolta, túl van a nehezén, azt képzelte, hogy a napfényben sütkérezik, úgy gondolta, leszámolt ezzel meg azzal a nehézséggel, — és aztán jött a zuhanás: Visszaesések a halál gonosz közelébe, nem sejtett oldalról új nehézségek, saját csődünk, amely leszakította a fáradsággal emelt hidakat. Lehullás!

Keserves mindig újból kénytelen-kelletlen zsebre vágni saját nyomorúságunkat, megélni nyomasztó átlagosságunkat; látni, hogy a legjobb akarat mellett is mindig csak egyhelyben topogunk, és úgy látszik, képtelenek vagyunk egy magassági szinten túlemelkedni!

És mégsem ereszthetem bűnnek a fejemet!

Mert tudom: Valaki jön, aki nem taszít el, még kevésbé tipor el, hanem a kezébe vesz, és el irányít a fényre, az egészségre, az üdvösségre, a végső örömrre. Azt mondom, hogy jön? Már itt van a szobában, életem terében, a kellő időben megjelenik, és kitárja nekem az ablakot. Elvezet a békére. *Isten!*

Bajok és halál, saját lehullásom és kudarcom egyet nem vehetnek el tőlem: az ő közelségének, gondjának, *szeretetének* tudatát! „Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség? Üldöztetés vagy éhínség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Sem halál, sem élet... sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat bennünket Isten szeretetétől, amely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van (nyilatkozott meg)” (Róm 8,35-39).

Ezért nem maradok fekvve egy-egy „zuhanás” után, hanem újra kezdem. Mindig újra. A küzdelem feladása halál lenne! Az „odalenn” nem az én igazi levegőm, nem marandó lakhelyem. Boldognak mond az Írás, ha Ő eljövetelekor virrasztva talál.

És tudom, hogy mindig itt van. Azért nem merítenek ki az örökké egyforma „zuhanások”. Inkább nagyobb összeszedettséget, erősebb koncentrációt hoznak a következő útra fölfelé. Legközelebb már magasabbra jutok, tovább maradok fent.

Föl és le, zuhanás és új fölkelés — így van mindennel. Ki tudja „balesetek” nélkül végigjárni az életét?

De nem törődöm a hegekkel meg a dudorokkal!

Mit számít! Ő van itt a szobámban. Felfog a hullásban, és mellettem van, ha megint a magasba kapaszkodom. Most már mindennap gyakran ablakot nyit. És bizonyos vagyok benne: utolsó fölemelkedésemkor is itt lesz, s bebocsát az országba, amelyet ő készített.

MINT AZ ELHAJÍTOTT KŐ...

Mikor visszatérő testi erőm már megengedi, egyik első „kirándulásom” házunk kertjébe visz, amely már tavaszi ruhában pompázik. Félig tolószékben, félig mankón eljutok a kert közepén fekvő tóig.

A kísértő nővér mintegy véletlenül fölvesz egy követ, és a nyugodt vízbe hajítja. Mindannyian gyakran láttuk már, mi következik ilyenkor: a kő belecsapódik a vízbe, hullámgűrű keletkezik, s mindig szélesebb körre terjed. Követem a köröket: az egész tó mozgásba jön, mígnem az első, bár már igen gyenge, de mégis világosan fölismerhető hullámok a nád és sás között a partnak ütődnek.

Nem egy-egy ilyen kődobás-e a mi életünk és minden egyes jó cselekedete az egész embercsalád tágas tengerébe? Nem ver-e az is hullámokat, amelyek minden körülöttnünk levő embert érintenek, a legközelebbieket erősebben, a távolabb élőket kevésbé? —

Semmi sem vész el, ami jót ember — akár magányos vagy szenvedő ember — tesz, ami szenvedést vállal, átvirrasztott éjszakákon elvisel, ami örömet és hálát kisugároz. Mindez megmarad, jó helyen marad. Átvivődik mindenkire. Minden ember felfrissül, megindul, új mozgásba kerül tőle. És ha akarja, mindenki maga is sok ilyen hullámmozgás elindítója lehet.

Mi ennek a talánynak a titka?

Mindannyiunkat Isten hívott életre és ültetett az élet közös asztalához. Nem lehet hát az egyiknek mindegy, mi történik a másikkal. Valamennyien közös csónakban ülünk, és ugyanazon a folyón utazunk.

Isten tehát teremtese rendjének alapján azt akarja, hogy egymásra legyünk utalva.

De itt van még *Krisztus tette* is, aki mint embereket és keresztényeket újból egymáshoz vezetett és egyesített bennünket.

A tó partján, ahol a hullámok gazdagon jelképes értelmű játékát bámuljuk, hatalmas gesztenyefák állnak. Manómmal leverek egy ágacskát a törzsről. A földre hull. Egy héten belül el fog száradni.

El tudom képzelni, hogy Jézus tanítványaival egy szőlőtől előtt állt, és talán ugyanígy csinált, hogy megértesse velük Isten felvirradó országának egyik legcsodálatosabb titkát: a *vele* való tényleges kapcsolatot, mint a lelki hatékonyság és termékenység alapját és forrását. „Én vagyok a szőlőtő, s Atyám a szőlőműves. Minden szőlővesszőt, amely nem hoz gyümölcsöt, lemetsz rólam, azt pedig, amely terem, megtisztítja, hogy még többet teremjen. Ti már tiszt-

ták vagytok a tanítás által, amelyet hirdettem nektek. Maradjatok hát bennem, s akkor én is bennetek maradok. Amint a szőlővessző nem teremhet maga, csak ha a szőlőtőn marad, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem. Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad, s én benne, az bő termést hoz. Hisz nélkülem semmit sem tehettek. Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőt, és elszárad. Összeszedik, tűzre vetik és elég. Ha bennem maradtok, és tanításom is bennetek marad, akkor bármit akartok, kérjétek, és megkapjátok“ (Jn 15,1-7).

Így van hát! És mindig ugyanígy. Krisztusban mindent megtehetünk. Benne testvéri közelségben vagyunk minden emberhez, mindenekelőtt pedig azokhoz, akik velünk együtt Krisztusnak, a törzsnek ágacskái. Nélküle, tőle különválva semmi maradandót, az örökkévalóság számára értékeset nem tudunk képviselni egymásnak.

A körülvevő természet tele van szellemi valóságok jelképeivel.

Életünk hullámgyűrűi azért érnek olyan messzire, mivel Krisztusban vagyunk. Mert ugyanaz a Krisztus lakik minden más emberben és keresztényben is. És ugyancsak ezért nem teszünk hiába semmit: minden tettünk letétbe kerül és megmarad. Még ami az én szememben balsikernek látszik is, az ő kezében ütkártya és győzelem.

Így hát szívesen megyek vissza, és fekszem ágyba megint. Vidámabban nyomom az ágyat, és további „tétlenségemet“ könnyebben viselem, mint idáig.

A tó és a gesztenyefák intelemmé válnak, mindig újból felszítják bennem a „tétlen“ fekvés fölfedezett értelmének örömet.

Valahol valaki „egy követ hajít a vízbe”: egy jótettet, egy imát, egy súlyos áldozatot, — és hullámai elérnek hozzám, mert Krisztusban egy vagyok azzal, aki „bedobta”, és ugyanabból a kegyelemből élek.

És ha még saját életem is ilyen „kőhajítás” Krisztus kezéből, amely hullámaival elér más embereket, megérint és „mozgásba hoz” másokat? —

Hinni akarom. És azért továbbra is nyugton akarok lenni!

A lényeg az, hogy *őbenne* maradjak. Akkor bizonyos a termés!

KÖSZÖNÖM

Ma reggel valami nagyon elszomorító dolgot élek át. Megmagyarázhatatlan, hogyan lehetnek emberek ilyenek. A legtöbbnek, aki tanúja volt, talán föl sem tűnt. A nagy teremben, ahol fekszem, elbocsátják egyik betegtársamat. Már több mint 50 napja fekszik, és tulajdonképpen még mindig nem tud fölkelni. De visszaküldik lakóhelyének kórházába. A nővérek előkészítik a szállításra. Lényegében jó beteg volt, kedves, szíves, másokkal jól összeférő. „Igazgató úr”-nak szólították. És most, mikor elkövetkezik a búcsú, az történik, hogy az „igazgató úr” egyetlen nővérnek sem nyújt kezet, „köszönöm”-öt sem mond mindazért, amit az 50 nehéz napban itt kapott, egy üdvözlő szava sincs a többi nővér részére, akik ma nincsenek szolgálatban. Mosolyog és elmegy. Biztosan nem rossz szándékkal tette. Bizonyára nem is daczból vagy neheztelésből. Egyszerűen elfelejtette, már nem tudja a „köszönöm”-öt.

De nem szabadna így lennie!

Vajon olyan elkényeztetett, olyan félrenevelt, olyan torz-zá alakult-e a mai ember, hogy már nem tudja viszonzni, ha egy másik személy közvetlenül feléje fordul? –

Hűvösebb lesz a teremben. Kár! Az egész napon át érezhető az embertelenség lehetete, bár senki sem csinált jelenetet a dologból.

Hisz valamennyien függünk egymástól, rá vagyunk utalva egymásra. Senkinek sem kellene jobban belátnia, mint éppen a betegnek, hogy egyedül, önmagunkra utalva semmire sem vagyunk képesek, inkább lépten-nyomon szükségünk van a többiekre. Milyen gyorsan eljut az ember addig a pontig, ahol egyedül olyan gyámoltalan, akár a gyerek! Ha rágondolok az evésre-ivásra, a testápolásra, a teljes ágynyugalomra a maga kísértő jelenségeivel, az első lépésekre hónapokig tartó betegség után, és a többire mind! Micsoda magában az ember?

Saját rászorultságunkat beismerni nem szégyen. De kínos látni, hogyan akarják emberek embervoltunkat megtagadni, és nem viszonzák személyes módon azt az ezernyi dolgot, amiben szükségképpen másoktól függnek.

A másik adományára adott feleletünket nevezzük *hála-nak*. A hála válasz, lényünk legjavának reagálása. A hála korrekt illetudás a másik előtt. Hálatlanság az alacsony

lelkekben lakik. Olyasmi a hála, amiről szónak sem szabadna esni. Hozzá tartozik az élethez, akár a lélegzés. A hálából él a lélek. A hálátlanság pedig rombol, kisebbé, szegényebbé, kevesebbé tesz.

Az ember sohasem egész, teljes, tökéletes. Mindig „lesz”; sokkal inkább az, ami még nem, mint az, ami. Szüksége van a másokra, és mindennap adósává válik. Értelmetlen és nevetséges ezt vitatni. Beismerése viszont szolid önbecsülést és saját határaink belátását kívánja meg.

A hálás ember a jót tekinti. Ő a felelet, a párbeszéd, a másikkal való állandó levelezés embere. Ezért a hálás ember mindig békekövet, egység és rend létrehozója és keze. A hálátlan viszont ellensége a békének, mert távolságot teremt és magányt épít. A hálás ember ezzel szemben hidakat ver és közösséget alapít.

Mindezt jelenti az emberi hála evilági viszonylatban.

A látóhatár tágul, ha lényegi Istenre rendeltségünkben tekintjük magunkat.

Az ember még csak Istene előtt igazán adós. Az emberi lét ajándék, rábízott, visszaadásra szolgáló talentum, — csak hogy kamatostul kell visszaadni! A hála: elismerése az élet ajándékának és a visszaadás kötelezettségének. Igen, a hála már maga is visszaadás.

És most valami sajátos dolgot kell megállapítanunk: Az ember csak ezzel a visszaadással válik létének tulajdonosává. Senki sem annyira ura önmagának, mint az, aki tudja és elismeri, hogy maga is továbbadásra váró adomány.

A visszaszolgáltatott adomány békét, elégedettséget kelt. Aki nem akarja visszaadni magát Istennek és embertársainak, az nyughatatlan, örömtelen, békétlen. Aki hálát ad, válaszol az Istennek, az békében él vele, mindig van elege, Istentől újra visszakapja magát, sőt *Istent* kapja vissza. Mert Isten minden adományában ő maga is ott van. Ebben az értelemben mondja az evangélium: „Akinek van, az kap, és bővelkedni fog. Akinek meg nincs (bár kellene, hogy legyen!), attól azt is elveszik, amije van” (Lk 19,26). Ha Isten mindennap új természetfölötti adományokkal jön felénk, akkor ezekben ő maga rejlik, valamennyi az ő jegyét hordozza, és szeretetének jele. Isten nem riad vissza attól, hogy ő maga jöjjön. A hálás emberben meghitt ott-hona van, tudja, hogy megbecsülik és tisztelik. A világot

pedig az ilyen ember visszaadja Istennek, újra megerősíti életében.

Nézzük most azt is, mit tesz a „tulajdonában“ (Jn 1,11) tartózkodó *Krisztus*, amikor áldozatában „Eukarisztiát“, vagyis hálaadást mutat be. Mint a teremtés elsősülötte, összefoglalja annak elismerő, hálás viszonzválaszát, és áldozatul nyújtja oda az Atyának. Újonnan fogadja létünk megerősítését Isten feleleteként; áldozati vérének nyelvén kimondja, hogy minden áldozat újból nekünk ajándékozza Istent, aki így közöttünk marad.

Mi hiányzik hát nekünk? – „Akinek Istene van, annak semmi sem hiányozhat. Isten egyedül elég“ – mondja Avilai Szent Teréz.

Csak feleletet kell adnom Krisztusban, akkor Isten újól fogad, és mélyebben belenövök a vele való közösségbe.

Ha hálás maradok, Isten otthona leszek.

Mindaz, ami mostantól fogva történik velem, ennek az elfogadottságnak a megerősítése: az emberek, akik napon-ta találkoznak velem és segítenek, a látogatók, a mindennapi örömek (és ezek erős túlsúlyban vannak), de a napi fájdalmak is, az álmatlan éjszakák, és holnap talán a halál.

Mindenekelőtt pedig adomány számomra minden ima, amit kapok, minden lakoma, amit ő készít nekem, és mindennap meghív rá; ajándék elsősorban az ő élete, amely ilyenkor újra elmélyül bennem, és már a jövőd dicsőséget rejt; adomány minden vereségben rejlő győzelem.

Gyakran elfog az elégedetlenség és a csüggedés kísértése. A még bennünk lappangó régi, megváltatlan ember végső erőlködését látom bennük. A hála lelkiületével kell legyőzni őket. Mert a hála nyitottság, nekiindulás, béke és öröm.

Megköszönni tudni olyan kegyelem, amit nem becsülhetünk elég nagyra. Most értem meg, hogy nem túlzás, amikor így énekelünk: „Köszönöm, Uram! Köszönöm, hogy köszönni tudok.“

JELIGE: ÖRÖM

Ki kell mondanom, még ha nem is hisznek nekem.

Egész életemben nem éltem át annyi örömet, mint betegségem e heteiben-hónapjaiban. Egyáltalán: az öröm

most alapállapotom. Vannak pillanatok, amikor szinte elbírhatatlanná fokozódik. Ilyenkor minden ragyog, túlcserdul a boldogságtól, úgyhogy semmivé foszlanak konkrét életem súlyos körülményei. Nincs élet remény nélkül, a pirkadat kilátása nélkül. Biztosan akadnak ködös napok is. De csak a felszínt zavarják meg. A mélyben nyugalom van, béke és öröm.

Zavarba ejt, hogyan fesse le érthetően az örömnek ezt az állapotát. Ezzel is úgy van az ember, mint a szenvedés élményével. Végső soron egyáltalán nem lehet elmondani, ami lényünk mélyén történik. Át lehet szenvedni – az örömet is átszenvedi az ember, mint ajándékot –, át lehet élni, hívón odakínálni a többieknek. Egyebekben magának életünknek kell kezkeskednie arról, hogy örömünk igazi.

Egyszerűen itt van az öröm. Bennem is! Talán talányos, hogyan uralkodhatik ott, ahol minden pusztulást lehel. Gyakran eltöprengek ezen.

Egy napon hangszalagról Beethoven Kilencedik Szimfóniáját hallgatom, a halhatatlan IV. tételt Schiller Örömdájával. Az ujjongás óriási harmóniáit öntötte itt a zeneszerző ebbe a páratlan formába. Egy helyen mindig újra fölfigyelek:

Túl a csillagsátoron
Él mindnyájunk édesatyja!
(Rónay György ford.)

Az öröm legmélyebb oka maga *Isten*. De már nem a messze távolban lakik, „túl a csillagsátoron”. Itt van, ebben a szobában, az életemben! Ezért nem lehetséges többé „halálos szomorúság”. Bármilyen történik is velem, az ő jelenlétének jegyében áll. Ez az Isten jelenlétén érzett öröm se nem ömlengés, se nem romantika. Hanem kemény munka, aszkézis.

Sokszor észreveszem, hogy már a rágondolás is az ő jelenlétére eltereli figyelmemet beteg testemről.

Azonban Isten jelenléte és ennek gondolata egyetlen fokkal sem csökkenti a fájdalmak terhét és nyomását. Az éjszakák álmatlanok maradnak, és a legkisebb megmozdulás testi kint okoz ezután is. A sötétség megmarad sötétnek.

Miért riadnék vissza, hogy éppen ebben az összefüggésben kimondjam ezt? Maga Krisztus, aki örült, hogy betöltheti az „óráját“, nem félt beismerni tanítványainak: „Halálosan szomorú a lelkem“ (Mt 26,38).

Sok minden homályosíthatja el ködként a lelket, s ismernünk kell belső barométerünk emelkedését—esését. De a békéből fakadó öröm nincs alávetve ennek a váltakozásnak. Mélyen belehorgonyzott Isten akaratába, azért csüggedésben és könnyek között is meglehet.

Ahol hit van, bizalom, igyekezet az Isten akaratához való ragaszkodásra, ott van *öröm*.

Másfelől ez az öröm, az Istennel való egybehangzás kifejezése, már nincs az ember tetszésére bízva. Hanem éppen a kereszténynek kötelessége. Tartozó tiszteletadás Istennek, és kisugárzik embertársainkra is.

A betegségben megtanulunk egyet-mást erről az örömistentiszteletről. Azt hiszem, a tanulságok a keresztény mindennapokban is használhatók.

A bátortalanság, örömtelenség ránk támadó óráiban különösen a *hidegvért* kell megőriznünk. „Sűrű ködben a tengerész lassan halad, és nem változtat irányt“ — írta erről egyszer Bertram bíboros.

Mindenekelőtt nem szabad duzzogni. Ha az ember nem beteg, könnyebben marad kiegyensúlyozott. A betegségben sok mindennek könnyebben zsákmányául esik, jobban „érzi az időjárást“, érzékenyebb. Mindenekelőtt egyedül van négy fal között. Nincs kikapcsolódása. Egy a figyelmet elterelő látogatás, egy beszélgetés megváltást jelenthet.

Az olvasás nem sokat használ, és imádsággal is csak ritkán lehet „elintézni“ az ilyen rohamokat.

Főleg ha saját rossz hangulatunk mellett másokat vigasztalunk, bátorítunk, akkor sugárzik vissza ránk is bátorítás. A nyugodt kitartás visszahozza a lelki egyensúlyt.

Olyan hangosan kell felvidító dolgokat mondani a többieknek, hogy saját magunk is meghalljuk és elfogadjuk.

Minthogy itt az Isten, kezébe kell tennünk mindent, és bizonyos *gondtalanságot* gyakorolnunk. Ez távolságot terem önmagunktól. Csak így jöhet létre az igazi öröm Istenben.

Más szóval: Nem szabad túl komolyan venni önmagunkat. Bizonyára meg kell tennünk, ami hatalmunkban áll, de

minden mást Istenre kell hagynunk. Ez felold, megkönnyíti kedélyünket, és azt a biztos tudatot adja, hogy nem magunknak kell mindenről gondoskodnunk. Komolyan kell venni Isten szavát, hogy ő velünk van, ne emésszük magunkat aggodalmaskodva, hanem őrá vessük minden gondunkat.

Istenhez való viszonyunknak sohasem szabad rabbá, szellemi nyomorékká vagy bogarassá tennie bennünket.

Saját hibáinkat (és embertársainkét) sem szabad „tragikusan komolyan” vennünk. Lisieux-i Szent Teréz mondta: „Isten gyermekei vagyunk. Gyerekek könnyen elbotlanak, de könnyen föl is kelnek megint. Mi lenne, ha Isten mindig olyan komolyan venne bennünket, ahogyan kellene!”

Az olyan ember, aki nem tudja már kinevetni önmagát (és azt sem viseli el, ha kinevetik!), saját énjének rabja. Teher magának és másoknak, és még nem érett az igazi örömré.

Végül is úgy kell elfogadnunk önmagunkat, amilyenek vagyunk: öröklött tulajdonságainkkal, nevelésünkkel, környezetünkkel, előnyeinkkel és hátrányainkkal, jó és kevésbé jó oldalainkkal együtt: Íme ez vagyok!

Önmagunknak ez az elfogadása a helyes kiindulási alap. Közel visz bennünket minden lét első Okához, összhangot teremt, életünknek lelkiismeretben megismert isteni terve felé irányít, ami elengedhetetlen feltétele az igazi örömnél. Csak ott lehet öröm, ahol az ember igent mond arra, hogy olyan, amilyen, és ezért békében él.

Isten fejlődőképesnek teremtette lényünket. Nem vagyunk készen, fejlődőben vagyunk, lassanként dolgozzuk ki, valósítjuk meg legbelső énjünket. Áll ez „természetes hozományunkra”, vagyis természeti adományainkra, de a kegyelem belénk árasztott *istenti* életére is. Ez is már teljességében megvan, de úgy, mint a fa a magban, a gyümölcs a bimbóban. Jézus azt mondja: a mennyek országa mustármag, kovász, talentum, kibontakozásra tör.

Az embernek tehát úgy is el kell fogadnia magát, mint befejezetlen, félkész munkadarabot, amely még a végső simításra és forgalomba bocsátásra vár. Ez ismét *higgadtságot*, várni tudást és önmagunk iránti türelmet követel.

Nincs öröm e nélkül a higgadtság nélkül. Ez az igenlő felelet emberi létünk említett alapvető tényére. De már ott

világít benne az eljövendő egésznek, a csírában már meglevő befejezettnak bizonyossága; a boldogság, amely ott csillog már tudatos életvitelünk tükrén.

A higgadtság öntudatos magatartásra vezet, az pedig vidámságra és öröme.

A betegállapot csendjében az ember lassan, de igen világosan tudatára ébred az emberi és keresztény élet e mozzanatainak.

Az öröm végső soron felülről jövő ajándék, de minthogy adománya át akar hatni mindent, alulról kell táptalajt kapnia. Ennek elkészítése az ember munkája az öröm istentiszteletében.

Akkor bontakozhatik ki bennünk teljesen Isten műve, és az öröm, a Szentlélek gyümölcse, átragadhat a többi emberre és a tárgyakra is.

Hála Istennek, az igazi öröm csakugyan ragályos. Másoktól tart felénk. Behatol betegszobámba is. Csak meg kell lennie a „felvevő szervemnek” hozzá.

És hinnem kell abban, hogy belőlem is öröme kell kisugározni, ez a fluidum tesz vidámmá, és adja tovább a *megváltást*.

Isten itt van, Krisztus megváltott, megszabadított, levette rólam létem terhét, mert életem az ő vállán van, és igazából ő hordozza. Ezért csak egyvalami helyénvaló: az *öröm*.

Ha keresztények találkoznak, a levegőben kellene lennie az öröm jelszavának! Arra kellene hívnia és toboroznia, hogy ugorjuk át a görcsös magunkba gubózás árnyékát, lendüljünk túl önmagunk gátján, s vessük magunkat minden terhünkkel együtt nap mint nap Isten karjába.

Csak akkor találjuk meg a megváltást, ha bele akarunk simulni Isten kezébe. Aki ott marad, az Atya szeretetében marad, s abból ki nem eshet soha többé.

Krisztus *öröme* él benne: a tökéletes öröm (Jn 15,11).

ISTENBEN LÉLEGZENI

„Mélyet lélegzeni!” – hallom a felszólítást valahonnét messziről. Tudatom lassan derengeni kezd. Fölismerem a tárgyakat és a személyeket a teremben. Az ablak szélesen

kitárva, a hideg téli levegő meghozza számomra a szükséges oxigént. Hideg veríték lepi a testem. A délelőtti utolsó, legnehezebb kollapszusa elmúlt. Közben tekintélyes vérvesztéssel szenvedtem; vénámat megnyitották vérátömlesztésre (venisectio). Később megtudom, hogy azért lehetett még egyszer, most már véglegesen öntudatra ébreszteni, mert mikor már nem tudtak mihez fogni, egy nővér fölém hajolt, és a szájától-szájig mesterséges lélegzést alkalmazta.

Azért élek hát, mert egy másik ember a lélegzetét, a saját életét ajándékozta nekem.

Sok vérkonzervet kaptam. Tehát azért is élek, mert más emberek leadtak valamit legértékesebb, saját életüket fenntartó kincsükből, a vérükből.

Valahányszor ezt meggondolom, jobban megértem a Biblia első szavait: „Akkor az Úristen megalkotta az embert a föld porából, és orrába *lehelte* az élet *leheletét*. Így lett az ember élőlényé“ (Ter 2,7).

Ez a „leheletről“, Isten „lélegzetéről“ szóló szó az emberiség egyik ősi kifejezése, mert benne egyik ősi adottsága csendül fel: a másától való függés. Az ember nem önmagától való, hanem egy magasabb hatalom lehelte belé az életet. Az utóbbi évek egyik orvosi könyvében olvastam a következő mondatot: „Büszkén, egyenesen áll az ember, mint a természetnek és a növényvilág néma teremtményeinek ura: mint az egyedüli teremtmény, amelyikben egy Isten lélegzik“ (Josef Handler: Das Buch der Gesundheit 9, Monte Carlo 1968, 8. o.).

„Benne élünk, mozgunk és vagyunk“ – mondja a Szentírás (Csel 17,28).

... ha lelked elvonod, halálba, porba hullnak.

Bocsásd ki lelked, új életre kelnek,

s a föld színét újjáteremted.

(Zsolt 103,29-30. Farkasfalvy Dénes ford.)

Ahol Istennek ez a lehelete, Isten Lelke van jelen, ott élet van. És ahol élet van, jelen van Isten Lelke (Szt. Ambrosius).

Élek. Élsz. Mindannyian élünk. Tehát Isten lehelete árad belénk, az ő Lelkében élünk. Mint ahogy a hal nem tud életben maradni víz nélkül, mi sem élhetünk nélküle.

Isten éltető leheletével nálunk van, bennünk van, – ezért vagyunk.

Jézus az Istenség legbensejét tárja fel nekünk, amikor a szent Pneumáról beszél, az isteni élet leheletéről, amelyet Atya és Fiú mint lényük teljességét egymás felé lehel.

Az isteni életnek ez a „pneumája” külön személy, saját, önálló, isteni „én”: a Szentlélek személye. Ennek az Atyát és Fiút összekapcsoló személyes isteni életnek legbenseje *szeretet*. Mert a legfelsőbbrendű, felülmúlhatatlan életmód: szeretni, vagyis létünket és mindenünket teljesen továbbadni egy másiknak, Te-nek, akit szeretünk.

Ez az Atya és Fiú közti éltető lehelet lélegzik a teremtésben, mindenekelőtt bennünk emberekben. Ez bennünk a *szeretet*, amiből valók vagyunk, és amiből mindennap fennmaradunk.

Ez „az Úr Lelke”, aki a vizek fölött lebeg és betölti a földkerekséget, s viharban száll le most is a pünkösdre előkészült emberre.

Jézus készített elő minket erre életművével és halálával. Arra, hogy élő templomként a Lélek lakásává legyünk, és azok is maradjunk.

És Isten „szent lehelete” most már nemcsak az első teremtmény „igen” alapján van bennünk és körülöttünk. Hanem mindenekelőtt azért van bennünk, mert az Atya és a Fiú elküldte.

Benne lélegzünk, belőle élünk, mint mély, kimeríthetetlen erőforrásból. Mert isteni életét éli bennünk, az örök véglegességig és beteljesülésig. A kegyelmi élet az ember tevékeny részesedése Isten életében, az isteni Pneuma bennünk létéből, bennünk lakozásából fakadóan.

Jézus még mindig rálehel övéire a húsvéti győzelem teljességét, a Lélek elűzi belőlük a bűnt és pusztulást, s lakást vesz bennük

- mint támasz és vigasztaló, aki átment minden szomorúságon;
- mint a gyermekség Lelke, akiben kiáltunk: Abba, Atyánk!
- mint előlege, elővételezése a végső, végleges életnek, amelyre születünk,
- mint az Atya szeretetének nagy hívogatója, aki kimondhatatlan sóhajtozásokkal könyörög bennünk.

„Mélyet lélegzeni!” – kiáltották felém. Lélegzetet vettem. És íme, élek. Idegen leheletből élek. De semmit sem használna az idegen élet belém fúvása, ha nem lélegeznék vele. És semmit sem segítené saját kapkodásom levegő után, ha először nem áradna belém egy más valakinek a lélegzete, hogy megint életre hívjon.

„Mélyet lélegzeni” – még igazabban azt jelenti számomra, hogy magamban hordom az isteni Pneumát. Ez a Lélek, Istennek ez a lélegzete bennem, ugyanúgy nem használna nekem,

- ha nem lélegeznék vele,
- ha nem adnám át magamat fúvásának,
- ha nem hagynám, hogy oda vigyen, ahová akar.

Nem szabad megszorítanom ezt a Lelket, akivel megpecsételtek a Krisztussal való találkozás nagy napjára, nem szabad kioltanom fényét.

Övnom, ápolnom kell, mint az elérhető legértékesebb jót.

Ebben a lélekben kell élnem és járnom:

állhatatosan és kitartva a jóban,
türelmesen és hűséggel,
szeretettel és jósággal,
békében és örömben,
szelíden, gyengéden és önmegtartóztatóan.

Az igazságban kell maradnom.

Akkor igaz ember vagyok, és az isteni Pneumában maradok.

Akkor külső életkörülményeim sem jelentenek már problémát. Mit árt nekem, ha ágyhoz láncolt maradok, mankóra szorulok, vagy tolószékben kuporgok!

Isten élete maga lélegzik már bennem.

Az ideigvalóság minden szomorúsága már megtört, halálos fullánkja elveszítette mérgét.

Mert már világít bennem az eljövendőnek öröme, az alkonyt nem ismerő nappal, a le nem áldozó nap,
és él bennem a bizonyosság:

Én nem halok meg, hanem *élek*,
s az Úr tetteiről beszélek.

(Zsolt 118,17. Sík Sándor ford.)

IMÁDKOZNI JOBB

P. Lombarditól származik a mondás: „Dolgozni jó, imádkozni jobb, szenvedni a legjobb.”

A munkának hosszú ideje (és nyilván még hosszú ideig) vége. Mindennap keményen és könyörtelenül meg kell bizonyosodnom, hogy a munkám nem fontos, hogy nélkülem is megvannak. Jön idő, amikor már nem leszek, és a világ akkor is megy majd tovább.

Kemény lecke, különösen ha az ember még fiatal, és csupa tettvágy.

Nyilvánvalóan nem az a lényeg, hogy „tegyünk” valamit Isten országáért, még az sem, hogy szenvedjünk valamit, hanem csakis az, hogy Isten akaratában maradjunk, és igent mondjunk mindarra, amit ő itt és most kíván tőlünk, akár munkát, akár szenvedést vagy halált.

Egy napon olyan levelet kapok, ami még jobban hangsúlyozza ezt a leckét, és az „elpazarolt idő” miatti szomorodásból meg a jövő üres álmaiból visszahoz az óra parancsához. „Isten arra választotta ki Önt, hogy szenvedjen értünk, ahelyett, hogy dolgozna értünk. Ő tudja, miért, akkor is, ha egyikünk sem érti. Ő, ha a kereszt nem lenne! Bennem napról napra inkább személyes bizonyossággá válik, hogy minden tevékenység szükségszerű alapja a szenvedés, az ima és az áldozat. Annyi emberből hiányzik ma ez a hit!” Egy másik levélben pedig ez áll: „Ne haragudjék rám, ha beismerem: egy kicsit örülök a betegségének, mert így egy imádkozónkkal több van, ilyenekre pedig ma annyira rászorulunk!”

Ez talált! Az ilyen leveleket az ember nem tolja félre, mint egy szabadságról küldött üdvözlő lapot.

Most tehát az a dolgom, hogy egyetlen imát alkossak az életemből. Persze hogy mint pap amúgyis imádkoztam! De nem volt-e igen gyakran szívesen látott ürügy a munka, hogy meneküljek a csendes megállapodástól, az Isten előtti egyszerű, tétlen „otlétől”?

Most érvényét vesztesse minden kibúvó.

És hiszem, hogy Isten népéért való „imám” elsősorban ez az egyszerű nyitottság Isten előtt, csak másodsorban a könyörgés, az állandó közbenjárás másokért.

A kíváncsiságom most az, hogy egyszerűen itt legyek Isten előtt, időm legyen számára, tartsam neki oda magamat, mindazzal, ami vagyok és amim van. Ebben a nyitottságban egész lényemnek kifejezésre kell előtte jutnia. Mert az Istennel való négy szemközti együttlét előfeltétele az én kijelentésem: Nem akarok egyedül létezni, egyedül boldogulni; úgy szeretnék lenni, hogy *érted* vagyok. Ez Isten lehető legjobb elismerése, minden istendicsőítés összava. Ha a további „szavak” hiányoznak is, de így vagyok ott előtte, akkor Isten felém indul, és én feléje.

Ezt akarják nyilván mondani az Írásnak mindazok az intelmei, amelyek buzdítanak, hogy „mindenkor” és „szünet nélkül” imádkozzunk, és sose hagyjuk abba. Beszédem az, hogy ott vagyok Isten előtt. Így legyőzzük a magányt, és kikerüljük a kifelé való menekülést. Szembe kell néznünk Istennel, ki kell őt bírunk, akkor magunkat is kibírjuk, és csak akkor tudunk kezdeni magunkkal valamit.

Annyi kitörés akad ma a korlátok közül, annyi menekülés kifelé, a távolba, az utcára, napjaink milliányi nomádja közé, akik nem bírják ki „benn”, nincs már hazájuk önmagukban, mert elvesztették otthonukat Istentben. És ha jól látom, az Isten előli menekülés pusztító betegsége napjaink lelki életének igazi rákos daganata. Ennek a középpontból való menekülésnek megvannak persze az álcái: az aktivizmus szédülete, a lelki „menedzserség” és – mint legveszedelmesebb álarc! – „az emberek szolgálata Isten megbízásából.”

Egyesek állítják, hogy az Isten előtti csendes megállás órái elpazarolt idő, sőt menekülés az elkötelezéstől és elhanyagolása a Krisztus szellemében művelt világalakítás parancsának. A világot csak akkor lehet meghódítani Krisztusnak, ha készek vagyunk benne tartózkodni és rajta dolgozni.

Évekkel ezelőtt hivatott oldalról megállapították: a mai világban vannak „eretnek struktúrák”. Ezeknek az eretnekségeknek, eltorzított és ezért terméketlenné vált részizgazságoknak egyike „a tevékenység eretneksége” a szükséges szemlélődés rovására. Helyesen-helytelenül mindenben hivatkozhatunk Krisztusra. De mint sok másban, úgy itt is éppen Krisztus személye hazudtolja meg azt az embert, aki menedzserré válik, és a keresztyén élet pusztja „tevékenységben” szeretné feloldani.

A bennünk élő kereszténység valóban tette sűrűt. De semmit sem ér bármi munka, ha nem az Isten előtti csendből táplálkozik. Jézus az emberi nyomor mindennapos ostroma közepett egész éjszakákat töltött imában az Atya előtt. Egyes mai „aktivisták” felfogása szerint fel kellett volna világosítani: jobban teszi, ha éjszaka kialussza magát, hogy így másnap „fit” legyen az újabb emberszolgálatra.

Továbbá Jézus, bár nem volt „veszteni való idő”, nyilvános tevékenységének néhány évét megelőzően negyven teljes napot és éjszakát tartott fenn a visszahúzódsra. Menekülés? Időpocsékolás? –

És nem egyenesen megbocsáthatatlan-e, hogy bár tudta, „mennyi a tennivaló”, alig három évet szánt nyilvános tevékenységére? Miért maradt hát olyan soká „elsüllyedve”? Miért nem kezdett már 25, 20 éves korában „tevékenykedni”?

Jézus később azt mondja: „Csak egy a szükséges” (Lk 10,42), és tanúságot tesz Máriának, a betániai két nővér egyikének, hogy ő, a „tétlen”, az Istennek magát csendben odanyújtó, „a legjobb részt választotta.”

Ha az embernek hetekig, hónapokig, sőt évekig kell csendben feküdnie, akkor különben is elmosódnak a határok az addig „föltétlenül szükséges” között, amit csak rohanó hajszával, nyüzsgő tevékenységgel lehetett elérni, meg a valóban lényeges és szükséges között. Lépésről lépésre arra a belátásra jutunk, hogy csak egy a fontos: Isten előtt és Istenért lenni. Minden egyéb magától adódik, sőt „utána hajítják”, mint az evangélium mondja (vö. Mt 6,33).

Nem kétséges többé, ki a sajnálatra méltó: a betegek, akik erre a boldog nyitottságra és tétlenségre „vannak ítélve”, vagy a menekülő „egészségesek”.

De mindennek – mondhatná valaki – semmi köze az imához. Így van, ha imádságon azt értjük, hogy az ember elintézi a keresztény napirendben „esedékes” dolgokat.

Erre gondoltak-e az említett levélírók, amikor hangsúlyozzák, hogy imádkozókra ma nagyobb szükség van, mint minden másra? Van az ilyen imának értelme a közösség, a többiek számára? „termelékenység”?

Az Isten előtti nyitottság egyben a közösség lényeges és legjobb szolgálata. Aki Istennek él, nem veszett el test-

vérei számára, hanem éppen így válik ajándékká mindenkinek. Minden Isten előtt álló emberben fölfelé tárul ki a közösség. Mindaz, ami az egyes ember lelke mélyén lejátszódik, sorsa és története a többieknek is, akik benne ott vannak Isten előtt. Így állt Jézus az Atya előtt, és mi is ott voltunk valamennyien.

Az Isten iránti nyitottságban és az ebben adott közelségben rejlik a közbenjáró ima lehetősége és meghallgatásának bizonyossága is. Aki nyitott Isten előtt, az már semmit sem akar magának tartani, hanem mindent neki ad át. Isten viszont öneki ajándékozza magát. Barátokká váltak. „Barátaimnak mondalak benneteket, mert amit hallottam Atyámtól, azt mind tudtul adtam nektek” (Jn 15,15) – mondja Jézus. Az egész emberiség az Atya felé tart, s az imádkozó emberben szószólóját, ügyeinek pártfogóját találja meg. Tehát minél mélyebb közösségben áll egy imádkozó az Istennel, minél „családiasabban” él őbenne „Isten háza-nepe”-ként, annál többet várhatnak Isten előtti közbenjárásától a többiek is.

Ebből fakad, hogy nem lehetek elég gyakran és elég sokáig otthon Istennél, mégpedig a sokak érdekében is, akik imádságomra várnak. Ezt sejtették-e meg a levélírók, amikor úgy nyilatkoztak; örülnek, hogy a betegágyon tudnak, mert így „egy imádkozójukkal több van”?

Hogy fogok-e még egyszer dolgozni, csak Isten a tudója. Ha igen, akkor annak már mind csak külső szolgálatnak szabad lennie, ami az otthon, Istennél való tartózkodásból él; ha nem, mit számít! Teljesen igénybe vagyok véve, több a „tennivalóm” az elégnél. Már most látom, hogy a kérelmezők áradata napról napra növekszik, és a napi penzumot 24 óra alatt is alig tudom teljesíteni.

Az imádkozó sohasem készül el dolgával. Az ő munkaterülete a legnagyobb.

KETTEN VAGY HÁRMAN AZ Ő NEVÉBEN

Nyugodt vasárnap délután. A szolgálatos fiatal orvos jön be. Jelentéktelen dolgokról beszélünk. Aztán minden átmenet nélkül megkérdezi: „Páter, nem mondhatnánk el együtt az olvasót?” „Nagyon szívesen!” És elmondjuk.

Egészen meg vagyok lepve, szinte zavarba jöttem. Ezt nem vártam volna!

A rákövetkező időben mindig újból megismétlődik, hogy látogatók együtt imádkoznak velem. Megkérem rá őket, ahogy az orvos engem kért.

Új világ virrad föl előttem.

Egyedül is igen sokra vagyunk képesek Isten előtt. De ketten vagy még többen sokkal-sokkal többet érhetünk el. Sőt észrevétlenül már merésszé válunk az éghez intézett kívánságainkban. A biztonság érzése tölt el bennünket, és tudjuk, nem hiába imádkozunk.

„1 + 1 = 3.” – Ennek a furcsa összeadásnak az ellenpróbája nem nehéz. Mt 18,19-ben található: „Ha ketten közületek valamiben egyetértenek a földön, és úgy kérik, megkapják mennyei Atyától. Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek a nevemben, ott vagyok közöttük.”

Kérdem magamtól, hogyan tud az ember olyan könnyen megfeledezni erről a mondatról a vallásos élet mindennapi megvalósításában? Miért nem jön több keresztény kis körben össze, hogy együtt imádkozzék? Miért akar olyan sok kitűnő ember mindent egyedül elérni Isten előtt?

Egyszerűen szaván kell ognunk Krisztust, és abban a meggyőződésben élünk, hogy itt van.

Mert ennek az Isten előtti együttlétnek nagy, szinte kézzelfogható jótéteménye elsősorban az Úr *jelenléte*. Ő a legfőbb, az előimádkozó, aki összemarkolja dadogó, gyámoltalan kéréseinket, és úgy mondja el az Atya előtt nevünkben, ahogyan legjobban célhoz érnek. Ő a szóvivőnk, ha a könyörgésünkre váró sokakért „közbenjárunk”. Ő áll a köszönetünk és istendicséretünk mögé, súlyt és érvényt adva neki.

Ez a közös és egyetértő imádság valódi csodákra képes.

Először is közvetlenül megtapasztalhatjuk benne a nagy *bizalmat*, hogy meghallgatást találunk. Nem felszínes, elhamarkodott értelemben, inkább úgy, hogy tudjuk: Isten szívesen fogad, amikor előtte állunk, mindazok nevében is, akiket imádságunkban magunkkal viszünk; és ő fogja irányítani imánkat, oda, ahol mindentudó tekintete szerint a legnagyobb a szükség.

További „eredménye” az ilyen imának az önként fölbredő öröm és hála, hogy *őbenne* egyek lehetünk. Ez az

öröm feledteti a betegség szürke mindennapját és a többi napi keresztet, előre besugározza az egyedüllét elkövetkező idejét. A közös imának ezek az örömei napfényként ragyognak a nap, az egész hét fölött, és sugarukat rávetik minden betegágyunkhoz közeledő emberre.

Hála marad a lélek mélyén. Fölismeri, hogy dúskál a javakban, míg másoknak nélkülözniök kell a vigaszt.

A kegyelem, hogy hinnünk szabad, sugárzó élménnyé válik. Sokakból hiányzik a hit, hogy Isten jelen van az életükben, a tudat, hogy semmi sincsen hiába, inkább minden elfogadottá és tökévé válik Isten kezében.

Az Úr nevében végzett közös imánk utolsó „eredménye” maguknak az imádkozóknak kialakuló közössége. Az egységes érzület, mindannyiunk gondolatainak egy célra irányulása, mindenekelőtt azonban mások terheinek közös viselése és a közös odaállás Isten elé megadja a bizonyosságot, hogy magányunknak és elszigeteltségünknek vége. Annyi a tanácstalanság a világon, annyi életuntság, a hálátlanság annyi kísértése, annyi bezárkózás saját énünk fabrikálta bástyái közé!

Az imádkozóknak sikerül legyőzniök mindezt.

Csírasejtet képeznek, amelyből Isten napról napra nagyot hoz elő. Mert Krisztus van ott közöttük.

SZAVAD LÁMPÁSA LÉPTEIMNEK

Az olvasás még túlságosan megerőltető. Így először egy rádió segítségével kapcsolódom be lassanként ismét a nagy világ folyásába betegszobám négy falán túl. Vasárnap meghallgatom a lelki órát és a rákövetkező szentmisét. A „lelki önellátás” hónapjai után újból hallok egy prédikációt, és amennyire képes vagyok, együtt ünneplem a szentmisét. A rádiós szónok tíz percig beszél. Aztán kimondja az Ament. Túlságosan gyorsan jött; még vártam volna egyet-mást. Vagy még nem fogok föl mindent, túl hamar „kikapcsolok”? A következő vasárnapokon figyelmesebbnek kell lennem. De mindig egyformán adódnak még kérdések, amelyekkel magamban maradok. Mit mondott *énnekem*, az *én* életemre vonatkozólag a következő hétre? Azt akarom tudni, mit mond *énnekem* az Isten!

Egy csomó szó zúgott át fölöttem, – s utánuk üresség ásít. Bírálni kezdek, Uram bocsá! De ezek a kérdések égetik a lelkemet. És talán sok ezer ember régóta ugyanígy van vasárnap délelőttönként. (Mert ha jól meggondolom, a hallgatók nagyobb része alkalmasint betegekben és szenvedőkben, járóképtelenekben, háziasszonyokban áll: ilyenek nem jutnak el a misére.) Lehet, hogy mind ugyanezeket a kérdéseket teszik föl.

Mindenekelőtt nagyon világosan föltűnik: Sok a szó, gyönyörű kijelentések hangzanak el hosszú körmondatokban! De hiányzik Isten közvetlen szava. Egyetmást elmondanak Istenről, de sokkal többet az emberről. Keveset idézik a Biblia szavát!

Hogy ne legyek igazságtalan, egy délelőtti stopperórával követek egy ilyen prédikációt. A rendelkezésre álló tíz percből először a hetedikben fordul elő Isten neve, Pált pedig – a beszéd a keresztény reményéről szól – csak egyetlen egyszer említi. Előbb azonban különféle agnosztikusoké és minden keménységi fokon álló ateistáké a szó. Elavult idézetek Feuerbachtól, Nietzsche-től, Hegeltől, Marx-tól, Heideggertől, Camus-tól stb. – ezt tálalják fel nekem kosznak a következő hétre.

Átélem itt a keresztény igehirdetésünket nyomorgató krízist! Kérdezem magamtól: többek-e még „prédikációink”, mint humanisztikus fecsegés, amelyben Isten csak díszítő jelző?

Nem térünk-e ki nagyon is feltűnően Isten szava és annak követelményei elől, nem veszünk-e ehelyett szépítgető, mindent egy szintre hozó evilági segítségbe? –

A tévészónok szilveszteri beszéde „elragadta” látogatómat. De mikor megkérdem tőle, mit visz belőle magával a jövő évbe lelki élete, a „belső ember” számára, alig tud egy fél mondattal felelni.

Visszariad-e ma az ember Isten közvetlen szavától? Talán már túlságosan kiüresítette az Isten szava iránti szeretetet a „demitologizáló folyamat”, az irodalmi műfajok tanulmányozása, a „pszeudoepigráfokra” való utalás, hogy ti. a Szentírás korhoz kötött gondolkodást és elképzeléseket is megörökített, s így ezek nem lennének kötelezőek a modern ember szellemének, nem követelhetünk meg ilyesmiket tőle?

A másik oldalon ezzel szemben éppen ma jobban, mint valaha, komoly és becsületes vágyat találunk az üdvösség igéje után. Az igazi keresztény úgy kiált „minden szó után, amely az Isten szájából származik” (vö. Mt 4,4), mint még soha. Az egyházi és vallásos élet minden területén komolyabban vesszük a Bibliát.

Örömmel kell megállapítani: úton vagyunk ma Isten igéje jelentőségének elmélyült megismerése felé. Az evangélium igéjében az élő Krisztus hatalma közeledik felénk. Ezért mindig alaposabban kellene a szent iratokat tanulmányoznunk. Bizonyos sikereket már elértünk, például a bibliatudomány eredményeiben. Segítségükkel jobban megérthetjük, hogyan beszél *hozzánk* is az Isten, mit akar szavával itt és most mondani nekünk. Szavában magának Krisztusnak kerülünk közelébe. „A szentségekben, a liturgiában és az Egyházban mindörökké eleven marad Jézus csodatevő hatalma, de az evangélium szavaiban is tovább él ez a hatalom. Életté válnak, amikor a hívő bensejét megérintik” (Lucien Cerfaux: Die lebendige Stimme des Evangeliums, Mainz 1953, 9. o.).

Lényeges mozzanatra történik itt utalás, amire ma sürgető szükségünk van, és nélkülözhetetlen az Isten igéjével való találkozásban: a hit magatartására, a hozzánk szóló Isten előtti áhítatos tiszteletre.

A Bibliát különféle módon lehet tanulmányozni. Lehet áhítatos tisztelettől, hívő készségtől éltetett keresés, hogy mit is akar Isten az ő igéjével *nekünk* mondani; vagy lehet az üdvösség élő szavának tiszteletlen, előfeltételek nélküli szétszabdalása terméketlen darabkákra. Bibliatudósok és az ő uszályukban igehirdetők ma különösen ki vannak téve a veszélynek, hogy a szétdarabolt részekben keresik (és nem találják meg többé) a „lelket”, belefúrják magukat külsőségekbe (nyelvi köntös, a környezet befolyása a megfogalmazásra, keletkezési feltételek stb.), és közben elfelejtik Isten eleven, hatékony igéjét, amely „minden kétélű kardnál élesebb, behatol a lélek és a szellem, az íz és a velő gyökeréig, megítéli a szív gondolatait és érzéseit” (Zsid 4,12).

Mindenekelőtt azonban és mindig újra az a magatartás szükséges Isten igéje iránt, amely kész Istent és embert a helyes rendben látni, és az emberi szellem önmérséklete, nem pedig a szellemi gög mellett száll síkra. Ernst Hello

találón mondja: „Az (emberi) szellem nem elég, hogy megadja az embernek azt a magatartást, amelyre (Isten) ígéje előtt szüksége van. Ha egy nagy szellem csak önmagára támaszkodva, vaktában, messze az Egyháztól és hit nélkül akarná kikutatni a Szentírást, akkor belülről és kívülről számtalan tévedés veszélye fenyegetné. Szükségünk van a hitre, szükségünk van az egyszerűsége. Az isteni dolgok előtt a térdre ereszkedés adja meg a belátást. Aki nem azzal kezdi, hogy letérdel, azt mindenféle veszedelem fenyegeti“ (Worte Gottes, Köln 1950, 12. o.).

Ahol már nincs meg az áhítatos tisztelet és imádás ilyen magatartása az *ige* isteni titka iránt, ott tárva-nyitva áll a kapu a hitetlenségnek, és a Biblia szavai terméketlenek maradnak, semmiben sem különböznek többé régi kultúrák vallási könyveitől. Ha azonban a szellem alapbeállítottsága a „letérdelés“ marad, akkor Isten minden egyes ígéből élet, öröm, béke, sőt üdvösség virágzik ki. Isten csak annak nyilatkoztatja ki magát, aki saját maga szemében kicsiny és csekély, és úgy lép eléje, hogy kész hallgatni rá. Akkor és csakis akkor lesz ígéje erő, hatalom, élet a léleknek. Aki így fogadja az ígét, annak nincs szüksége piaci kikiáltóktól fölvetett kölcsönökre, hogy életével megbirkózzék. Az evangélium ígében az igazsággal találkozt, útban van Isten felé, máris Istenben él.

Az életnek erre a szavára vágyakozik a mai ember. Nem szükséges napjaink filozófusait megkérdezni, hogy megtapasztaljuk, milyen kemény tud lenni az élet. A filozófus semmit sem ad nekem. Üresen hagyja a lelkemet. De szükségem van Isten ígére, amely mindennapi életem kenyeré. Szükségem van Isten ígére, amely „lámpása lépteimnek, utamra fényt sugároz“ (Zsolt 119, 105).

Gyötrelmeimben könnyebbséget ad,
hogy életemet táplálja szavad.

(Zsolt 119,50. Farkasfalvy Dénes ford.)

Erre az ígére van szükségem. Mert fenntart és azt mondja, biztosít róla, hogy „Ő nincs messze egyikünkötől sem“ (Csel 17,27), még akkor sem, ha „halálos árnyak völgyén járnék“. Ezért az első pápa intelme értelmében szilárdan ragaszkodom ehhez a szóhoz, figyelve rá, „mint sötétben világító lámpásra, amíg a nappal fel nem virrad, és a hajnalcsillag fel nem ragyog a szívetekben“ (2Pt 1,19).

Hogy én magam tudok-e még egyszer prédikálni, és mikor, annak csak Isten a tudója. De éppen a hónapok tapasztalatából okulva egyvalamit mindig újból el kellene mondanom az embereknek:

Isten itt van, és a nehéz órákban sem hagy el. Úgy van itt, mint *Atyánk*, – akkor is, ha szenvedést küld nekünk, és már mit sem értünk mindabból, ami ránk tör. Gyermekéivé fogadott bennünket; az ő családjához tartozunk, meghívott, hogy nála találjuk meg kiteljesedésünket, boldogságunkat, elveszíthetetlen örömünket.

És *Krisztus* is itt van, „megdicsőülésünk reménye” (Kol 1,27). Előttünk jár az életben, és velünk hord minden bajt is. Ő bennünk minden öröm és béke forrása. Szószólónk ő az Atya előtt. Benne tartunk a végső dicsőség felé. Szentül megőrizzuk őt szívünkben; hasonlóvá leszünk hozzá a szenvedésben és halálban is, és egykor majd beborít bennünket dicsősége.

És itt van Isten *Szentlelke*, egyetlen dicsőítő éneket alkotva életünkéből. Ő kiált, ő imádkozik bennünk; ő ad nekünk erőt és lendületet, szentséget és mindenekelőtt a *szeretetet*. Ő bennünk a „foglaló”, az „előleg” az Istennél váró üdvözült boldogságra, amely felé tartunk. Kimondhatatlan sóhajtásokkal kiáltozik bennünk; elmélyíti gyermekségünk tudatát Isten előtt, és mindig teljes bizalommal mondatja el velünk: „Abba, Édesatyánk!”

Ezt mondanám el és ismételném ezerféle változatban, mint Isten életünknek szóló üzenetét. És Pállal könyörögnék, Jánossal sürgetnék: Béküljetek ki Istennel, és szeresétek testvériesen egymást!

Miközben fölépítem ezt a „másoknak szóló prédikációt”, már én magam is „az ige hallgatójává” leszek.

Most már bizvást kapcsolhatom a rádiót. Megvan mára a „kenyerem”, és lépteimnek a lámpás a következő hétre.

TÚLÁRADÓ ÉLET

Betegségem e heteiben és hónapjaiban szinte erőszakos irányul figyelmem az élet elemi valóságaira, amelyeket az ember többnyire észre sem vesz, hiszen természetesek, magától értetődők. Ugyan ki gondolkozik el az életről, an-

nak törvényszerűségeiről és a testi erők titokzatos összeműködéséről, amíg rendben a szív és a tüdő?

Minthogy életemet komoly veszély fenyegeti, érzem a küzdelmet, amely lényemet végső gyökeréig megrázza. Közvetlenül, védtelenül állok ott az „élet“ fenntartó titka előtt.

Mi hát bennem ez az élet? Milyen hatalmak fenyegetnek? Erősebbnek bizonyulnak-e az élet erői, mint a halál?

Ilyen kérdések és még sok más sürgetik a feleletet. Ki tud rájuk felelni?

Megtapasztalom, hogy a közvetlen veszélyben nyitottabbá és fogékonyabbá válok a számos kérdés és felhívás iránt, amit maga az élet vet föl nekem.

Először is közvetlenül, saját magamon érzem, milyen elemi erővel csüggök az életen, igenlem lételemet, tiltakozom a pusztulás ellen. Az életösztön erősebb minden bennem dolgozó romboló erőnél. Elszakíthatatlan fonalként köt a lét ősokához, magához a teremtető Istenhez. Egyfelől az élet feladata, másfelől a feloszlás és a halál kénytelensége úgy jelenik meg a tudatban, mint az ellentmondás világos jele, mint aminek nem kellene így lennie. A természetnek a halál elleni tiltakozása csak visszája az élet igénylésének. Benne már ott rejlik a teljes biztosítás az életről. Ha úgy kellene meghalnom, hogy a halállal mindennek vége, akkor értelmetlen lenne minden tőle való irtózás és aggodalom, — a természet tragikus csalása. De így a mindnyájunkkal közös halálfélelem támaszom, bizonyítékom, hogy nem szűnik meg bennem az élet, hogy ha testem fel is oszlik, én magam sohasem pusztulok el. És ha Isten nyilvánlatkoztató igéje biztosít, hogy elveszíthetetlen életre és boldogságra vagyok hivatva nála egy örökkévalóságon át, akkor ez nem valami önmagában lehetetlen és ellentmondó dolog, hanem a végső biztosíték onnan felülről, lényem legszorongatóbb kérdéseire igazított felelet.

Az élet-halál küzdelem értelme, amelybe belekerültem, túlesik a biológiai jelentőségen. A kívülről alkalmazott erőszak szélső eseteitől eltekintve a test életének iránya is a megmaradás, és van belső ellenálló ereje. Az orvosokat és mindazokat, akik hivatásosan a betegágynál szolgálnak, mindig újból elbűvöli az életnek ez az elemi ereje. Néha maga a beteg is elég világos fogalmat alkot róla. Hogy életkedvem ébren tartsák, gyakran hallom ezekben a hónapokban: „Csak nyugalom, az ember nem hal meg olyan

könnyen!" Az élet hatalmas úr bennünk, és mielőtt visszavonulásra kényszerítik, olyan ellenállásokat kell legyőzni, olyan küzdelmeket megvívni, amelyek drámai hevességükkel semmivel sem maradnak a csatatereken lezajlók mögött. Nem mindig, de néha – és akkor igen világosan – élményszerűen is átmegyünk a betegágyon életnek és halálnak ezen az összecsapásán, s ilyenkor mélyen megrendít az élőnek – az életnek a titka, ami nem holt tőke, hanem sürgető, lüktető valóság. Mindenekelőtt akkor érezzük ezt, ha az élet erői előretörnek, „offenzívában” vannak, tehát a lábadozás idején. Úgy tűnik, ANNAK eleven kezét látjuk működni, aki az élet ajándékozója és fenntartója.

Az életnek erre a fennmaradásra törő hatalma és őserője mellett végül újfajta tudást szerzünk betegség idején arról is, hogy az élet függő jellegű, oltalomra szorul, személyünkön kívüli hatalmakra és alakító erőkre utalt. A betegre nem marad hatás nélkül, mikor látja, hogy jóformán minden órában függ a gondozástól, azok szolgálatától, akiknek feladata, hogy tudásukkal és tehetségükkel virasszanak élete fölött. Az élet az emberre bízott jó, fejleszteni, ápolni és őrizni kell.

Mi az ember és drága kincse, az élet, más emberek segítsége nélkül? Függésünk másoktól, a mellettünk álló felebaráttól világos bizonyítéka, hogy egy legmagasabb, végső Lényre vagyunk utalva.

Mindezek szemem láttára játszódnak le, fogható közelségben érintik életemet, és olyan nyelven szólnak, amelynek jelképes jellegét, utalásait nem lehet, nem szabad meg nem látnom.

A *természetfölötti* nem csupán valamiképpen tartozik bele a lélektani és biológiai folyamatokba, hanem egészen egyértelműen – ha elfátyolozva is – kifejezésre jut. Sok támaszpont van, ahol az érzékeknek hozzáférhető történés testemben a természetfölötti világára utal.

Minden természetfölötti valóság egyik összavára akarok most szorítkozni, ami ebben az összefüggésben nem véletlenül jut eszembe: magára az „élet” szavára.

A Szentírásban mindig újból ott áll, hogy Isten Fiában az „életet” ajándékozza nekünk, mégpedig „túláradó életet” (Jn 10,10).

Most egészen másképp cseng nekem ez a szó. Aki éppen létének fenyegetettségében megsejtette magának az életnek őseréjét, annak közvetlen út nyílik a kegyelem minden valósága felé, amit Isten ad nekünk, és ami mind lüktető erejű „élet“.

A kegyelem: élet Istenből. Az az élet, amelyre véglegesen hivatva vagyunk Krisztusban, és boldog osztályrészünk marad mindörökre. Magán viseli az élet minden ismertetőjelét: növekszik és bontakozik, dinamikus erő, teljességre, kiteljesedésre törő belső sürgetés, végül pedig teljes beérés.

A kegyelem Istennek élete, amely Isten gyermekeivé tesz, részt adva isteni természetében. Minden megkeresztelt és Krisztussal egyesülten élő ember hordozza ezt az életet, amelynek jellege végleges, nem ideiglenes. Nem kell már másnak felváltania, csak teljes kibontakozására vár még. Először egyre izmosodó kezdet bennünk, felpattanásra szánt mag, az egészhez csatolandó rész, — úgy, ahogyan a csírában már benne van a fa, a bimbóban a gyümölcs. Isten Lelke, mondja az Írás, már bennünk él, mint „foglaló“, mint „előleg“, amihez — hogy kiegészítsük a képet — majd később, de egész bizonyosan hozzájárul a teljes vételár.

Isten élete már megvan abban, aki Isten Fiának testét eszi.

Minthogy így van, azért a keresztény nem nyughat többé. Valami sürgető hajtóerő dolgozik benne, nem hagyja megállni. Az élet életteret szeretne; minden, ami növekszik, csírázik, a fényre tör.

Látogatóm van ezekben a napokban, és a következőket mondja el: Édesanyja sírjánál fölfedezi, hogy egészen rövid idő alatt a sírkeret kőlapjai lassanként kilazultak és oldalra hajoltak. A pontos vizsgálat megadta a rejtély megoldását. Egy közeli fa gyökerei hatoltak be a lemezek közé, és növekedve eltolták, kitérésre kényszerítették a szilárdan összeillesztett köveket.

Ilyen az élet! Messzire tör, mindenfelé terjed. Szétrepesztí az is, ami megkövesedett. Életteret akar. Képe ez Isten bennünk működő sürgető életének is. Ugyanazt mondja ki, mint Jézus képei: az „Isten országáról“, amely ko-

vászhoz hasonlóan, áthatja és átalakítja a liszt egész tömegét; a mustármagról, amelyben ott rejlik az erő, hogy magas fává legyen; az újborról, amely szétveti az ócska tömlőket; a szántóföldben talált értékes kincsről, amelyet meg kell keresni, és ki kell emelni.

Ilyen az Isten élete bennünk. Szorít és hajt, „dünamisz”, erő, *dinamit* e világon.

Aki magában hordja, annak benseje csupa virágzás, és kapcsolatban áll a világ minden teremtményével. Nem végpont, nem végállomás, hanem a továbbutazás biztonságos csomópontja, átrakodóhely az örökkévalóság számára. Lényén keresztül már a felderengő végső dicsőség világít bele ebbe a teremtet világba.

Az átalakulás a kiteljesedett végső dicsőségre már itt és most folyamatban van. Teljes beérésre akkor jut ez az élet, amikor az ember elérkezik a teljes, elveszítethetetlen részesedésre Isten életében. Ez az egész, a teljes élet az ember számára.

Minthogy Krisztus megragadott minket, már feltartóztathatatlanul útban vagyunk e felé a végső esemény felé, és már az út utolsó szakaszát járjuk. Bármilyen játszódjék is le külső létünkben: hanyatlás, szétesés, halál, legyen bár úgy, hogy „a külső ember romlásnak indult bennünk” (2Kor 4,16), mint az Írás mondja, — mindez nem tartóztathatja föl, nem szakíthatja meg bennünk ennek az életnek fölfelé irányuló mozgását, hajtóerejét.

Tehát a testi életveszéllyel való mindennapos könnyörtelen, de mégis nagyon üdvös szembekerülésem ráutal a bennem lévő isteni élet valóságára. Ez az élet ugyanúgy teret akar magának teremteni, s küzdeni minden fenyegetés és veszélyeztetés ellen, hogy utóbb — hinni akarom — mégis csak „túláradóan” elérje végső kibontakozását Istenből.

Adja Isten!

A menny már itteni életemben bennem van. Mi többet akarok!

Élek, akkor is, ha mindennap meghalok!

EMBEREK AZ ÁGYAM KÖRÜL

Sokan jönnek a betegágyamhoz a hónap folyamán. Részben azoknak a „maradék”, akikkel tevékeny életem során találkoztam. Igen kevesen vannak, akik a betegágyban nyomon követik életemet, és velem alakítják sorsomat. Ki van mérve az idő, hogy meddig lehetek együtt a látogatókkal. Így annál mélyebb értékű és jelentőségű a találkozásunk. Ha meggyőződése, hogy még ebben az állapotban is jelentek valamit és van valami adnivalóm világomnak, akkor tudatában kell maradnom, hogy ez a néhány látogató a hét folyamán a kaput képviseli, amelyen keresztül kapcsolatban kell maradnom a többiekkel. Hamarosan világossá válik, hogy nem csupán passzív szerepem van e találkozásokban, hanem tevékeny részemem is bele kell adnom.

E hónapok fölbecsülhetetlen „hozama”, hogy sok embert megismerhetek, akik nyílt lényükkel gondoskodnak rólam és a sok nálamnál is nyomorultabb betegről körülöttem. Ez roppant értékű „hozam”, többre becsülöm, mint tanulmányaim és egyéb kiképzésem minden eredményét. Most már az enyém, és gazdagítja emberségem. Azért ha még egyszer képes leszek rá, az emberek jóságát kell majd hirdetnem, a „jó emberbe” vetett hitet elmélyítenem, — mindenekelőtt pedig minden lehető segítséggel a jók közelében kell maradnom, hogy ők is tanúságot tegyenek Isten jóságáról és emberszeretetéről embertársaik szükségének láttán. Mert az ő jóságukból könnyű megismerni a köztünk jelenlevő Isten jóságát. Isten sokféleképpen van közöttünk emberek között; többek között jó, önmagukat maradéktalanul odaadó fivéreink és nővéreink alakjában.

A betegágyról egyedülálló látószög nyílik az embertárs szemléletére. Az ember fogékonnyá, befogadóképpé válik a másik jósága, személyes értéke iránt; de élesebben meg is tudja figyelni, mi a valódi, mi a mesterkéltnél, mélyebben bele tud látni a jó magba és a felrakott kozmetikába. Hát még mennyire felfogja az emberi találkozás jelentőségét és értelmét!

Már igen hamar fölismerem, milyen szerepek várnak rám ebben a találkozásban.

Először is világossá válik előttem, hogy hinni kell segítőim jóakarátában és jóságában, figyelmesnek és ébernek lennem legkülönbözőbb megnyilvánulásai iránt.

Ki vagyok szolgáltatva az orvosoknak és nővéreknek, gondjaik tárgyává lettem. Rájuk szabad, rájuk kell bíznom magam, egészen énem kiszolgáltatásáig, öntudatom feladásáig a narkózisban. Nekik tett legelső szolgálatom a bizalom, az az alapvető hozzájárulás, amit naponta megadhatok, hogy találkozásunk gyógyulásomra vezessen, és emberileg igazságos legyek irántuk. A jóakaratomba vetett hit nélkülözhetetlen szívesség, amivel tartozom nekik, éppen akkor, ha fáradozásuk nem jár eredménnyel, és jószándékú cselekvésük ellenkező irányban üt ki.

Rettenetes látni, amint a felelős orvos nap mint nap betegágyunkhoz lép, ha az ember úgy érzi, ki van szolgáltatva a feloszlásnak. Egyetlen kemény, vádló szó szakadékokat szakíthatna föl, és tönkretelhetne egy embert. Tehát nem mondom ki a szót, hanem a magam minden szomorúsága ellenére még én vigasztalok.

Nem kevésbé nehéz látni, amint a rokonok és barátok ülnek az ágyamnál, és arcukon visszatükröződik saját állapotom. Olyan szívesen megtakarítaná nekik az ember annak átélését, amit saját magának kénytelen-kelletlen el kell tűrnie. Néha szeretném, ha minél messzebb lennének, hogy ne is lássanak.

Ebben a helyzetben hamarosan észreveszem, hogy nem szabad pusztán a felém fordulás, a gondoskodás tárgyának lennem, csupán elfogadnom. Ugyanúgy adnom is kell. Ez nem egyszerű. Nincs sok „adni” valóm. De adom mindazt, amim van: az életemet. Élem, ahogyan képes vagyok rá. Felajánlom és rendelkezésre állítom azt, amit jelent, az ápolóknak és minden látogatónak a nap folyamán.

Sajátságos, hogy nővérek és orvosok túlterheltségük ellenére elidőznek az ágyamnál, bár „szolgálatilag” tulajdonképpen már nincs több dolguk.

Egy hosszadalmas betegség pácienset és ápolókat emberileg közel hoz egymáshoz, és felhívja őket a terhek kölcsönös átvállalására. Megnyitja szemünket a másik iránt, és fölismereti, hogy saját terhünk még mindig csekélyebb. Tudom, hogy sorsom és betegségem görbéjének napi változásai bekerülnek az orvosok és nővérek családjába is. Ugyanúgy odahozzák betegágyamhoz más családok gondját-baját is, hogy segítsék hordozni. Az is különös, hogy sok látogató utána levelet ír, amelyben „élménynek” minősíti a nálam tett látogatást, és köszönetet mond, ho-

lott nem tudtam mást nyújtani, mint nyögést és nyomorúságot, meg olykor egy kis humort.

Minthogy a hitből próbálok élni, a betegágynál végbemelő találkozásból úgy kell kivennem tevékeny részemet, hogy mindennap minden új találkozást imában készítek elő. Reggel Isten előtt lélekben mindenkit üdvözlök és szívesen látok, aki a nap folyamán jönni fog. Meg kell sejteniök, hogy Ő nálam van, és hogy Belőle szeretnék élni, örömben és békében. És mindenekelőtt minden kézszorításukból, szavukból magának Istennek üdvözlését kell kiolvasnom és hálásan fogadnom, mint jóakarátának jelét, mint okot a mélyebb öröme és hálára.

Ez a jófeltétel sokszor belefűl a túltengő szomorúságba és a kínzó fájdalomba. De ez nem zavar.

Ha kezdetben legszívesebben el is bőgném magam, lassan mégis feloldódom belül, sőt humorizálni kezdek. Mindez átsegít sok sötét útszakaszon, és szemmel láthatólag kedvezően befolyásolja egészségi állapotomat is.

Az idők folyamán a közvetlen közelről tanulmányozott embertípusok közül különösen két embercsoport tűnik fel. Egyesek azért jönnek, hogy a másik meghallgassa monologizálásukat. Az ilyenek nem hallgatnak a betegre. Mind ezt már sokkal tovább és sokkal fájdalmasabban kiállták, jobban is tudnak mindent, mint a kezelőorvosok és a nővérek. Hagyom őket beszélni! Talán az a bajuk, hogy különben senki sem hallgatja meg őket. Ha valaki megteszi, hálásan mennek el. „Élmény“ volt nekik a látogatás!

Sokan jönnek azonban olyanok is, akik örömet akarnak szerezni ittlétükkel. Egészen nyitva akarnak maradni a beteg számára. Az ilyen emberek hamar fölismerhetők a sok közül. Ha itt vannak, ünnepi öröm és hangulat ömlik el a teremben, és az órák nagyok is gyorsan elszaladnak. Nyugalmat és bizalmat sugároznak, belső telítettségük, belső rendjük, korrektségük és sikerült emberségük visszfényeként. Az ilyen emberek valóban az ég ajándékai.

És ha az ember látja őket maga körül, ha hozzányúl, akkor ösztönösen és önkéntelenül imádkozni kezd, hálálkodik Istennek, hogy vannak. Jelenlétük hatása nehezen kifejezhető, de érződik az életenergiák felpezsdülésében, a jó, az igaz és szép erőinek ébredésében lényünk mélyén. Ha pedig elmennek, egész nap futni szeretnénk utánuk, hogy a közelükben legyünk.

Az ilyen emberekkel való találkozás után űr marad, ami éppenséggel nem engedi, hogy tétlenül szenderegjünk, hanem kitöltés után kiált, és legjobb szellemi erőinket rázza föl. Ösztönzés árad belőlük, nyugtot nem hagyó hívás. Vágy ébred bennünk – nem egyszerűen, lapos és naív módon arra, hogy olyanok akarjunk lenni, mint ők, hanem hogy jók legyünk úgy, ahogyan saját lényünknek és saját hivatásunknak megfelel. Sehol sem szeretne szívesebben lenni az ember, mint ott, ahová Isten odaállított valakit, hogy tegye, amit lelkiismeretében az Ő hívásának ismert meg.

Mindig újból megfigyeltem, hogy az ilyen hatás titka az imént jellemzett emberekben jelenlevő Isten. Azt is, hogy valami szenvedést, valami keresztet viselnek, az tette őket olyanná, amilyenek. ISTEN ott van velük, és őt nyújtják egyszerű életük szótlán odaajánlásával, csendes, magától értetődő jelenlétükkel az egész világnak.

Az ilyen emberek mindig újból élményt jelentenek, ami tovább hat az elkövetkező napokban, és minden velük való találkozás után gazdagabbá, mélyebbé, – emberebbé válnunk. Örülünk, hogy emberek vagyunk, és hálásan érezzük az ösztönzést, hogy mindinkább azzá legyünk.

Igy kellene valamennyiünknek egymás iránt viselkednünk, egymásért lennünk.

Lehetünk egymásnak teher, de segítség és támasz is.

Szétzúzódhatunk egymáson, de föl is tápáskodhatunk egymás segítségével.

Elrabolhatjuk egymástól Isten jelenlétét.

De meg is ajándékozhatjuk egymást Istennel, és megörvendeztethetjük a belőle fakadó boldogsággal!

MIÉRT MINDEZ?

Agyamat, ahol hónapok óta begipszelve fekszem, egy kis terembe tolják. A következő pillanatokban megkezdődik a „fűrészmunka“, leveszik a gipszet. Soha nem álmodtam volna, hogy ez ilyen tortúra.

Bizonyára több mint nyomorúságos látványt nyújtottam. Az orvosok, a professzortól kezdve le az egyszerű ügyelestől, az imént pontosan áttanulmányozták az oldalakra terjedő kísérő iratot eddigi „odüsszeiámról“, és közben

folyvást bizalmatlanul kérdő pillantásokat vetettek felém: „Ez aztán a hímestojás!”

Most hát megint a számtalan ambulanciaterem egyikében fekszem, és várom az elkövetkezendőket. Egy öreg, teljesen ismeretlen takarítóasszony, aki sose látott, odalép az ágyamhoz, és résztvevően, óvatosan néhány kérdést tesz föl betegségem természetéről, okáról, időtartamáról. Aztán elszabadul a sortűz: felháborodva önti ki nekem a szívét, hogy milyen igazságtalan az öröm és szenvedés elosztása a világban. Bár keserű komolysággal beszél, van az egészben valami groteszk. „A gazdagok, a boncok, a gonosztevők, igen, azoknak semmi bajuk, azok mindig boldogulnak az életben, de szegény ördögöknek és ártatlan embereknek (nyilvánvalóan engem is közéjük számít) ilyeneket kell átélni és kiállni!”

Nagy erővel vetődik fel itt az ősrégi kérdés: mi az oka, mi az értelme a szenvedésnek? *Miért* mindez?

Persze hogy nekem is kérdés a szenvedés problémája. Senki sem menekülhet meg tőle. De most, amikor magam fekszem itt, nem a távoli világ elvont problémája, amiről szellemesen lehet vitatkozni, hanem halálosan komoly. Létkérdés.

Ami most következik, talán igen valószínűtlenül hangzik, mégis ez a valóság, ebben élek.

Észreveszem, igaz, hogy eddigi külső életem (és valószínűleg egész belső beállítottságom is) folyamatosan és alapvetően átalakul, megváltozik, és halvány sejtelmem sincs, hogyan, milyen eredménnyel fog mindez végződni. Mégis meg vagyok kímélve „a mélységből kiáltok hozzád” bénító, felmorzsoló kérdésétől: *Miért* éppen én? *Mire* való ez az egész, mit vétettem?

Valami más lebeg az életem fölött, bevilágít kérdő szellemembe, és kiolt minden önmarcangoló töprengést: Annak az Istennek a tudata, aki a legsötétebb órákban is jelen van, akkor is, ha különben nincs többé felelet, nincs kilátás pirkadatra. Isten jelenlétének tudata egyáltalán nem csökkenti a fájdalmak súlyát, — de elviselhetővé teszi az elviselhetetlent, áttetszővé az értelmetlent.

Így az Isten titkába vetett hittel saját életemben is elfogadom a Krisztus keresztyéről szóló üzenetet, amely most az én vállamra súlyosul. A Krisztus-kapcsolat, a vele való

közösség titkában kimerítő válasz rejlik szenvedésem értelmét illetően. Nemcsak véget vet a további vég nélküli, haszontalan kérdezősködésnek, hanem a passzivitásból kiemel a legteljesebb éberségbe és együttműködésbe, tevékeny hozzájárulásra Krisztus minden velem táplált szándékához.

Egész személyesen szembekerülök azzal az igazsággal, hogy Krisztus szenvedése még nem zárult le, hogy, mint Pál mondja, még „hiányzik” belőle valami (Kol 1,24), nem lényegi értékéből, hanem abból, hogy mindenki hozzáférhessen, mindenkinek hasznára legyen, akiknek itt és ma, holnap és az idők végezetéig szükségük van rá üdvösségük érdekében.

Látom: Krisztus igénybe vesz, hogy ezt a „hiányt” betöltsen, saját szenvedésemet rendelkezésre bocsássam, hogy az övével való egység erejében ugyancsak megváltó hatékonyságot kapjon.

Hallom hívását: vegyem magamra keresztemet, menjek utána a Kálváriáig, s így adjam meg nélkülözhetetlen hozzájárulásomat embertársaim nyomorúságban fetrengő világának megváltásához.

Ez a megváltói igénybevétel megoldja a szenvedés minden problémáját annak, aki vállalni akarja hivatását. Ebbe torkollik minden más érvényes értelem is, amit szenvedésem még magában hordhat: jó hatás másokra, engesztelés saját magam és mások rossz cselekedeteiért, tisztulásom és személyes érésem.

Naponta megkapom a felszólítást: bocsássam magam Krisztus rendelkezésére, adjak oda neki mindent, hogy rendelkezze vele tetszése szerint, ahogy akarja, ahol szükségesnek tartja. Az a tudat, hogy Krisztus igénybe vesz bennünket, a „tétlen” fekvésnek világméretű sugárteret ad.

Egyháznak és világnak szüksége van erre a szenvedésre, várja mindennapos igenlő feleletet. Levelek, személyes bátorítások mindig újból figyelmeztetnek betegállapotom „tétlenségének” értelmére, az ég pedig a hitben fölismerteti velem feleletének nyilvánvaló jeleit. Mindenekelőtt ilyen jel, hogy rettenetes fájdalmak közepett, az elhalás és pusztulás világos tünetei ellenére, békét és örömet élhet át az ember abban a tudatban, hogy beletartozik Krisztus megváltói művébe.

Betegség és szenvedés nem átokként súlyosodik az életre, hanem mindinkább hívásnak bizonyul a kereszt különös követésére, hivatásnak, lehetőségnek, *kegyelemnek*. És egy szép napon az ember odáig jut, hogy semmit sem akar megtakarítani a keserű pohárból, s hálát ad Istennek, hogy kiállhatja mindezt. Ez nem romantika vagy beleszerelmesedés a szenvedésbe, hanem alapvető győzelem a hitben, amely segít legyőzni a lassú, de biztos pusztulás kemény, könyörtelen, szétmorzsoló mindennapjainak világát.

Ezek a betegség történetének külső oldalai. Mutatják egy bizonyos irányból, mit vihet végbe Isten olyan ember szenvedése által, aki maradéktalanul kész magát rendelkezésre bocsátani.

De jelezzük a másik, a fordított oldalt is. Ez a lelki élet legbensejére vonatkozik, és annak a változásnak a történetét mutatja, amit Isten az emberben hoz létre a szenvedés által, minden esetben egyéni, utánozhatatlan, s egyben kimondhatatlan módon. Aki tud erről, elhallgat. Csak a periférikus ember, az élet sekély szélén úszkáló, a felületes beszél sokat. De keveset mond.

Szkeptikus vagyok mindazok iránt, akik túl sokat tudnak mondani a keresztéről. Tény, hogy van ilyen meg amolyan kereszt. Vannak aranyozott, drágakővel kirakott kereszték. De azokat csak fitogtatásból, dísznek viselik. Az igazi, „természet adta” kereszték kemények, érdesek, tele éles sarkokkal, s a kérgük durva. Csak elviselni, elszenvedni lehet őket.

Akkor azonban az ember elcsendesedik, odanyújtja magát, és belehallgat önmagába, mert elfogja a sejtés, mi megy végbe saját énjé mélyén a kereszt hatása alatt.

A keresztén függő emberek már nem beszélnek sokat, – vagy nagy hangon kiáltoznak, sőt ordítanak, úgyhogy emeleteken, városrészekén áthallatszik. Nem hogy „színházat játsszanak”, hanem mert a fájdalom és magány erejükön felül rájuk súlyosodik, átlépte az elviselhetőnek határát. Amint az Emberfia hallgatagon függött a keresztén, de azután felkiáltott: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem!”

Ilyen hát az igazi kereszt, amit ráraaknak az emberre. Azért ha egy ember a keresztén függ, legjobb, ha hallgatunk mellette, és résztvevően állunk ott, mint Mária, János

és a többi mind, akik szó nélkül, de a szenvedést mégis együtt hordozva „Jézus keresztje alatt álltak” (Jn 19,25).

Aki vállalja a szenvedést Krisztussal, aki Vele felszáll a keresztre, az kikerülhetetlenül a halálban is végzi Krisztussal. Nem okvetlenül biológiai halálról van szó. De jó darab meghal bennünk eddigi régi énünkből.

A Vele való szenvedés folytán mássá leszünk, és soha többé nem tagadhatjuk le, hogy megjártuk a szenvedés útját. Testvéri rokonságban érezzük magunkat minden jövődő kereszthordozóval.

Tudjuk, hogy Krisztus megváltói műve úton van köztünk emberek között.

Tudjuk, hogy ez a tévelygő, zűrzavaros világ biztonságban van, nem veti el Isten, mert még mindig árad az áldás a keresztről.

És mindenelőtt boldogan tudjuk, hogy ennek az áldás-folyamnak a sodrásában vagyunk.

Ha így van, akkor kérdelem én: ugyan miért ne lenne érdemes szenvedni, és naponta mindenre „igen”-t mondani!

SZÉP A VILÁG

Azelőtt talán sose tűnt olyan ígézetesnek a világ, mint most, amikor minden jel szerint meg kell válnom tőle. Annál szebb, minél kevesebb a kilátás, hogy még egyszer teljes egészségben megélem és visszatérhetek bele. Szépségének ez a mintegy visszajáról jövő élménye mélyreható és tartós. De amit nyújt, nem meríti ki teljesen igényeimet. Valami csillapíthatatlan maradékot hagy hátra, ami betöltés után kiált. A dolgoktól függ ez, mert nem tárulnak föl egészen? Vagy én magam nem vagyok képes megismerni ragyogásukat? Vagy mint ember túl nagy vagyok ahhoz, hogy kielégüljek a világgal? Bizonyára mind a két részen múlik!

És mégis bűvöletbe ejt a világ: virágainak és mezeinek szépsége, ligeteinek, tavainak és közeteinek pompája, hegyeknek roppant tömege; az emberi szellem vívmányai, a boldogság, amit egy szeretett ember jelenthet.

A világ szép, — ezen mit sem változtathatnak a „keresztöltések”, háborúból származó torz formák, szörnyalokok.

És szép ezen a világon élni! Mert a világon lenni többet jelent a pusztá létnél. Azt jelenti, hogy egy darabja vagyunk, és így túlmutatunk önmagunkon. Azt jelenti, hogy részesei lehetünk *Annak*, aki kezében tartja a világot; mi is élünk az élet túlárado folyamából, amelyből e világ léte, szépsége és drágaságai valók.

Ez a világ *Isten világa*. Ezt mondja gondolkodó szellem sejtése; ebben válok bizonyossá elsősorban a hit fényével, amelyben a körülöttem lévő világ és saját életem új fényben sugárzik fel. Ebben a fényben kell mindig újból olvasnom és tudomásul vennem azt a magyarázatot is, amit maga Isten adott teremtéséről.

Az ő kezéből került ki, mondja nekem. És semmi sincs benne, ami ne hordaná alkotó kezének ujjlenyomatát. És jó – mondja Isten –, sőt nagyon jó.

Kincseket rejt, amelyeket az ember van hivatva kiaknázni.

Egészében az emberért van. Szolgálnia kell, segítenie a mélyen lényegébe írt megbízatás betöltésében. És Isten ott van teremtésében. A világ nincs kihajítva saját meghatározatlan, céltalan létébe. Isten vele van, benne van, túlárado életével és gondoskodásával.

Ő igazgatja a csillagzatok járását, ő van az eső és a szél, a kivirágzás és pusztulás törvényeiben. Célba irányítja a madár röptét, és virraszt az ember akarata fölött, hogy a jót fölismerje, és üdvösségére szabadon teljesítse.

Célt és beteljesülést ad mindennek, és minden életet saját tökéletességében és dicsőségében való részesedésre hív meg.

Mindenekelőtt az ember mellett áll, gyengéd szeretettel övezi, és vezeti célja felé: hogy részt vegyen saját Isteni életében, elveszíthetetlen boldogságban.

Mindezt maga Isten hirdeti nekem a bibliai teremtéstörténet örökérvényű képeiben. Így csendül ki az *Ószövetség* zoltárainak ujjongó kiáltásaiból is.

Új szépségben sugárzik fel előttem a világ és a teremtés, ha megtanulom *Krisztus* felől szemlélni. Krisztus e világ egy darabjává lett, fölvette magába e világot, istenségével megszentelte, és megnyitotta a Benne felvirradó üdvösségnek.

Halljuk az Írásból, hogy az ember Krisztus és a teremtés az Atya terve szerint titokzatos viszonyban áll. Krisztus az őskép, ami után a világ alakult. Ő a világ célpontja. „Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsősülte. Mert benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és a láthatatlanokat, a trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fenn” (Kol 1,15-17). Azért az emberré lett Krisztus „tulajdonába” jött (Jn 1,11). Életteljességéből áll fenn a mindenség túlcsonduló kegyelemben (Jn 1,16).

Krisztus tehát Isten visszavonhatatlan „igen”-je teremtésére. Viszont benne ez a teremtés kimondja saját, Isten előtt teljes érvényű „igen”-jét Istennek: a hála, az elismerés és mindenekelőtt az imádás Igen-jét azért, hogy lehet, hogy nem maradt a nemlétben.

Krisztusban Isten e világba lépett, történetébe, sorsába. Őbenne a világ újra belekerül Istenbe. Az ember részesévé válik az isteni természetnek (vö. Kol 2,10; 2Pét 1,4). És a kegyelemben részesült, Krisztustól megragadott emberben az egész ember-alatti teremtés is közelébe kerül Istennek, létének célpontjához ér (vö. Róm 8,18-23).

Krisztusban e világ végül is beteljesedése felé tart. A világnak és az emberiségnek már rendelkezésére áll minden hajtóerő, hogy megérjen a teljes dicsőségre, s ezek az erők működnek is közöttünk.

Mindez kimondhatatlan ÖRÖMÖT jelent. Örömet, hogy élünk, és a nagy nap felé tarthatunk, amikor a Krisztusban kiteljesedett teremtésből zavartalanul és vég nélkül felcsendülhet Isten dicsérete. Ebben az örömben benne él a bizonyosság, hogy végleg megmaradhatunk, sohasem hullunk ki az életből; felfog és biztonságban tart egy mérhetetlen Hatalom keze, aki nem húzza vissza karját, egy mérhetetlen Jóság, aki szeretetében önmagát adja.

Még egyszer, sejtelmesen átvonul mindez a lelken egy este, amikor mint halálraszánt a nagy teremben a haladók sarkában fekszem. Vetítettképes előadást tartanak nekünk. Hazánk egyik legszebb helyének képei még egyszer elmondják nekünk, milyen szép Isten világa, milyen nagyszerű, ha egészségesen élhet benne az ember. A kísérő muzsika mondja, és az emberek arcáról leolvasható: Gyönyörű az Isten világa!

Az előadásnak vége. Örömet akartak szerezni nekünk – semmi mással, mint szép világunk látványával.

De azután történik valami, ami mintha eltorzítaná a szép, harmonikus, öröme, boldogságra gyűjtő világ képét.

Néhány perccel az előadás után, nem messze tőlem, egy ágyban meghal egy férfi.

Egy embernek meg kell halnia. Sokaknak. Mindannyiunknak meg kell halnunk, el kell hagynunk e világot. Így kell lennie, bár – vagy éppen *mert* a világ oly szép, és csodálatos dolog élni?

Mivel ez a világ szép, van valami még szebb. Mivel ez az élet nagyszerű, azért nyitott fölfelé, kész kitárulni nagyobb intenzitásra és tökéletességre. Ez történik meg a halálban. A halál az életöröme, a világnak és szépségeinek szeretetére nyomott legvilágosabb pecsét.

Az önmagán túlmutató világ éppen a Krisztustól megragadott ember halálában, halálba tartásában állítódik bele igazi életébe, sajátos tökéletességébe. Egész világosan látjuk ezt Krisztusnál. Senki sem szerette a világot úgy, mint Ő. Azért nem is szenvedett tőle senki úgy, mint Ő. És ezért csak szeretetből fakadó halálával tudta mindörökké megpecsételni a világ örömét, szépségét és beteljesedését. Mert az igazi életöröm és a világ igazi szeretete csak úgy válik tökéletessé, ha bevetjük magunkat Isten világáért, és odaadjuk a legjobbat, ami birtokunkban van: az életet.

Azt mondtuk: ez a világ Krisztusé. A világ érdekében végbevitt végső bevetésben megnyilvánuló világigenlés és életöröm viszi előre a teremtés folyását Krisztusban való beteljesedésének végpontjáig. Azért ahol egy ember Krisztusban meghal, Krisztus példájára a végsőkéig odaadja magát, ott ez a halál győzelem és megváltás, amint Krisztus halála is győzelem volt, és a világ minden alkalommal még jobban a megváltás fényében sugárzik fel. Jézus feltámasztásának tündöklése ez, amely már jelen van és teljességében munkálkodik hűséges barátainak halálában.

Az élet szép, nagyon szívesen élek. A teremtésnek szüksége van rám, és hiszem, hogy naponta végtelen sok tenni-való akad benne. De valami még vár rám, és csak akkor lesz az enyém, ha egyszer meghalok. Azért még szívesebben halok meg, mint élek, mert halálommal többet teszek, ha a világ szeretetéből és örömeiből halok meg. Ez a halál

nem pontszerű, egyszeri esemény, hanem már benne rejlik magában az életben. A „feloszlás” – csakis Isten tudja, mikor érkezik el a számomra – csupán záróakkordja, megpecsételése ennek a hosszú, mindennapos meghalásnak, amely elválás a világtól, s éppen ezáltal megváltás is a világnak.

A világ és benne az élet szép, mert leolvasható róla Isten dicsősége. Ameddig élek, e világban időzöm, használjam fel örömmel és hálásan. Akkor szolgállok értelmének belső kiteljesedésére, De miközben ismételten felhasználom, egyre mélyül távolodom tőle. Ez az ellentmondás maguknak a dolgoknak a természetében rejlik. Végesek, tehát túlmutatnak magukon. Ha nem ilyenek lennének, akkor használat közben hozzájuk kellene tapadnom, mindörökké megittasodnom szépségüktől, akkor megelégedhetném velük. Így azonban elűznek maguktól, és éppen miközben feltárják előttem legbensejüket, azt mondják nekem: még nem ez a végső, ami rám vár, azért úgy kellene élnem velük, mintha nem használnám őket.

Ilyen tehát a világ és szépsége. Minden pompájában – mondja – csak egy szikra a közöttünk már munkálkodó nagyobb, nagyszerűbb valóságokból.

Azért annál inkább szeretem a világot – az Ő dicsőségének trónusát.

A MÁSIK TERHE

Aki hosszú ideig a betegágyhoz van láncolva, idők folyamán sajátos hatást gyakorol környezetére, anélkül, hogy tudatosan törekednék rá. Valamiképpen menedékhelye lesz azoknak, akik hozzá hasonlóan keresztet hordoznak. Így a hónapok teltével meg kell állapítanom, hogy olyan emberek jönnek betegágyamhoz és beszélgetnek velem, akiknek a szenvedése sokkal nagyobb, mint az enyém. A kezdetben gyakran teljesen jelentéktelen, cél nélküli és „szándéktalan” beszélgetéseket mindig világosabban felváltja a szív „kiöntése”, a teher lerakása. Emlékszem nem egy „Nikodémus-órára”, ami a szobámban folyt le.

Miért jönnek éppen hozzám? és éppen most? Azt hiszem, egy szenvedő közelében – ha nincs is szándékában – meg lehet sejteni valamit abból az elemi tapasztalatból,

ami mély belátást nyújt az élet összefüggéseibe. A szenvedő az életnek és lehetőségeinek legszélső határán él, sőt lenyúl léte végső gyökereiig, amelyek már magának az életnek ősokába és kezdetébe kapaszkodnak. A szenvedő döbbenetesen közel ér *Istenhez*.

Az Abszolútumnak ez a közelsége olyan, különben megtapasztalhatatlan belátásokat nyújt az élet összefüggéseibe, amelyek többé nem mérhetők a szokásos mércékkel, mert csak életünk legkülső peremére lépve tárulnak fel.

A szenvedőnek ez a közelsége az abszolúthoz, az istenihez az emberiség fejlődésének hosszú szakaszain át megriasztotta az egészségeseket. Az emberek „kitették” a szenvedőket, elkülönítették őket az egészségesek közösségétől, félték tőlük, kerülték őket, riadtan, vallásos tisztelettel távol tartották magukat tőlük. Érezték, hogy ha a beteghez közelednek, az Abszolútum közelébe kerülnek.

A szenvedők „kitétele” az egészséges és a beteg közti feszültség egyik pólusa. Ellenpólusa a „vonzás”, a beteg közelébe tartó igyekezet. Aki a szenvedő közelébe kerül, ugyanakkor közel jut ahhoz a tartalomhoz, ami benne végleges, értékkel telített, maradandó és jelentős. Mindenekelőtt tudja, hogy védelemben részesül, biztonságban van, jó helyre rakja le terhét. És ha elmenőben újból magára kell vennie, akkor úgy érzi, nagyobb az ereje, útja kicövekelt (nem „se vége, se hossza”), biztonságos célja van.

Ilyen kisugárzás árad a betegágyból. Hatását az oda zárandóklók a legkülönfélébben fogalmazzák meg: „Nála (a szenvedőnél) úgy érzi az ember, hogy megértik.” „Ösztönzést kap, hogy ne csüggedjen.” „Szívesebben, több örömmel hordja a keresztjét, ha látta őt.” Bárhogyan is hangozzanak az ilyen megnyilvánulások, mindig valami kimondhatatlanra és mégis megsejtettre utalnak, magának a lényegnek közelségére és jelenlétére.

Aki Isten szavának felvilágosítását teszi életének irányító fonalává, annak akkor nyílik ki végképp a szeme, ha hallja, hogyan azonosítja magát Krisztus a szenvedőkkel: „Beteg voltam, és meglátogattatok *engem*” (Mt 25,36). Észreveszi a titkot, hogy minden szenvedőben Isten és Krisztus műve él tovább, és Isten egészen közel van, sőt jelen van benne.

Eközben maga a beteg az üdvösség eszközévé válik minden hozzá jövőnek. Ha még hozzá tudatosan vállalja

az óra felhívását, ha szenvedését a kegyelem forrásává teszi, akkor betegágyáról az áldás folyama árad, gyakran kézzelfogható erővel. Krisztus legbenső szellemi törvénye az, hogy hordozzuk egymás terhét.

„A másik terhe” napról napra jobban hozzátartozik úti-poggyászhoz. A többiek, akiknek nálamnál több a hordozni valójuk, mindennap nálam vannak, lerakják terhüket, és várják, hogy megkönnyebbülve mehessenek el. Nagy a számuk, a nevüket nem ismerem. Nem is szükséges. Elég tudni, hogy rám vannak bízva, hogy őket is hordanom kell, mert csak így maradok hűséges Krisztus belső felszólításához.

„A másik terhe” a legkülönbébb alakban tűnik elém:

- a kiútat és felvilágosítást kereső anya tanácstalan, kínt, zott szeméből;
- a szolgálatosok idegességéből és izgatottságából, akik osztályuk elhagyása után övéik nehéz hétköznapija térnek haza;
- a szomszéd szobából hangzó kiáltásokból;
- a megkínzott, megcsalt, olcsó vigasszal, hazugsággal tartott emberek síró pillantásaiból, akiknek nem mondják meg, mi van velük;
- a durvaságból és szívtelenségből, amit betegágyam közelében sokaknál észreveszek;
- azok könnyeiből, akik éveken át hiába harcolnak szeretetért, jóságért és megértésért;
- a háttérbe szorítottak, az eltaszítottak, a vigasz nélkül maradtak sírásából . . .

„A másik terhe” mered rám ezernyi arcból, és együtt hordozó váll után kiált.

Miért kell meglátnom, meghallanom? Miért nem tudom leszegni a fejemet és továbbmenni? Nem megy többé! Aze-lőtt talán így lehetett. Ma minden nyomorúság, amit látok, megváltás után, minden teher könnyebbség után kiált. Látom a nyomorúságot, magamra veszem, hozzárakom a magaméhoz, magamévá teszem.

Mert a másik szenvedése legyőzésre vár, de csak amennyiben valaki magára veszi és végigviszi. A teher gyakran túl nehéznek tűnik. Egy néger asszony képe áll előttem. Hatalmas, megrakott kosarat visz. A kép alatt szöveg: „Ne könnyebb teherért imádkozzunk, hanem széle-

sebb vállért!” A teher sohasem lehet túl nehéz, ha a hátam mindig elég széles. Fölveszem hát, és fölísmérem a fel-szólítást, amely naponta annyi gyámtalan pillantásból száll felém.

Megtapasztalom, hogy minél inkább átveszem „a más-
sik terhét”, annál jobban meg tudok feledkezni a magamé-
ről. És mindig újból megállapítom, hogy mások nehezebb
terheket hordanak, kevesebb segítséggel rendelkeznek,
magányosabbak, és csekélyebb vigasszal kell nehéz min-
dennapjaikban vándorolniuk, mint nekem. Megélem, hogy
saját magam annál vidámabb, derűsebb és kiegyensúlyo-
zottabb leszek, minél inkább tehermentesítem mások ke-
délyét a kínoktól.

Azt is föl kell fedeznem, hogy mi keresztények rossz
sorsban is tudunk vigasztalni, mert számunkra nincs „halá-
los szomorúság”, sem reménytelenség. Hiszen VALAKI már
megtört minden szomorúságot, elviselt minden szenvedést,
hordozta az ember minden terhét, ami ezáltal minden idő-
kre hordozhatóvá vált. Így kiderül, hogy „a másik terhe”
valójában annak az EGYNEK, az ELSŐNEK a terhe; mint
az Ő keresztjének, az Ő terhének egy részét teszi a vál-
lunkra.

Ez alatt a teher alatt eltűnnek a magunk és a mások
szenvedésének határai, mert valamennyi együtt az Úr foly-
tatódó halálát, tovább munkálkodó üdvösségét, de egyben
Jézus mindig újra kezdődő dicsőségét jeleníti meg. Mind-
annyiunk terhét valaki Más hordozza a sajátjaként: ő az
Első, az Élen-Hordozó, — nekünk csak utána kell menni,
és a kereszt végét egy kicsit megemelni.

A „másik terhe”: az Ő terhe.

AZ EGYHÁZ E NEHÉZ ÓRÁJÁBAN

Betegségem első heteiben jelenik meg a „Humanae
vitae” pápai körlevél. Hallom a legelső állásfoglalásokat:
kerek elutasítás, kétségek, nyugtalanság, bizonytalanság,
valamelyes egyetértés, de a pápa személyes kigúnyolása
és az engedelmesség nyílt megtagadása is. Aztán kiesnek
a szellem tudatos részvételéből az Egyház és a világ ese-
ményei, s „elsüllyedek” betegszobám négy falának kicsiny
világába, légmentesen elzárva minden személyemen túleső

kérdéstől. Saját egzisztenciális eseményeim napról napra szédítőbb gyorsasággal követik egymást, és a lelki éberség utolsó szikráját is elnyelik.

Amikor hónapok múlva újból „fölébredek“, és lassan, tapogatózva megint kapcsolatot találok a külvilággal, először is világossá válik, hogy pótolnom kell egy darab világ- és egyháztörténetet.

Az egyes jóakarátú ember hite ma alig elviselhető teherpróba alá kerül. De bármilyen sötét is emberi őrhelyünkről tekintve a jövő kilátása, mégis akad néhány – igen lényeges! – világos pont, s azok továbbra is fenntartják az embert.

Itt van először is a hit bizonyossága, hogy *Isten Egyházával marad* az idők végéig, és a mai viharok sem fognak erőt venni rajta. Ez a bizonyosság a végső horgony. De ma igen fájdalmas szellemi-vallásos folyamat belekapaszkodni, mert bizonyosságunkat mindennap sokféleképpen megrendítik és megingatják külső jelenségek, amelyek mintha meghazudtolnák Istennek az Egyházban való jelenléte ígérését.

A második fénylő pont *Isten jelenlétének* immár nem pusztán lélekben hitt, hanem az *életben megvalósult bizonyossága*. A lavinát nem lehet már ellenkező jelszavakkal, elvont ellenérvekkel feltartóztatni, hanem csak egy evangéliumi alapú radikális keresztény élet tanúságával. „Szentekre van szükségünk ma, olyan emberekre, akik komolyan veszik hitüket. Csak ilyeneknek lesz ma még akkora tekintélye, hogy a teljes igazságot akkor is érvényre juttatják, ha az 'a kereszt balgasága', 'botrány' a pogányoknak, és 'a hit titka', amely előtt áhítatos tisztelettel meg kell hajolnunk“ (Herbert Madinger).

Nagyobb szükség van ma szentekre, mint valaha! „Nem teológusokra, hanem egyértelműen szentekre. Nemcsak egyházi rendelkezésekre, hanem olyan alakokra, akik világítótornyok gyanánt irányt adnak. Nem igaz, hogy mi semmivel sem járulhatunk hozzá, hogy szenteket kapjunk: meg kellene próbálnunk ilyenné alakulni“ (H. U. von Balthasar). Madinger felülmúlhatatlanul mondja: „A modern teológia gondolatainak dinamikája úgy sodorná el a pusztá rendelkezéseket, mint az áradás az ócska fakerítést. Csak olyan emberek tudnak különbséget tenni a kereszténység e viharos idejében világosság és sötétség között, akik való-

ban bensőséges egységben élnek Krisztussal. Csak ilyen szentéletű emberek fogják tudni teljességében fölvenni saját életükbe mindazt a sugárzó fényt is, amit a modern teológia nyújt, úgyhogy régi és új eleven egységgé olvadjon össze. Ezért csak ilyen emberek fogják tudni teljes meggyőző erővel és hatalommal hirdetni és kisugározni a gazdagabb kereszténységet. Csak a szent nagyságrendjével rendelkező embereknek lesz tekintélyük és hitelük, hogy megálljt parancsoljanak mindannak a sötét hatalomnak, ami a modern teológia kíséretébe keveredett. Csak a hit ilyen világítótornyaiban fognak megbízni, ha úgy ítélnék sok mindenről, hogy szalma, tévedés, Krisztus tanításának elcsavarása. Csak ezek az erős vallásos személyiségek tudnak majd kivezetni 'a sötétség ez órájából' a teljes világosságra."

Ha igazságosak akarunk lenni, akkor még csak azt kell megállapítanunk, hogy a szentek, akikre szükségünk van, már itt is vannak közöttünk. Csak legyen szemünk és helyes érzékünk jelenlétük észrebevésére. Hatóerejük más, mint a merész modernizmusok nagyhangú vásári kikiáltóié.

Köröskörül élük az evangéliumot! A sötétség munkálkodik, de a világosság is világít. Gyakran kézzelfogható, hogy Isten még mindig megajándékoz bennünket szentjeivel, olyan szentekkel, akik korunkban kellene. Bizonyára más ruhában járnak és másmilyenek, mint megszoktuk. De igazi kovászok, és amit csendben, feltűnés nélkül tesznek, annak megvan a hatása az Egyháza és az emberiségre. Isten hagy magával beszélni sok ezer másik ember érdekében, mert egy városban még van öt igaz, és versengve levezekeli, ami vádlón kiált az ég felé.

Egy harmadik fénypont, ami kiutat mutat a kor válságából, a *szenvedés*. Napjaink krízisét olyan közel kell engednünk magunkhoz, hogy csaknem agyonnyomjon. Át kell szenvednünk, ha le akarjuk győzni. Krisztus halálával váltotta meg a világot. És mindenütt, ahol további megváltás megy végbe, szenvedésből és halálból származik. A keresztények minden szenvedése bele van foglalva Krisztus szenvedésébe, és biztosítja a világ egyensúlyát.

Az Istennel és az isteni dolgokkal való együtt-szenvedés fájdalomban tulajdonképpen mindig Isten fájdalma rejlik, aki már előbb szenvedett az ember miatt. Eszembe jut egy szöveg, nagyon időszerű viharos napjainkban, mikor oly

sok jóakarató embernek tehetetlenül kell néznie, mennyi nem kívánatos dolog történik a világon és a kereszténységben: „Az Istenért, az isteniért érzett fájdalom . . . a mennyei Atya fájdmából való, aki szenvedni és vérezni látja Fiát – és hallgat . . . Többnyire tehetetlenek vagyunk, semmit sem tudunk tenni, hogy győzelemre segítsük a jót. Egyet tudunk: *szenvedni*. Istennek nem a karunkra, a tettünkre van szüksége: hanem a fájdmunkra az eltaszított isteni miatt. Ez a fájdalom megneumesít bennünket magunkat, és csendes áldás a világnak” (Benedikt Baur).

Az „Istenért érzett fájdalom” a mi korunkban elsősorban bizonyára az Istennel való belső együttthaladásban és együttérzésben áll. De mi sem közelebb eső, mint hogy a testi fájdmát, a betegséget is felhívásnak tekintsük, hogy napjainkban győzelemre segítsük Isten ügyét. Ahol csak egy ember a szenvedésben, szükségben és szomorúságban Istennek ajánlja életét, az az Isten kezében ellenértékévé, ellensúlyává válik a romboló, szétszakító, sátáni erőknél, az égbekiáltó szörnyűségeknek.

A hit elvesztését és megtagadását, minden neo-modernizmus legigazibb okát csakis azzal lehet jóvátenni, ha hűségesen kitartunk Isten mellett, mély, rendíthetetlen hittel. A kereszttől való menekülést csak a kereszt alá való készséges és örvendező odalépés teszi jóvá és ellensúlyozza.

Tehát minden új „hiób-hírben”, ami hittagadásról, lázadásról, engedetlenségről, alapvető hitigazságok elvetéséről szól, mindig új meghívást kell fölismernem, hogy betegséget Isten rendelkezésére bocsássam, egyesüljek a sokakkal, akik naponta odanyújtják magukat Istennek, és jóvá akarják tenni, amivel ma mások megbántják.

Be kell bocsátanom magamba a krízist, és segítenem kell legyőzni. Nem riadhatok vissza a fájó kereszttől. Istennek kell ez a fájdalom.

Csak a kereszt menthet meg bennünket! Ma is!

A PAPNAK ÁLDOZATOT KELL BEMUTATNI

Így állt a papszentelés régi szertartásában, és így áll a megújítottban is: „Sacerdotem oportet offerre” – a papnak be kell mutatnia az áldozatot.

A pap áldozati szolgálata az Újszövetség oltáránál változhatatlan, időn túli feladatai közé tartozik. Áldozatbemutatónak lenni mindenekelőtt megbízatást jelent egy tevékenységre, egy szolgálatra az emberekért és Istenért. Ebben az értelemben utolérhetetlenül mondja a zsidókhoz szóló levél: „Minden főpapot az emberek közül választanak, és arra rendelik, hogy az Isten tiszteletében képviselje az embereket, ajándékokat és áldozatot mutasson be a bűnökért” (5,1).

De az áldozat ünneplése a szolgálati jellegén kívül létjellegét is jelent a papnak. Nemcsak „funkció”, hanem „lét” — áldozati lét. Papi mivolta áldozatban, áldozatból és az áldozatért valósul meg. Nemcsak bemutatója az áldozatnak, hanem ő maga is áldozat. Mindaz, amit szentelése után tesz, egész léte, együttesen áldozati adomány Istennek.

A papnak ez az áldozati jellege az Eukarisztia ünneplésében találja meg legsűrűtettebb, legmagasabb kifejezését, mert ott Krisztust képviseli, aki egyszerre az emberiség adománya az Atyának és áldozatbemutató. A papi élet minden egyes szakasza erre az eukarisztikus áldozatra irányul, belőle kapja értelmét és termékenységét. Krisztus áldozata nélkül a papi élet érthetetlen és meg sem valósítható.

Két mozzanat érdemel ebben az összefüggésben említést, amit az ember az áldozat fogalmával kapcsolatba hoz.

Áldozaton első, gondolkodást megelőző ősi érzésünk szerint elsősorban valami külső, látható *adományt* értünk, valamit a legjobból, amit az ember egész életének képviselésében ad át Istennek — hiszen valójában azt kellene neki feláldoznia —, hogy lerója vele az elismerés, a dicséret, a hála, a jóvátétel köteles hódolatát, és megbizonyosodjék Isten további jóakarátának megszerzéséről.

Ha tehát a pap Krisztus akarata szerint nem részvétlen szereplő, hanem mindenekelőtt áldozat, akkor elsősorban éppen ő ez az emberek közül kiválasztott adomány, Isten egész népének képviselésében.

Benne mint képviselőjében az egész Egyház jelen van Isten előtt imádasával, hálájával, engesztelésével és kérésével. Áldozatnak lenni a pap első számú kötelessége, de létének igazolása is az egyházban és az emberiségben. Minden egyéb másodrendű, amit különben tesz és ami.

Áldozati adománynak lenni egyszerűen a Krisztus pap-ságában való részvételből következik, és már eleve egy imperatívuszt tartalmaz, személyéhez szóló, kikerülhetetlen felszólítást.

A második, amit az áldozat fogalmával kapcsolatba hozunk: a legjavából való, helyettesítő jellegű adományt valami *külső cselekménnyel oda is kell adni*, bemutatni, hogy áldozati adomány legyen. Azt várjuk ilyenkor, hogy az Istennek szóló adomány – a teljes odaadás jelképes kifejezésül – létében megváltozzék, feloszoljék, sőt elpusztuljon. Az emberiség történetének folyamán embereket és állatokat ölték meg, a föld terményeit elégették vagy kiöntötték. És *Krisztus* maga is áldozatul adta életét.

Minden papi életnek, ha áldozati adomány, állandóan magán kell hordania valamit ebből az odaadottságból, az élet feloszlásából, sőt kiszolgáltatásából, hogy megfeleljen legsajátabb hivatásának, és hitelre méltó maradjon Isten és ember előtt.

A papi élet a keresztáldozatból táplálkozik, a keresztsárányékában folyik le. A hívő nép, amely tudja, hogy papjaiban az Istené, joggal elvárja, hogy a pap életének egésze és minden egyes mozzanata a keresztsárányékában álljon. A szentelő püspök így szól a szentelendőkhöz: „Szolgálato-tok által teljesebbé válnak a hívők lelki áldozata Krisztus áldozatával egységben, amit a szent Eukarisztiában a ti kezetek mutat be vértelen módon. Ismerjétek hát föl, amit tesztek, utánozzátok, amit műveltek; ha a halál és a feltámadás titkát ünneplitek, igyekezzetek minden rosszat legyőzni, és új életben járni.” A megújított szentelési szertartásban a jelölteket, közvetlenül a püspöknek a papi hatalmat közlő kézfeltétele előtt, külön kifejezett kérdés emlékezteti erre a leglényegesebb feladatukra: hogy áldozati adomány legyenek Istennek, jövő életük egész tartalmával: „Ké-szek vagytok-e napról napra szorosabban csatlakozni Fő-papunkhoz, Krisztushoz, mint áldozati adomány Isten dicsőségére és a lelkek üdvére?”

A papi élethez tehát az állandó áldozati jelleg illik. Mindennap ezer alakba öltözik ez, mert radikális, a lét gyökeréig lenyúló önátadást jelent Istennek, az élet minden megnyilvánulását magába kell foglalnia.

Elsősorban és alapvetően egy szellemi irányról van itt szó, a belső személyiség beállítottságáról, ami azután át-

fogja és az áldozat gondolatának jegyébe állítja az élet minden külső mozzanatát. Nem nehéz hamar ráismerni azokra a papokra, akikben nincs meg ez az áldozati érzület. Éppen Isten népe egyszerű tagjainak éber érzékük van ez iránt. Csakhogy a pap, aki már nem akar áldozati adomány lenni, karikatúrává, komédiává válik. Ha van katasztrófa a papi életben, akkor mindig az a kezdete, hogy a pap nem szeretne már egyszerre áldozatbemutató és áldozat lenni. Minden egyéb, ami az életében katasztrófális lehet, ebből az első katasztrófából ered, mégpedig nem véletlenül, hanem szükségszerűen.

De az áldozati adomány jellege magában foglalja a *külső közellétet is Krisztus keresztyéhez*. Ez nyomja rá legfeltűnőbben a pap életére az igazi papi karaktert! Minden szenvedés, fogyatékoság, betegség és fájdalom, bármilyen természetű is, minden olajfák-hegyi és golgotai óra az igazi papi hivatás és életmód bélyegét hordja. Ha a pap alapjaitól átgondolja papi mivoltát, nem fog bennük előre nem látott meglepetéseket látni. Inkább fölismerni, hogy már benne vannak abban a szentelésé előtt kimondott kezdeti „Adsum“-ban (Kész vagyok), és Isten most csakugyan eljön, hogy beváltassa ígéretét, és begyűjtse a készség igen-jének termését.

Kezdetől fogva világos előttem, mit kell jelentenie papi életemben betegségemnek: hogy nem üzemzavar és félbeszakítás papi életemben és tevékenységemben, hanem minősített kifejezése, minek kellene valójában mindig lennie: „áldozati“ életnek, olyan közel Krisztus keresztyéhez, ahogy csak elképzelhető.

Ha az ember tudja, hogy most a kereszty közelében van, nem vak véletlentől odavetve, hanem a kegyelem és könyörület hívására, akkor egészen más megvilágításban jelenik meg előtte mindaz, ami ma az Egyházban és főleg a papságban történik.

Vannak felismerések és belátások, amelyeket csakis a kereszty átélt, átszenvedett közelségéből lehet megszerezni. Annál fájdalmasabbak, minél magányosabban szenvedjük őket át, és minél tehetetlenebbnek érezzük magunkat az első percekben, hogy tevékenyen beavatkozhassunk és segíthessünk. Hogy ne menjünk tönkre abban, amit naponta hallunk kívülről és tudunk saját belső tapasztalatunkból, ahhoz igazán meg kell győződve lennünk az áldozat, a

szenvedés, a gyámoltalan tétlenség értelméről, egyszerűen: „a kereszt balgaságáról.”

Egy napon egy világi barátom három fiatal papot hoz hozzám. Éppen abban az időben, amikor a leggyöngébb vagyok, és a legnagyobb fájdalmakat állok ki. Csak sokkal később tudom meg, mi a célja a látogatásnak, és mi lenne benne a szerepem. A három közül az egyik „inog”, nem tudja maradéktalanul átadni magát Krisztusnak, nem akar „áldozat” lenni. Hát egyszerűen elhosszabbítom. A látogatás nem tart sokáig, és közben alig beszélünk valamit. Kerekre nyílt szemekkel merednek rám. Én fáradtan, lehanggoltan bámulok vissza. Később hallom: ami nem történt meg a kemény küszködés napjaiban, a lelkigyakorlatokban, az most megvalósul. Elég volt ez a néhány perc, hogy fölismerje feladatát, azt, hogy mint papnak áldozattá kell lennie és Krisztus keresztje alatt maradnia – és igent mondjon rá. Nem tehetek róla, hogy egy beteg látványa ilyen hatást tesz.

De azt mondom magamban: Talán a forradalmár papoknak, ez „építő engedetlenség” pionírjainak, a követelőzőknek és világhódítóknak időről időre oda kellene állniuk a betegágy mellé. Itt elhalnak az ember ajkán a nagy szavak és követelések, az üres, elcsépelet frázisok. Itt Krisztus pusztá keresztje előtt áll, és szembe kell néznie az ő balgaságával. Vagy még azt is szabad kívánnunk, hogy egyikét-másikat egy időre magát is a kereszt alá vigyék? Akkor megtapasztalhatná, mi a lényeges a keresztény és papi létben.

A betegágyamhoz elható legfájdalmasabb hírek közé tartoznak mindazok, amelyek nyílt engedetlenségről szólnak a pápával szemben (bármilyen kérdésben is), tekintélyi válságokról az Egyházban, papok kilépéséről (régbben aposztáziáról beszéltünk), az amsterdami egyetemi lelkészek forradalmáról és következményeiről, Krisztus tanításának felhígításáról, az igazság relativizálásáról papok és katolikus tudósok szájában.

A legtöbb esetben ezek végső oka, ha nem is ismerik el, a belső középpont elvesztése, hajótörés a hitben, a belső élet kihalása, menekülés a kereszt vallásától és belemerülés a világ szellemébe. Mindez annál végzetesebben üt ki, mert sokszor olyanok terjesztik, akiknek jobban kellene tudniuk, de tragikus elvakultsággal, rövidlátással a

világ iránti keresztény szeretet, az annyit propagált (de kevésbé megértett) „világ felé fordulás” köpenye alatt elhagyják Jézus Krisztus szellemét.

Az Egyház nehéz korában élünk, és azt mondják, éppen a papság került veszélyes örvénybe, sodródik ide-oda. Igen modern és már szinte kötelező, hogy valaki „krízisben” legyen; ha nincs, akkor ma szinte abnormálisnak tartják. A papok – mondják – nem biztosak többé az Egyházban elfoglalt helyükben, a mai világba szóló küldetésükben és jelenlegi életük értelmében (értsd a cölibátust és a konkrét társadalmi helyzetet), papi létük új alapjait s meggyőzőbb formáit keresik.

Hogy a mai keresésben és küszködésben mi valóban a föltétlen lényegből lealkudott veszteség és mi az idők folyamán összegyűlt akadályozó ballaszt végül is szükségessé vált elvetése, azt a kinyilatkoztatás forrásaiból és igazi egyháziasságból merített szigorú mérce szerint kell eldönteni. Talán csak egyszer később, a „Sturm und Drang” korszak végeztével lehet ezt megtenni. A mi dolgunk ma az, hogy imádkozzunk és éberek legyünk, hogy Krisztus Lelke eleven maradjon bennünk.

A papi élet minden elgondolható jövőbeli alakjában szükségképpen lesznek olyan alapvonások, amelyek minden időre érvényesen, föltétlenül körvonalazzák szellemi helyét. Már ma elmondhatjuk erről a következőket:

A pap első helyen *áldozatbemutató*, az is marad, és az imént kifejtett értelemben Isten népének áldozata. „Sacerdotem oportet offerre.”

Az Újszövetség oltáránál elfoglalt helyéről senki sem űzheti el, áldozatbemutató tevékenysége alól senki sem mentheti fel. Minden támadásnak a klérus „rendi öntudata”, „önhittsége” ellen, bármilyen fedőnévvel történjék is, érintetlenül kell hagynia közvetítő szerepét áldozatbemutató funkciója alapján. Különben magának Krisztusnak papságát változtatják meg, amiben minden pap osztozik.

Az áldozati közvetítőnek ebből az alaphelyzetéből lehet levezetni a pap más elvitathatatlan szolgálatait. Köztük az üdvösség és kegyelem közvetítésének szolgálati szerepét a szentségekben, különösen „a kiengesztelődés szolgálatában”. A pap közvetítőnek van odaállítva a bűnös ember és a megsértett Isten közé. Olyan teher ez, ami ma súlyo-

sabb minden papon, mint azelőtt. (Nemrég mondta nekem egy pap, hogy csak akkor megy a gyóntatószékbe gyóntatni, ha okvetlenül kell!)

A pap továbbá Isten Egyházának hivatalos *imádkozója*. Úgy látszik, hogy ez és igehirdetői tevékenysége mindenképpen kicserélhető és pótolható. Minden keresztény tud imádkozni, kell is imádkoznia, és az üdvösség üzenetét hirdetni.

A pap imádságát (és igehirdetését) azonban teljesen közvetítői szerepe felől kell nézni. Helyettesítő jellegű beszéd és imádság. Alulról kapott „megbízatásból” imádkozik Istenhez, és Isten megbízásából beszél az emberekhez. Valami prófétai jelleg van imájában és beszédében. Nemcsak „tolmácsszerep”, hanem különös súlya is van, Krisztus-közelségének „barátságából” kifolyólag, és ez kezeskedik meghallgatásáról. A hívők ezt tudva (vagy sejtve) joggal kérik közbenjárását, hogy „foglalja be őket” megemlékezésébe Isten előtt, vigye magával szándékaikat az imádkozó Krisztus áldozatába, aki állandóan az Atya elé lép, „hogy közbenjárjon értünk”.

A pap az *ige hirdetője* is. Nem valamiféle szóé, hanem az üdvösség szaváé Krisztus Jézusban, senki másban. A keresztről és balgaságáról szóló ige ez, a „Mefeszített-ről”, aki a zsidóknak botrány, a pogányoknak meg ostoba-ság (1Kor 1,23, vö. 1Kor 2,3).

A pap helyének keresése terén mindaddig nem lesz nyugalom, hanem csak megzavarodás és veszendőbe menő lényeg, amíg nem találunk vissza azokhoz a funkciókhoz, amelyek Isten akarata szerint kijelölik a helyét és szilárdan körülírt helyzetét az Egyházban és az emberiségben. A papság Isten Egyházában betöltött papság marad. Ezt meg kell gondolni minden viharban és tekintélyi válságban. „Isten pedig nem a zűrzavarnak, hanem a békességnek az Istene. Így van a szentek minden közösségében” (1Kor 14,32).

Ha az ember egyedül fekszik, fájdalmak közt, akkor mindezek a dolgok nemcsak a fején, hanem a szívén is átvonulnak. Egyszerre fájdalmasak és vigasztalók.

Fájdalmasak, mert olyan egyedül érzi magát az ember, olyan tehetetlennek, olyan felhasználatlannak és agyonhallgatottnak mindazzal együtt, amit saját bőrén átélt és elmondhatna.

Vigasztalók, mert a hitben abból a tudatból élhet (és kell élnie!), hogy Isten nem hagyja el Egyházát, s mégis csak elfogadja, jóváhagyja, ha Egyházával együtt szenvedünk. Azért, mert a szenvedés saját Fia létformáját tükrözi vissza, és így hatékony marad akkor is, ha az ember személyesen még nem látja gyümölcsét. De az Első Pap, Krisztus is csak sötétséget látott maga körül odaadása pillanatában; mégis tudatában volt küldetésének, és üdvösségünkre megmaradt benne. A világ pedig még mindig az ő áldozatából – a pap áldozatából él.

ISMERJEM FÖL A „KAIROSZ”-T

Mt 16,3-ban Jézus egy komoly szót mond, amire mindenkor embere fölfigyelhet: „Az ég színéből tudtok következtetni, az idők jeleit meg nem tudjátok felismerni?” Lk 12,56 pedig egyszerre kérdés és felszólítás, vád: „Hát ezt az időt miért nem tudjátok felismerni?”

A keresztény feladata tehát, hogy megértse „az idők jeleit”. Isten akarja, hogy ezekből ismerjük fel őt. Ebben az összefüggésben mindig újból felráz a Krisztusról szóló tudósítás, amint sír a gyönyörű város, Jeruzsálem fölött, mert nem ismerte föl „látogatása idejét”.

Van elszalasztott alkalom, egyszersmindenkorra eltűnt esély; olyan idő, amikor az emberhez mint egyénhez és mint közösségi lényhez közel volt az „üdvösség”, de nem használta ki, hanem elnézte, elaludta, elfecsérelte.

Isten beszél, felajánl, meghív annak az időnek követelményei, különleges áramlatai, de viszontagságai által is, amelyben mint ember, mint keresztény élek.

„Az idők jelei” mindig a *mi* jeleink. A „kairosz”, amiről az evangélium beszél, mindig a személyes élettér, az egy-
ségi időpont, amelyben élünk. Benne kell fölismernünk Istent és megértenünk beszédét. Ez éber szellemet követel meg, nyitott és készséges fület a sokféle csomagolásban élénk kerülő boldogságok és örömök, bajok és szomorúságok, segítségek és támaszok iránt, amit Isten a *mi* „kairosz”-unkban küld nekünk. Mint keresztényeknek mindig a *mi* „kairosz”-unkból kell élnünk, állandóan abból a páratlan helyzetből kiindulva és abba behatolva cselekednünk, amelyben éppen vagyunk.

Ezért éppen olyan helytelen lenne, ha visszaálmodnám magamat az egészség, a testi-lelki épség messze napjaiba, mint amilyen reménytelen és terméketlen az után kíváncsni, amiye másoknak van. Az én napjaimat kell felhasználnom, a betegségemben és a vele adott nehézségekben rejlő esélyeket fölfedeznem. Isten itt és most belőlük szól hozzám, és utasít hallatlanra nem vehetően saját egyszeri életem ajtaja elé. Itt kell megtalálnom Istent és munkálnom üdvösségemet, anélkül, hogy visszanéznék, sőt anélkül, hogy a jövőbe pillantanék. Mert minden előre-tervezést is csak bizonyos előfeltételekkel kíván meg tőlem, amennyiben mostani „kairosz“-om felismeréséből kiindulva vájtfülűnek kell maradnom Isten hangja számára, meg kell értenem az ő beszédét és jelenlétének jeleit életem minden eljövendő „kairosz“-ában.

Ameddig igyekszem a „kairosz“-omban lenni és megérteni belőle Isten személyesen hozzám szóló beszédét, addig *oldottan, gondtalanul* élhetek és kell élnem. Az evangélium nemcsak jóakaratóan ajánlja ezt, hanem kötelezően meg is követeli tőlem. És mindenekelőtt szabad vagyok attól, hogy félve-remegve, *aggodalmak közt* tengessem életemet. Mert ha aggódva nézek a holnapi nap elé, az a megváltatlan, Istent tekintetbe nem vevő, Isten elől betakarózó élet jele, a pogány életbeállítottság ismertetőjegye (vö. Mt 6,25-34). Oldott magatartásban viszont belső pillantásom szabad és elfogulatlan marad, mélyére láthat a dolgoknak és eseményeknek. Mindenekelőtt pedig keresztül tud hatolni a dolgokon, s minden tűnő jelenség és változás mögött fölismeri azt, aki bennük és belőlük szól, szólft, sürget.

Ha mint keresztény szembenézek „kairosz“-om felhívásával, ha kiaknázom keresztény életem konkrét megvalósításában, akkor életem nemcsak saját magam számára lesz élni érdemes, hanem másoknak is utánozható és vonzó. Mert azt hiszem, a keresztény életében legalábbis annyi tartalomnak kellene lennie, hogy utánzásra szóló felhívás legyen mindenkinek, aki éppen napjainkban nagy fáradtsággal próbálja keresztülverekedni magát korunkon, és benne is föl szeretné fedezni Isten jelenlétének jeleit.

Még valamit meg kell jegyeznünk a „kairosz“-ról, vagyis időnk és életünk egyszeri, mindenki számára személyes szakaszáról: hogy ti. magában rejti a kor személyfölkötő irányzatait és áramlatait is. Összesűrítve, összezsúfolva

ott van benne korunk, a mindenkori jelen. Saját személyes „kairosz“-unkban mindig mint korunk emberei élünk. A magunk kairoszát fölismerni tehát annyit is jelent, hogy megértjük és kiaknázzuk korunk általános szellemét. Ezért amit korunk életem alakítására felajánl, annak keresztény életemben is útmutatásként és ösztönzésként kell leszűrődnie, itt és ma.

Jól megnézve úgy tűnik, hogy korunk néhány hallatlanra nem vehető felhívást tartalmaz, amit mint kereszténynek magamévá kell tennem, hogy megfeleljek küldetésemnek. Mostani közvetlen környezetemben van alkalmam átélni a korszellem hatásait.

Perfekcionizmus

Mindenekelőtt igen feltűnően jellemzi koromat minden tökéletlenség, minden befejezetlenség elutasítása, s az egész, a befejezett megkövetelése. Az óra parancsa a *perfekcionizmus*: gazdasági életben, iparban, tudományban, sportban, szóval a mai élet minden síkján. Napjaink könyörtelen vetélkedésében csak az áll meg (és annak van joga megmaradni), ami a maga nemében a legjobb, legtökéletesebb. A ki nem érett, a tökéletlen irgalom nélkül lemarad. Az ember ma állandó ostrom alatt áll, hogy a végső-kig kihozzon magából minden lehetőséget és képességet. Csak így bírja szusszal a századmásodpercek vadászatát a sportban, a konkurenciát a gazdasági életben és a versenyfutást eddig feltáratlan életterek meghódítására, s így lehet kilátása alkalomadtán, hogy nyerjen. És éppen ma, az elektronika és a számítógépek korában világosan látszik, hogy az ember sajátos szerepe és helyzete sohasem volt értékre emelkedett, és magas minősítésnek örvend. Az emberi cselekvést különleges módon áthatja a szellem, és ennek a ténynek sugárzó ereje ma nagyobb, mint valaha. Éppen annak a sokféle jelenségnek a hátterében figyelhető ez meg, amelyek látszólag mind pótolják az embert.

Aki ma mint keresztény hagyja magára hatni életének területén korunknak ezt a tökéletes utáni igyekezetét, az a szó legjobb értelmében „modern“. Ez kívülről is hozzá fog járulni, hogy Isten országáért munkálkodva ne elégedjék meg felemás, felhígított, azonos színvonalra lenyomott teljesítményekkel, hanem mindent kihozzon magából, ami-re képes.

A „modern“ keresztény tudja, hogy Isten ügyében – és ma jobban, mint valaha – csak a nagyobb szeretetnek, az önzetlenebb bevetésnek van hitele. Az Egyházon belül is kellős közepén vagyunk a reformmunkának, a korunk követelményeihez alkalmazkodó megújulásnak. Mindezekben a fáradozásokban állandóan a következő kérdés legyen irányadó: Szolgálja-e egy konkrét reform, vagy eddigi életmódunk új, másféle változata Krisztus meggyőzőbb, mélyebb, lényegszerűbb felmutatását a világban? nagyobbá, izzóbbá, átéltebbé teszi-e az Isten és embertársak iránti szeretetet?

Ez a kérdés, csakis ez a mércéje mindennek, amit ma az egyes keresztény és az egész Egyház tenni akar, tenni tartozik. Ami kibírja ezt a kérdést, azon rajta van az érvényesnek és a helyesnek a pecsétje, akkor is, ha lemondás a hagyományosról, a megszokottról.

Mindig is tudtuk, hogy Krisztus az egészet akarja, s ellensége minden félmegoldásnak. Ismerjük sürgető szavait, hogy aki őt követni akarja, annak *mindent* el kell hagynia; hogy aki egyszer „az eke szarvára teszi kezét“ (Lk 9,62), annak nem szabad többé hátranéznie; és hogy az ember csak „erőszakkal“ ragadhatja el a mennyek országát (Mt 11,12). Éppen korunk tárja saját eszközeivel és saját nyelvén elének keresztények elé, hogy ma csak a *teljes* bevetés érvényes. Mindenütt, ahol a világ egy ilyen teljes odaadással munkálkodó kereszténnyel találkozik, engedi még hatni magára, és megnyílik a benne felkínált evangéliumnak.

Tehát „nem modernnek“ azok, akik Krisztus tanítását és megbízását felhígtják, a keresztet elvitetják, és leszállított árú kereszténységet kínálnak. „Nem modern“ mindaz az újítás, amely nem vezet nagyobb szeretetre, szilárdabb helytállásra a hitben, nem mutatja meggyőzőbben Krisztus életét és halálát.

Továbbá mint kereszténynek azt is meg kell tanulnom ma „az idők jeleiből“, hogy nekem is megvan a fontos szerepem. Hogy egy önzetlen, jóságos tettel, egy imával, az áldozatos odaadás egy cselekedetével olyan kisugárzás gyújtópontjába kerülök, amelynek végső határait le sem tudom mérni. A Krisztussal való életközösségből táplálkozó világárányú hatás titka (vö. Jn 15,1-11), Krisztus titokzatos teste tagságának jelentősége (vö. 1Kor 12,12-30) hallatlan-

ra nem vehető világossággal értelmeződik „az idők jelei”-ből és azok nyelvéből. A mai világ a maga módján megmutatja nekem, a kereszténynek, milyen értékes és magas minőségű lehet legszerényebb cselekvésem is az emberiség nagy családjáért, ha a legmélyebb felelősségtudattal és a Krisztussal való eleven kapcsolatból kiindulva vetem a mérlegbe.

Optimizmus

„Kairosz”-unk egy további ismertetőjeleként fedezném fel a mai emberiséget éltető, átlagnál erősebb *optimizmust*. A ma embere előtt világos, hogy az élet minden területén csak „előre” tartani lehetséges, „hátrafelé” nem. Olyan szédítő tempójúak és mélyrehatóak a változások, hogy még a jogosnak tűnő óvást és aggodalmakat is afféle vészmadár-huhogásként rázzuk le. A kultúroptimizmus csakis győzelmekről tud a jövőben, ahol pedig vereségek vannak kilátásban, az csak „szükséges szünet, hogy kifújjuk magunkat”, benne van a tervben. Ki merészelne ma még kétségbe vonni előre elkészített terveket és előkalkulációkat, ha még olyan elképzelhetetlennek tűnnek is!

Ez az optimizmus jogos. Az embernek Istentől kapott feladata, hogy hatalma alá vesse a földet, és markába kerítse saját életét.

A mai kereszténynek nem szabad pesszimistaként félrehúzódnia. Éppen neki kell beleállnia a dolgok kellős közepébe! Sőt járjon élen, mutasson utakat, tegyen szabaddá forrásokat, amelyekből ez az optimizmus mindig újra táplálkozhat. „Minden a tietek, ti azonban Krisztuséi vagytok!” – mondja az apostol (1Kor 3,22-23). Senkinek az optimizmus nem jogosabb, nem kötelezőbb, mint a keresztényé. Hiszen tudja: a teremtnél Isten áll. És a világ minden negatívumát, a szenvedést meg az élet árnyoldalait képes meghagyni megfelelő helyi értékükben, mert tudja magáról, hogy átalakító erejű javak birtokosa. A keresztényben élő kegyelmi élet az egész vonalon a nekiindulást, kibontakozást, a világ megkovászosítását célozza. Semmi sem mutat megkövesedésre, visszalépésre, megrekedésre.

A kereszténytől tehát nem idegen az optimizmus. Mert a keresztény lét – helyesen értve – az *öröm* élete. Tudja, hogy itt az Isten, és végső soron semmi sem sikerülhet félre. Tehát minél megváltottabb megjelenésében a keresz-

tény élet, minél örvendezőbben élük, annál keresztyenebb, következésképpen annál vonzóbb is. Azt mondják, a mai embert valóságos farkaséhség kínozza az örömért. Aki mint keresztyén igazi, valódi örömet ad, optimizmusban él, az nemcsak saját életének lesz ura, hanem embertársával is jól boldogul, és megváltja az ő világát is, mert Isten öröme-be vezéreli.

Szociális jelleg

Korunknak még egy vonása tűnik föl nekem éppen legközelebbi környezetemben is. Ezt kell még csak igazán kiaknázni és a mai keresztyén élet megvalósításába beépíteni: a mai ember *szociális nyitottságát*. Világunk kicsi lett, az emberek közelebb kerültek egymáshoz. A tájékoztató eszközök naponta „házhoz szállítják” embertársunkat, minden problémájával és terhével, de előnyeivel és kincseivel is. Nekünk modern embereknek nem lehet mindegy, mi van a másikkal. Naponta fejünkbe verik, hogy valamennyien ugyanabban a csónakban ülünk, és át kell segítenünk egymást az életen.

Ilyenformán ma a szociális vívmányoknak eddig soha el nem ért tetőpontján állunk. Csak üdvözölni lehet, ha ma az ember fölismeri embertársában a testvért, aki neki adott, de aki egyben feladatot is jelent. Örömdetes ez akkor is, ha a szociális elkötelezés nem kifejezetten vallásos jellegű vagy sajátosan keresztyén indítékú.

A keresztyén ebben is hagyhatja, hagynia kell, hogy kívülről irányítsák Krisztus megbízása felé, amely embertársának önzetlen szolgálatára kötelezi. A „legnagyobb parancs” egyenlőségjelet tesz Isten- és emberszeretet közé. János magyarázata ehhez: „Mert ezt az üzenetet halljuk kezdettől fogva: Szeressük egymást! Ne tegyünk úgy, mint Káin, aki a gonosztól való volt, és megölte testvérét. Miért ölte meg? Mert az ő tettei gonoszak voltak, a testvére tettei ellenben igazak. Ne csodálkozzatok azon, testvérek, hogy a világ gyűlöl benneteket. Mi tudjuk, hogy a halálból átmentünk az életbe, mert szeretjük testvéreinket. Aki nem szeret, a halálban marad, Aki gyűlöl testvérét, gyilkos, márpedig tudjátok, hogy egy gyilkosnak sem maradandó birtoka az örök élet. A szeretetet arról ismerjük fel, hogy életét adta értünk. Nekünk is kötelességünk életünket adni testvéreinkért. Hogyan marad meg az Isten

szeretete abban, aki – bár bőven van neki a világ javaiból – mégis, amikor látja, hogy testvére szükséget szenved, elzárja előle a szívét. Gyermekeim, ne szeressünk se szóval, se nyelvvel, hanem tettel és igazsággal” (1Jn 3,11-18).

A felebarátban Istennek szolgálunk. Jézus mondja: „Amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (Mt 26,40). Ez a kijelentés a felebarátot nem fokozza le pusztá „eszközzé”; inkább felmagasztalja, és hasonlíthatatlanul komolyan veszi.

Minden keresztényt súlyosan kötelez a parancs, hogy ne csak valamennyire tisztelje, hanem szeresse is testvérét. Ennek teljesítése az igazi tanítványi mivolt bizonyossága (Jn 13,35), megvetése pedig a kereszténységnek és magának Krisztusnak elárulása.

Korának „jelei” tehát a keresztényt legsajátabb erkölcsi köteletségére kell, hogy intsék. Csak akkor „modern ember” és egész keresztény, ha nem húzódik vissza saját négy fala közé, hanem kilép önmagából, és odaadja magát embertársáért, abban a formában, amit a mai kulturális és társadalmi (szociális) élet felajánl, bármilyen profánnak és a szokástól eltérőnek lássék is.

Perfekcionizmus, optimizmus, szociális jelleg: a mai emberiség három alapvető hajtóereje, „kairosz”-unk ismeretőjelei. Mint kereszténynek nem szabad figyelmen kívül hagynom őket. Ha megértem hozzám intézett felhívásukat, akkor ebben a kairoszban ott marad az Isten, de rajtam, a keresztényen át. Akkor Isten ennek a mi időnknek is Ura.

HÍVJON PAPOT

Egész délelőtt a halál szélén lebegek. Éjszaka jött a visszaesés. A nővérek és orvosok meglehetősen idegesek. Minél gyakrabban föl-fölneszelek öntudatlanságomból egy-egy pillanatra, annál több fehér köpenyes embert látok az ágyam körül. Velem való szüntelen sietős foglalatосkodásukból, szűkszavúságukból, csaknem szomorú és szigorú arcukból fölismerem állapotom komolyságát.

Valamennyien keresztények körülöttem, de egyiküknek sem jut eszébe, hogy papot hívjanak. Így hát egy teljesen öntudatos pillanatomban így szólok: „Kérem, hívjon pa-

pot!" Valaki azt feleli: „Már nincs rá szükség, de hogy megnyugodjék, majd értesítjük." (A következő napokban megtudom: egy pillanatig sem voltak biztosak benne, túlélém-e ezt a délelőttöt.) Egyetlen mondatot nem imádkoznak velem, egy vallásos gondolatnak vagy szónak a töredékét sem súgják oda. És a pap sem jön! Nem is hívták? Az egy mást rohamosan követő események sietségében nem értesítették? Egyszerűen nem jött.

És mégis ellátnak. Az ágyam körül álló fehér ruhás csapatból kivált egy alak. Már jól ismertem. Szerzetespap, aki a klinikán képzi ki magát belgyógyásszá.

Odalép, meggyóntat, és feladja a betegek kenetét.

Ezek annak a végzetes délelőtnak az eseményei.

Megint saját bőrömön kell éreznem, és ebben a helyzetben egészen közeliről érint annyi keresztény kudarca haladókó embertársuk láttán. Annál fájdalmasabb és szinte igazságtalannak tűnő megállapítás ez, minél hálásabban kell leszögezmem, hogy környezetem igazán megható önfeláldozással, buzgósággal, kitartással és tudománnyal megtette, ami csak tőle telt, hogy túljuttasson a nehezén. Dehát miért nem gondolnak tovább is ebben a pillanatban? Miért csak a testi jóllétet látják?

Tragikus, hallgatólagos megegyezés uralkodik azok között, akiket hivatásuk embertársuk halálos ágyához állított. Azt hiszik, meg kell csálni, hazugsággal kell táplálni az embert a halál előtt. „Általánosan érvényes szabály – írja korunk egyik jelentős medikusa, Arthur Jores –, hogy az orvosnak kötelessége megóvni az embert ettől a tudattól (a közeli halálétől).“ Ezen a napon csaknem áldozatává leszek ennek a végzetes íratlan törvénynek.

Természetesen kímélni szeretnék a beteget azzal, hogy elhallgatják előtte a helyzet komolyságát. De milyen gyakran kockáztatják így, hogy készületlenül lép Istene elé!

Ma inkább, sőt csakis úgy látják a halált, mint az evilági életnek és esélyeinek befejezését, zárókövét. Ezért egyoldalúan tragédiának, katasztrófának tekintik, nem pedig egyben az új és végleges élet kezdetének Istennél. A saját halálunkkal való szembesítésre az embertelenség bélyege tapadt. Ilyet nem lehet megkívánni. Jómagamnak is sokszor át kellett élnem, milyen pánikot, milyen riadozást váltott ki papi megjelenésem a betegágynál, s milyen nehéz

volt igazán halaszthatatlan esetekben a beszélgetést a szentségek fölvételére és a halálra való felkészülésre terelnem. A pap a legtöbb ember – sőt sajnos igen sok „hivő” keresztény – szemében a halál klasszikus követője a betegágyánál. És ha teljesítette ott papi tisztét, akkor a fél világ azt hiszi: a beteg útlevelébe most már beütötték az örökkévalóság pecsétjét. Tény persze, hogy a pap igen gyakran áll ott egy ember végső evilági útszakaszánál. De végzetes és megrendítő dolog, hogy még azok is így értelmezik tevékenységét és katasztrófának tekintik a halált, akiknek mint keresztényeknek Krisztus örömhíréből jobban kellene tudniok.

Mennyi hamis elem – hogy ne mondjam, mennyi hitetlenség rejlik a keresztény ember gyakorlati beállítottságában a mennyi boldogság iránt! Mennyire nem tudjuk, mit ad nekünk Isten, ha elhagyjuk ezt az ideigvaló világot, mi az, aminek ez a földi élet is (csak) árnyképe!

Ez a gyakorlati hitetlenség a papok és szerzetesek széles köreiből is elterjedt. Belemámorosodtak az „evilági küldetésbe”, „a világ meghódításába Krisztusnak”, s így a földtől akarnak kapni valamit, mert „az örök üdvösséget még elég korán elnyerjük”.

Hanem abból ugyancsak nem sok érezhető, hogy erre az üdvösségre igyekeznének, égőn kíváncznának utána, forrón imádkoznának érte. Pedig hát a hívő tudja, hogy csakis Istenben találja meg kielégülését, legmagasabb beteljesülését ő maga és övéi is. Megeshetik, hogy izzó lelkesedéssel prédikálunk a menny örömeiről, az Isten utáni vágyról, az ember végső beteljesüléséről a mennyben, – de mikor annak közvetlen lehetősége előtt állunk, hogy mi magunk bemehetünk ebbe az örömből, vagy másokat láthatunk bemenni, akkor visszariadunk. „Maga olyan lelkesen beszél az Istennél élvezett boldogságról – mondta egyszer valaki –, de ha majd rákerül a sor, hogy szabad az út, szívesebben nem menne be.”

Tudom: a halálfélelmet itt talán túl egyszerű nevezőre hoztam. Sok mozzanat folyik benne össze: a gondolat, hogy nem készültünk jól elő, nem elég jól végeztük el életünk művét, még nem vagyunk készen, nem vagyunk elég érettek, életünk folyószámláján még igen sok a „tartozik”, s mindenekelőtt még szükség van ránk, jobban kellünk itt a földön, mint az égből.

Nem rejlik-e még nagyobb adag gyakorlati hitetlenség a halál és az örökkévalóság iránti magatartásunkban? Hisz ki merne gratulálni egy mélyen hívő embernek, aki az örökkévalóság kapuja előtt áll, hogy rövidesen szabad (!) bevonulnia „Ura örömébe“, és megkapja „jutalmát Istentől“? Ki merne szerencsét kívánni egy családnak, egy rendi közösségnek, egyházmegyének, amely a halálra szépen felkészült apát, rendtestvért, nővértársat kíséri sírba, hogy szószóljuk van Istennél, aki most inkább és mélyebben az övék, mint amikor még testben közöttük időzött? Ehelyett a nyitott sírnál még mindig „gyászról“, „boldogtalanságról“ „pótolhatatlan veszteségről“ és hasonlókról beszélnek, az Egyház szónokai is. Pogány közterek ismételtetése!

Vagy ugyan ki vesz komolyan egy fiatal embert, aki igazán becsületesen örül a halálnak, és vágyakozik utána, hogy Istennél legyen? Nézzük csak meg mindezeknek az „igen jámbor“ embereknek az arcát, ha a közeli és rövidesen bekövetkező halálról beszélnek nekik!

Valamit nem gondoltunk itt végig „keresztény“ beállítottságunkban. Egy gondolatmenet hirtelen abbamaradt irracionális emóciók következtében, és természetellenes torzoként teng tovább a keresztények agyában.

És milyen gyakran tekintjük igazságtalan zsarnoknak Istent, ha főleg egy fiatal „idő előtt“ merészel magához szólítani ebből az életből!

Meg kell hát értenem betegszobai környezetemet, hogy azt hiszik: tartoznak eltitkolni előlem a halál közelségét. Nem tehetnek másképp. Ennek a kereszténytelen gondolkodásmódnak az uszályában sodródnak. Milyen sokban át kell még alakulnia gondolkodásunknak! Milyen kevésbé vettük komolyan az apostol szavát, hogy nem itt a földön van a hazánk, hanem a mennyben; mennyire nem építettük bele mindennapi életünk legvégső következményeibe is!

De még valami mást is megtapasztalok ezen a sokat mondó délelőttön, amely szinte felejtethetetlen marad számomra. A pap nálam volt. Isten nem hagyott magamra legnehezebb órámban. Most várom, hogy mi következik.

Nyugalom, béke fog el, és többé el sem hagy. Sosem álmodtam volna, hogy az ember ilyen nyugodt lehet az örökkévalóság kapuja előtt. Bizalom és megadás tölti el lelkem, amit a gyónásban megtisztult élet és a szentkenet hatásának tartok.

Sok rendtársam és ismerősöm jön aznap még egyszer hozzám. Riasztották őket, hogy „végem”. Nem tudok szólni hozzájuk, de ébren fekszem, és észreveszem, hogy voltaképpen búcsúzni jöttek. Szemükből becsületes gondot és aggodást olvasok ki. Ezekben a pillanatokban biztosan sokat imádkoznak értem. Mert úgy érzem, hogy biztonságban vagyok, tartanak, a nálam levő Isten magába fogadott. Ott tartok, hogy mindent „Isten hozott”-tal köszöntök, ami csak történhet.

Micsoda hatása lehet a pap szolgálatának a halálos ágynál! Most jobban megértem és mélyebben tudom értékelni, mit képviselhettem én magam mint pap haldoklók ágyánál, és ha Isten is úgy akarja, mit jelenthetek még ezután is.

Talán egyszer minden papnak magának is át kell ezt élnie, hogy jobban megértse hivatását, és belássa: hídverőnek adatott idő és örökkévalóság közé, békekövetnek, jelnek e világ előtt, hogy ha eljött az óránk, vár ránk örömének, üdvösségének teljével.

Bárcsak örvendezve, hittel tudnánk élni ezt!

MOST ÉS HALÁLUNK ÓRÁJÁN

Nagy betegteremben fekszem friss operáltak között. Szemben velem haldokló ágya áll. Már napok óta arcára van írva a halál. Az utolsó éjszakája előtti napon nála volt a pap, s előkészítette végső útjára. Utolsó éjjelén megfigyelem, hogy a szolgálattelvő éjszakás nővér (itt van nálunk a teremben, mert az osztályon nincs külön szolgálati szoba) időről időre fölkel a székből, ahol szunyókál, és a haldokló ágyához megy, hogy utánanézzon, „ott tart-e már”. Valamivel éjfél után következhetett be a halál, miközben a nővér kényelmesen bóbiskolt a széken, és a betegek kórusban horkoltak. Ember nem állt ágyánál végső órájában.

A nővér egy idő múlva ismét feláll, az ágyhoz megy, megállapítja a bekövetkezett halált, azután hozzáfog a rutinmunkához. Levetkőzteti a halottat, lepedőbe burkolja, lehúzza a többi ágyneműt, fekvé hagyja a halottat a teremben, ismét székébe ül, és tovább szunyókál, mintha mi sem történt volna. Hajnali öt órakor jönnek a halottvivők. Még

mindig a fülemben cseng a holttest hozzáütődése a fekete hordágy kemény deszkáihoz! 8 órakor sürgöny megy a rokonoknak: „X beteg nulla óra tízkor meghalt.“ A többi beteg reggel alig veszi észre, hogy sorstársuk már nincs közöttük. Nevét aznap és a továbbiakban senki sem említi többé. Az ágyat a nap folyamán frissen áthúzzák. Jöhet a következő!

Az én ágyam is a nővér szeme előtt áll. Most már tudom, hogy én is „a halál birodalmában“, „a haldoklók sarkában“ fekszem. Nekem is így kell majd meghalnom, „ha ott tartok“?

Így hal ma meg az ember?

Itt szinte saját magamon élem meg, amit különben a betegpasztoráció tapasztalatából és a könyvekből tudok: A halál keserves fejezete a mai élet folyásának. Nem szabad igaznak lennie; elhallgatják az ember előtt. Elrejtett, hangtalanul elintézett folyamat. Ma személytelenül, sorozatban halunk meg. Orvostudomány és technika, meg a modern antropológia is kudarcot vall a halál színe előtt. Az ember ma biztosítva van minden lehető dolog ellen, a halálban azonban minden segítség csődöt mond.

Ez kétszeresen tragikussá teszi meghalását, s így végső óráiban kimondhatatlan magányra van ítélve.

Óriási tömeghalál idejében élünk. Nemcsak mert a közelmúltban (és még mindmáig is) emberek millióinak kellett erőszakosan otthagyniok életüket a háborúkban. Ahol fegyvernyugvás van, ott is szörnyű áldozatokat követel a halál országutainkon! Ez a halál a hirtelen távozás jegyét viseli magán.

Ha mindez így van, föltételezhetnénk, hogy a mai ember be van állítva a halálra, tudja, hogy ebbe az irányba tart, megtanulta, „bemagolta“ a meghalást.

Szó sincs róla.

Egy szöveg jut eszembe, amit Rainer Maria Rilke már 1909-ben leírt a „Malte Laurids Brigge“-ben. „Most 559 ágyban hálnak meg. Persze iparszerűen. A roppant termelésben nem sikerül olyan jól az egyes ember halála. De ez cseppet sem fontos. Fő a tömeg. Ki ad ma még valamit a jól kidolgozott halálra? . . . Mindig ritkább lesz a kívánság, hogy a saját halálunkat haljuk. Még egy kis idő, és ez éppen olyan ritka lesz, mint a saját élet. Úristen, ez hát min-

den? Az ember megjön, készen talál egy életet, csak magára kell öltetni; az ember meghal, ahogy éppen adódik.”

Rilkétől származik a „kis halál” és „nagy halál” találó fogalma is. Az elsőn éppen ezt a személytelen véget érti: az ember nem „hal meg”, hanem halála névtelen sorozatban „elintéződik”; az utóbbin az egészen személyes, jól előkészített, tudatosan elfogadott átmenetet, a „jól kidolgozott halált”.

A „kis halál” egyszerre epe-keserűen komollyá válik abban a pillanatban, amikor csak néhány méterre az ágyamtól elém gyakorlatozzák ezt a modern „meghalasztást”, és számolnom kell azzal, hogy talán már holnap rajtam is keresztülgördül könnyörtelen hengere. Igaz, hogy a betegápoló intézeteinkben uralkodó technicizmusnak szívesebben látott a „kis halál”, anoním személytelenségében, mint a „nagy halál”. Mert az utóbbi olyan esemény, amelybe beleterveződik, segítően beletartozik a haldokló környezete is. A „nagy halál” a haldokló embert mindenkor egész személyesen igénybe veszi, de az oldala mellett álló embertársnak is megvan a nélkülözhetetlen szerepe: jelenlétével támogatnia kell. A „nagy halálban” – valójában ez a keresztény halál – az ember életének legmagányosabb aktusát viszi végbe: egész személyesen lép oda Isten színe elé, aki előtt nem lehet lerázni a terhet, nem lehet képviseltetni magunkat. És mégis segítségre, előkészítésre van szüksége ehhez a mindenkor személyes és magányos aktushoz. Kell neki a kíséret a kapuig, a támogatás a végső útszakasz elrendezéséhez, a végső szándékok tisztázásához. Kell, hogy amennyire lehetséges, levegyék róla a felhalmozódott terhet, és egy odanyújtott kéz szilárdan tartsa, ha a kedély kezdődő megzavarodása és ingadozásai elhomályosítják a bizalom fényét, elmúlt életünk eseményeinek tiszta elrendezését és mindenekelőtt a hit világosságát.

Mindezt a segítséget nélkülözöm azon az éjszakán. És ha én magam vagyok majd soron, akkor sem lesznek meg. Számolnom kell azzal, hogy le kell mondanom róluk, amikor Isten eljön, hogy magához vegyen.

Borzongás fog el: Csak ne ezt a halált a névtelen tömegben! Ne a „kis halált”! Nem akarok bódulatban távozni. Úgy akarok meghalni, mint keresztény, mint ember. Azért Jézus és Mária kíséretét akarom, és igénylöm azok segítségét, akik életemben oldalamon álltak! A „nagy ha-

lált" akarom, a jól kidolgozott halált, amely életem csúcsa, zárófűgája és összefoglaló végakkordja, a másik életbe való átmenetel legemelkedettebb aktusa.

Tudom, vakmerőség ilyet követelni. Mert a „nagy halál” végső soron ajándék, Isten kegyelme és könyörűlete. Ezért az óta az éjszaka óta sokkal jobban bevilágít, miért ajánlja az Egyház annyira, hogy imádkozzunk „jó halálért”. Mert ebben az imában már előre gondolkodunk, megnyitjuk az utat, mintegy előlegezzük, „begyakoroljuk” a halált, és Isten jelenlétéért könyörgünk.

Azt hiszem továbbá, a „nagy halál” csak akkor jut osztályrűszűnkűl, csak akkor lehetséges, ha már itt az életben gyakoroltuk, előre tudatosítottuk, szem előtt tartottuk a halált. Benne kell tehát már lennie mindennapi életűnkben és cselekvűszűnkben: úgy, hogy mérlegelő távolságban tartjuk magunkat dolgoktól, emberektől, eseményektől; úgy, hogy bensűleg mindig búcsűzunk, és kinyujtjuk kezűnket a jövűdű dicsűségnek ránk váró javai felé.

Aki mindennap meghal Krisztussal, mindig újból belemerűl halálába, az már elűvételezi a „nagy halált”, de egyben ővű a vele járű élet, dicsűség és a feltámadás bizonyossága is.

A keresztűny nem azért él, hogy meghaljon, hogy többé ne legyen, hanem az életért és a feltámadásért hal meg, hogy teljesen és tőkűletesen éljen. Életűben jelen van a „meghalás”, halálában pedig már a jövűdűnek dicsűsűge. A „nagy halál” ezért újból, mindig újra magának Krisztusnak a halála, Jézus megváltást hozű halálának egyűni megvalósítasa. Aki Krisztussal egyesűlve „nagy halált” hal, az – paradox gondolat – életűnek emberileg szűlva legnagyobb katasztrűfájával a tűle telhetű legnagyobb áldást hozza. Haldokolva bizonyságot tesz az életűről, amelybe belép. Még tűbbűről is van szű: Hasonlűvű lesz Krisztushoz, aki megkereszteltjei halálában saját megváltűi halálát ismételi, tehát halált szenvedű keresztűnyeiben folytatja a megváltást.

Isten nem akarta, hogy azon az éjjelen én legyek a soron kűvetkező utas a másvilágra. De azóta érzem: még jobban be kell gyakorolnom napról napra a „nagy halált”, helyeselnem a lűktetű élet kellűs kűzepén a meghalást, a halált gondolatomban megűriznem és valósítgatnom.

Akkor jöhet már „utolsó éjszakám“, amikor és ahogyan akar. Nem lesz számomra idegen. Mert előre elpróbáltam „programjával“ együtt, s elővételeztem végakkordját. Nem lesz katasztrófa, hanem a végső, végleges öröm meghozója, amit már senkisémet vehet el tőlem, mert célhoz értem.

NEM BÍROM TOVÁBB

A betegség még könnyebb és mindennapos formáiban is cezúra az ember eddigi egészséges, „normális“ életében. „Felriad“ át nem gondolt, egészen magától értetődőnek vett cselekvéséből, testi-lelki erővel való rendelkezéséből. A betegségben valami „idegen“-re bukkan, ami rá-tör, és olyan törvényszerűségeket kényszerít rá, amelyeknek, ha tetszik, ha nem, engedelmeskednie kell. Látja, hogy élettere beszűkült, visszaszorult, hogy megnyirbálódott rendelkezési birodalma. Meg kell elégednie a lét és önrendelkezés egy igen keskeny sávjával, és nagy önmérsékléssel nézni, hogyan intézkednek fölőle idegen hatalmak, hogyan tombolják ki magukat akaratán kívül rajta.

Ha a betegség tovább tart és fenyegetőbb alakot ölt, akkor a testi fájdalmak nyomására nem ritkán lelki izgalmak lépnek föl, tehetetlen függés érzelmektől és hangulatoktól, sőt bekövetkezhetik a lelki egyensúly teljes elvesztése. „A test kínjában a szellem feneketlen megalázása rejlik; a fájdalom súlya a tehetetlenségig és a kudarcig megerősíthatja“ – olvastam egyszer Ida Friderika Görresnél.

Nálam is egész ártatlanul kezdődött. Kis rutinoperáció a térden. Nem követte siker. Valami okból szepszis járul hozzá, ami a legerőteljesebb antibiotikumok ellenére hónapokon át kóborol a testben, minden fontos szervet megtámad, tüdőt, szívet és gyomrot kapitulációra kényszerít, mindenekelőtt azonban nagyfokú gyulladást idéz elő a térdízületben, csontvelőgyulladásig menően. Egyik gipszkötés váltja a másikat. Nagy erejű fájdalmak hónapokon át. Álmatlanok az éjszakák – ezek a félelmetesen hosszú éjszakák –, és a legerősebb fájdalomcsillapítók sem segítenek. Idegeim felmondják a szolgálatot, s az akarat már régesrég elvesztette ellenőrzését a kedély és a napi események világos besorolása fölött. Ami hónapok múltán, a bágadt-

ság és tehetetlenség kiváltotta állandó izzadságban fürödve itt az ágyban fekszik, az már csak önmagam árnyéka. Naponta emelődaruval emelnek föl néhány centiméternyire, hogy a szükséges testápolást az ágyban megkaphassam — ennek fájdalmait még órák múlva is érzem —, és úgy kényszerítenek belém egy kis ételt, kanalanként a számba rakva, mint egy csecsemőnek. A legkisebb mozdulat iszonyú üvöltést szakít ki belőlem, ami az egész osztályon át visszhangzik, és már a megszokott mindennapi hangokhoz tartozik.

Ráadásul heteken át lelki kínná lesz az orvosi vizit, mert félreérthetetlenül föl ismerem, hogy szüntelen jajgatásom és szervezetemnek apátiaszerű erőtlensége, ellenállás-nélkülisége miatt túlérzékenynek, szimulánsnak tartanak. Míg aztán egy napon tömény genny tör elő a gyulladt térdízületből!

Nem állok messze testi és erkölcsi erőm abszolút nullpontjától. Megint a „gipszszobába“ visznek, és semmit sem várok jobban, mint a narkózt hozó evipáninjekciót, ami legalább egy félórára megszabadít kínjaimtól. Mikor újból fölbredek, magam mögött hagyva az ágyamba való átemelés tortúráját, elviselhetetlenné fokozódnak a fájdalmak. Vége. Nem bírom tovább! Hagyjatok meghalni, ez már kibírhatatlan! Röviddel utóbb sztrájkba lép a szív. Amikor heves fájdalmak öntudatra ébresztenek, látom, hogy vagy tíz orvos vesz körül, és dolgozik rajtam. Később nagyjából tudomásomra jut, hogy „megállt a szívem“, és most először kerülök érintkezésbe a „szívriadó“ intézményével, az „orvosi rohamcsapattal“, amely mindenkor készen áll, hogy a nagy klinika valamelyik ágyánál néhány pillanat alatt helyrehozza a szív „üzemzavarait“.

Abszolút nullpont!

Már csak rom és cserép maradt abból az egyéniségből, akinek szelleme egészséges napokban úgy képzelte, túl-emelkedik téren és időn; szánalmas, jelentéktelen maradék, egy marék tehetetlenség. „Nem bírom tovább!“

El tudom képzelni, hogy ha olyan emberek érnek eddig a pontig, akiknek nincs hite, nincs többé „reménye“, akkor azt mondják: „Most aztán slussz!“ — és kezet emelnek magukra, hogy itthagyják az életet. A lélek egyik legsürgetőbb dolga ezekben a pillanatokban az ima, hogy mégse veszít-

se el az eszét, és ne tévessze szem elől a világosságot, hiszen biztosan megint jobban fog világítani.

A hit ilyen pillanatokban igazán nem „a jólét terméke”. Képesse tesz, hogy meg tudjak kapaszkodni ezeknek a cserepeknek az értelmében, abban a „hatalomban”, amit a tehetetlenség jelenthet.

Tud az Isten kezdeni valamit ilyen maradványokkal?

Cserepeimnél egyebet nem tudok odanyújtani neki.

A maradéktalan tehetetlenségnek ezekben a pillanataiban mindig újból Arra bukkanok, aki legelőször állta ki ugyanezt a tehetetlenséget, — és nem szégyenkezett miatta. Minél közelebből nézem, annál világosabban fölismerem: Krisztus nem „hős” akart lenni, aki csak úgy „emelt fővel”, részvétlenül és hidegen, „mellékesen” és könnyedén viszi végbe megváltói művét. Olajfákhegyi jelenete olyan tehetetlenséget tár elénk, hogy nem tételeztük volna föl egy Istenemberről.

Aki továbbá a keresztútjáról szóló tudósítást olvassa, annak észre kell vennie, hogy Krisztus már nem bírta ki egyedül ezt az utat: le kellett venni róla a keresztet, megváltásának legsajátabb, elvitathatatlan eszközét, és rárakni egy másik emberre. És Krisztus engedi megtörténni magával mindezt, cseppet sem védekezik ellene, nem „ambicionálja”, hogy egyedül és töretlenül vigye végbe dolgát. Nem utasítja el, hogy saját keresztje mögött kelljen mennie, nézve, hogyan viszi valaki más. Magára akarja venni a „nem bírom tovább” tehetetlenségét, hogy mindannyiunkért kiállja.

Vagy a magányossága. Mindenkinék fel kell tűnnie, aki csak egy kicsit is odafigyel.

Egyedül, értetlenek között vergődik az Olajfák hegyén. És még csak akkor van igazán egyedül, amikor a föld fölé emelve a kereszten függ. Senki sem tud rajta segíteni!

A maradéktalan erőtlenség valóban mindig magával hozza a csaknem elviselhetetlen egyedüllétet. Az ember kitaszítottnak érzi magát, mint védtelen, céltalanul hánytvetett hordalékfa, mert érzi, hogy senki sem tudja levenni róla a terhet. „Magam tapostam a sajtót” (Iz 63,3).

Megnyugtató lehet, ha látjuk, hogy kedves emberek állják körül ágyunkat, s minden pillantásukból segítőkészséget és részvétet olvashatunk ki. De a kifeszítettséget a ke-

reszten senki sem veheti le rólunk. Hát még mikor az éjszaka jön, a végtelenbe nyúló, fájdalmas éjszaka! Még csak akkor magányos igazán az ember. Mindent egyedül kell kiállnia, amint Krisztusnak egyedül kellett elviselnie szenvedéseinek éjszakáját és nagy napját.

Tehát saját tehetetlenségem éppen a Krisztus-hasonlóság egy módja lenne, utánzása az emberek elseje, Krisztus halálba hanyatlásának, amiből újra feltámadt az emberiség? – De hiszen akkor tehetetlenségemnek ez a „nullpontja” nem a vég, még kevésbé katasztrófa, hanem új kezdet, Isten kezdődő műve rajtam és velem!

Isten talán meg szeretné várni – meg kell várnia az emberi képtelenségnek ezt a végpontját, mert csak akkor kezdhet igazán újonnan valamit az emberben, az emberrel. Minden jel arra vall a hívő szemében, hogy így van.

Ha valaki valahol átalakulva kerül ki a betegségből és szenvedésből, akkor új útja mindig egy ilyen „nullpontról” indul ki, amelyen megélte maradéktalan gyengeségét. A lényeg mindig az, hogy igent mondjunk ennek a gyengeségnek jelentőségére, és beépítsük további életünkbe (mert lehet tagadni vagy bagatellizálni is). A keresztényt Krisztusnak és tanítványainak szava és életpéldája megtanítja, hogy saját tehetetlenségét ne „valahová” tegye, hanem egészen mélyre, hogy azon mint legalsó lépcsőfokon és alapon építse fel keresztény életét. Sajnálatra méltó ember, aki nem látja be, hogy az ilyen cselekvés emberileg ellentmondó, de ez a kereszt vallásának paradoxona: hogy halálból élet, meghalásból feltámadás, szenvedésből öröm, tehetetlenségből világmeggyőző erő fakad.

Az ember „Nem bírom tovább!”-ja a keresztény „Mindenne képes vagyok abban, aki erőt ad” (Fil 4,13) szavává változik. Mert a keresztény éppen akkor „erős”, amikor mint ember „gyöngé”. Hiszen ereje a gyengeségben lesz teljessé. És Pállal még dicsekednünk is kell ezzel a gyengeséggel, „hogy Krisztus ereje költözzön mindinkább belém” (vö. 2Kor 12,9-10).

Éppen a cselekvés lelkes mámorának korában hitet kell tennünk „a kereszt balgasága és paradoxona” mellett, és mindig újból össze kell szednünk bátorságunkat, hogy ki-mozduljunk saját tehetetlenségünk nullpontjáról. Csak akkor vagyunk úton arrafelé, hogy keresztények legyünk, vagyis eszközök Krisztus és az Atya kezében, aki éppen

a gyengét választotta ki, hogy megszégyenítse az „erőseket”, és napjainknak is készen tartja az üdvösséget, ami a keresztből és csakis a keresztből származik.

ELSŐ LÉPÉSEK

Hónapokig tartó mozdulatlan háton fekvés után egy szép napon először ültetnek fel az ágyban. A világ egészen más, sajátos látványt nyújt így. Úgy érzi az ember, hogy hozzá tartozik, szomszédja. Egyenesen ül, már nem pusztán passzív befogadó. De a nagyszerűség nem soká tart. Nehéz lesz a fejem, a szoba falai ingadozni kezdenek, és egy perc múlva szívesen fekszem megint vissza párnáimra. Másnap megint ugyanaz. Aztán mindig újból, már napjában többször is.

Lassan, végtelenül lassan javulok. A következő gyakorlat: kiülni az ágy szélére. Míg egy napon számos támogatóval elérkezik az első „földreszállás”. Úgy állok ott, mint egy éppen most felállított májusfa, mindenfelől nővérektől és inspekciós orvosoktól támogatva.

Két percig állni – csak állni –ez ennek a napnak „hősi teljesítménye”. Azután vissza az ágyba. Nem kell parancsolni. Magamtól esem bele, és úgy pihegek, mint valami versenyfutás után. Másnap következnek az első lépések. A gyakorlatok során kivisznek a folyosóra is. Csak most látom, hol tartózkodom hónapok óta. Az osztályos személyzet bámulva áll körül, és örül minden lépésnek, amit meg tudok tenni. Mindazok után, amit itt átéltek velem, igazán nem várta ezt senki!

Ez a reaktiválás heteket, sőt hónapokat vesz igénybe, és óriási türelmet követel tőlem és segítőimtől. Minden egyes újabb lépést közösen kell kiküzdenünk. Az „eleven támaszok”, a nővérek és fizioterápiisták helyébe két mankó kerül, és még igen soká útítársam marad.

Az élethez való újabb csatlakozásnak e folyamata, minden egyes milliméter betű szerinti visszahódítása a földön fáradtságos aprómunkával, – mindez hamarosan a beláthatatlan transzparencia világos jelévé válik számomra, rálátást nyújt ugyanolyan és hasonló folyamatokra a szellemi és vallásos életben.

A természet külső megjelenése tele van utalással az emberi lélek mélyén lejátszódó belső folyamatokra. Csak szemünknek kell lenni, hogy jelbeszédét megértsük.

A természet nem szereti az ugrásokat; hanem az állandó továbbhaladást a befejezettség, a teljesség és önállóság felé. Ismeri a türelmet, tud várni a következő lépés kezdeményezésére, miközben a megelőző még folyik. A természetnek van ideje. Kerül minden erőszakosságot, minden éretlen elhamarkodást. Kiváló tanítómester.

Sok mindent kell ebben az értelemben „elmondatnom” magamnak a lassacskán ébredező életerők e hónapjaiban.

Nem könnyű a folyamatokat követő szellemnek szemmel kísérni, amint az élet napról napra, állandóan lefelé hanyatlik, egy olyan pont felé sodródik, ahol majd bekövetkezik a biztos összetörés, a katasztrófa. Mindez betegséggem „első félidejében” volt programon.

Most, a fölfelé vivő úton nem kevésbé fáradságos, hogy érvényesülni hagyjam a természetet, engedjem járni a maga meggondolt, óvatos ösvényét. Türelmem naponta kemény próbákat áll ki. De nem marad el az öröm és a megelégedettség sem minden milliméternyi sikeren, és egy új életérzés élménye. Rendes körülmények között el sem meri mondani az ember, mi mindennek lehet örülni a lábadózás idején. Olyanoknak, akik „benne állnak az életben”, és még sosem volt dolguk betegséggel, ugyancsak banálisnak és gyerekesnek hangozhat. Azt is látom naponta; tulajdonképpen milyen kevés szükséges ahhoz, hogy igazán elégedettek legyünk, és becsületesen tudjunk örülni.

„Türelmetekben birtokoljátok lelketeket” — mondja az Írás (Lk 21,19). Mert a türelemben még önmagunkban időzhetünk, és szinkronban fel tudjuk dolgozni, ami közeledik személyünkhöz. A türelmetlenségben megelőzzük önmagunkat, nem vagyunk otthon, nem bírjuk türelemmel, ami bensőnkben végbemegy, és már mindent el szeretnénk intézni, mielőtt még szőnyegre kerül. De minden jó későre érik.

„Első lépteim” óvatos lépések, és minden újabb lépés előtt — különösen lépcsőn fölfelé — meg kell győződnöm, hogy az előző jól földet ért! Ez bizony most már így fog maradni. Sebaj!

Amint a természet folyása meggondolt, úgy a *természet-fölötti* sem ismeri az elhamarkodást.

A lélek természetfölötti életében is megvannak az állandó, meggondolt, célos és lassú előrehaladás törvényszerűségei. Isten ugyan sürgető, nyugtalanító „dünamisz”-t, erőt oltott belénk, amely szüntelenül egy nagy cél felé űz: a tökéletes létre a kegyelem erejéből. De a kialakulás, a kibontakozás megfontoltan, folyamatosan történik.

Jézus beszél a bennünk levő „mennyei országról”, amely hasonló a „mustármaghoz”, a „gabonaszemhez”, és növekednie kell. De csak akkor tud kibontakozni és teljesen beérni, ha „jó földbe”, jól előkészült szívbe hull, és ott gyümölcsöt hoz „álhatatosságban” (Lk 8,15).

Hinni kell ebben a növekvő „mennyei országában” saját „földünk” rejtett mélyén. Hinni állandó működésében és bontakozásában. Olyan szerénynek kell lenni, hogy a lelki igyekezet legkisebb lépéseit is elég nagyra tartsuk arra, hogy az elégedettség, az öröm és hála alkalmát és szavait merítsük belőlük. Mindennapos újakezdéseink sokszor amolyan „első lépéseknek” látszanak, és kétségbe szeretnénk esni, hogy milyen aprók. De minden „első lépésre” mégis csak állandóan sok további talajhódítás következik, és a kezdetben tapogatózó, gyámoltalanul segítség után nyúló járási kísérletek távoli kirándulásokká válnak Isten világába. Csak szem előtt kell tartanunk, hogy minden egyes lépés összekapcsolódik az összes további-val. Akkor türelmesek maradunk a „földdel”, ami mi magunk vagyunk Isten előtt, és képesek leszünk beérni, mindenkinek élvezhető „gyümölcsöt” hozni. Mindenekelőtt pedig megmenekülünk a veszélytől, hogy azt higgyük, „egyhelyben topogunk”, nem jutunk előbbre, s legjobb, legokosabb lenne mindent sutba hajítani és szellemileg-lelkileg ellaposodni.

Még egyre megtanítanak ezek az első lépések. A vallásos életben sem jut az ember sohasem egyedül előbbre. Mint az ágyból tett első kirándulásoknál, amelyek minden alkalommal magabiztosabbá és szilárdabbá tesznek, de mások támogatásával, — éppen így nélkülözhetetlen embertársaim támogatása a lelki növekedésben és az Isten felé tartó úton is. Mi lett volna belőlem, ha nem kaptam volna segítséget ezekben a hónapokban barátoktól, ismerősektől és mindazoktól, akik hivatásosan az ágyamnál álltak?

Istenben megvalósuló életünket is mindig mások hordozzák, imáikkal, áldozataikkal. Egyetlen lépést sem tehet meg az ember egyedül Isten felé. Azért mindig botul, támaszul kell szolgálnunk egymásnak, és minden lépésen együtt tapogatózni előre. Ki tudná megmondani, kinek van nagyobb szüksége a másikra: a betegnek az egészségesre vagy az egészségesnek a betegre? Nekem úgy tűnik, sokszor olyan gyorsan váltakoztak a szerepek betegszobámban, hogy a „támogatók” támogatottakká váltak. Hiszen mindannyian még csak „úton vagyunk”, veszélyeknek kitéve, és senki sem él biztonságban tetője alatt, amíg az ideigvalóság vándora. Krisztus törvénye, hogy hordozzuk egymás terhét, mindnyájunkra érvényes.

De egy szép napon majd nem lesz többé szükségünk támasztékokra és mankókra. Az Isten felé vivő úton is sok minden csak mankó, amit el kell hajítanunk, mert evillági. A beteljesedésben azonban minden ideiglenesét felvált a végleges, minden árnyékot a teljes világosság, minden szűkös foglalt az Egész birtoklása. Még a hit és remény is csak ilyen mankó és támasz; pótolhatók, és egyszer majd elhagyjuk őket, amikor a hit boldogító látásban, a remény az elért, elveszíthetetlen jó boldogságában végződik.

Akkor elkövetkezik a Teljes, az Egész, ami már nem ismer hiányt.

Akkor véget ér minden, ami töredékes.

Akkor nem kell már félnünk kisiklástól, lezuhanástól, összetöréstől.

Akkor itt a teljesség és az üdvösség.

Boldog célja ez minden első lépésnek!

ÉS HOLNAP EGÉSZSÉGES LESZEK

Ézem, amint visszatér az erőm. És egy szép napon majd elérkezik a pillanat, amikor ismét elfoglalom helyemet az Egyházban és az emberi társadalomban. Úgy lesz-e minden, ahogy azelőtt volt? És én magam ugyanaz leszek-e még?

Sok minden szól amellet, hogy ezt nem lehet már várni. Az ember sohasem kerül ki úgy egy betegségből, ahogyan belekerült. Ezzel nekem is számot kell vetnem. Csak igen nehezen tudom megjelölni, miben áll a „váltkozás” (minden-

ki más is így lenne a helyemben). Sejttem a különbséget az előzőhöz képest, érzem, hogy sok minden nincs meg bennem, ami egykor magától értetődő volt; és megfordítva: valami más került belém, ami azelőtt idegen volt, most pedig személyi állományomhoz tartozik.

Fontosabbnak látszik előttem a kérdés: Hogyan fogok ezután megállni a világban, mit viszek (mit kell vinnem) „hozamként” magammal betegségemből a jövőbe?

Mint az utazó, mielőtt vonatja befutna az állomásra, és a következő pillanatban elnyelné ott a nyüzsgő élet, összekeresgéli nélkülözhetetlen poggyászát, úgy nézek én is körül: mi áll (még) rendelkezésemre, hogy a holnapi életbe befektethessem.

Elsőnek mindenesetre bizonyos *megfontoltságot* kell magammal vinnem, szükséges „nehezezként” minden jövőbeli cselekvésemre és reakción.

Észreveszem, hogy az utóbbi időben bizonyos fontolgtató, mérlegelő jelleget kap minden tervezgetésem, intézkedésem. (Talán azért is, mert visszamaradó testi fogyatékosságom miatt ezután soha többé nem fogok tudni „kettőt lépni egyszerre”? Vagy ez annak a földhöz tapadó szilárdságnak egy formája, ami állítólag mindenkinek tulajdonává válik, ha átment a szenvedés iskoláján?)

Lehet. Számolnom kell azzal, hogy ez a meggondoltság időnként a szellemi kényelmesség, a hiányos kezdeményező erő és mindenekelőtt az idealizmus, sőt Istenbe vetett bizalom hiányának szemrehányását fogja a fejemre vonni.

Jó értelemben abban kellene állnia a „hozamnak”, hogy éberem *fölötte* állok a dolgoknak, és nem engedem, hogy magukkal sodorjanak. Maga az Írás is int erre a meggondoltságra, amikor emlékeztet a tornyot építő, de a költségeket és saját tőkéjét helytelenül fölbecsülő emberre; vagy a királyra, aki a szomszédjának küldendő hadüzenet előtt pontosan mérlegeli a győzelem kilátását (Lk 14,28-33).

Azt mondja nekem továbbá: vizsgáljam meg „a lelkeket, hogy Istentől származnak-e” (1Jn 4,1); „mindent vizsgáljak meg” és „a jót tartsam meg” (1Tesz 5,21).

Aki egyszer átélte, hogy a jövőre vonatkozó kialakult terveit olyan módon „keresztették”, mint velem ebben a betegségben történt, az nem tehet úgy többé, mintha minden az embertől függne, és Isten már nem is intézkednék a nagy és a kicsiny világban.

Ez a „vizsgálódás”, fontolgtatás, meggondolás mind-
amellett nem visszavonulás, nem az elkötelezéstől való
félelem, hanem az isteni akaratnak nagyon is tevékeny „ke-
resése”. Ez az akarat mindennapjaim világának eseményei-
ből és dolgaiból szól hozzám. Ha betegségem kemény min-
dennapi iskolája jobban fölkészített erre a „keresésre”,
ezért az első „hozamért” csak hálás lehetek.

Egy második dolognak is meg kellene maradnia, és
életem minden további lépését meghatároznia, ha egyszer
teljesen egészséges leszek: a *higgadtság* magatartásának
a napi eseményekkel szemben.

Megtapasztaltam, hogy „itt az Isten”, közel marad hoz-
zánk vigaszával akkor is, ha minden emberi segítség cső-
döt mond, sőt éppen akkor szolgáltatja jóságának és gond-
viselésének jeleit, amikor azt hisszük, egészen elhagyot-
tak vagyunk. Ebből a tudatból meg kell maradnia a biza-
lomnak, hogy tulajdonképpen semmi sem sikerülhet balul,
és a világon semmi nem boríthat ki, hiszen ő továbbra is
velem lesz, és életem minden további lépését irányítani
fogja. Mert mindent az Ő szeretete jár át, tehát csak leg-
nagyobb javamra válhat, akkor is, ha újból kemény, érthe-
tetlen és erőmet nyilvánvalóan meghaladó lenne.

Ezzel a higgadtsággal sikerülnie kellene, hogy ne csak
a saját személyemet érintő eseményeket lássam és hagy-
jam meg megfelelő helyi értékükben, hanem tudjam, hogy
a világtörténelem eseményei és különösen a körülöttem
levő emberek élete fölött is Isten intézkedik. Akkor nem
zavarodom meg az emberek miatt.

Isten időtlen; neki „van ideje”. Éppen kérdésekkel és
nyugtalanossággal teli korunkban van szükségünk a várni-
tudásra, míg a magból virág lesz és termés, apró szikrából
lobogó tűz, míg egy csendes, észrevétlen ösztönzés a jó
végleges és teljes győzelmére vezet. Erre a várni-tudásra
van szükségünk, ami a higgadtság egy része.

De a higgadtságban egyáltalán nem vagyok csak pasz-
szív. Sokkal inkább felszólítás ez, hogy álljak helyt, és jár-
jam zavartalanul a helyesnek fölismert utat viharok és
fenyegetés között is. Az evezősnek, aki tud látszólag tét-
lenül várni, míg csónakja lassan a part felé sodródik, igen
nagy mértékű erőfeszítésre, éberségre és céltudatosságra
van szüksége. Szükséges higgadtságom már átment a „ma-

gas hullámverés“ pillanatain; és ha jövőd kalandokban azt tudom mondani: „Csigavér, kiáltál már különb viharokat is“, akkor hálásnak kell lennem Isten iránt ezért az előiskoláért.

Isten jelenlétének ebből a tudatából az *öröm és derű* magatartását kell magammal vinnem.

Amint a sötét éjszakára világos nappal következik, s eső, vihar és zivatar után tiszta levegő és derült ég, úgy kellene most megmaradnia bennem a „hilaritas mentis“-nek, a szellem vidámságának, lendületének és derűjének. Ez a kedély egyedül jogos alaphangulata, idáig kell a szellemnek mindig újból felszárnialnia. Minden eseménynek elébe menve nagyot kell mernem és végbevinnem, megkeresni a jót ezer változatában, tette váltani, és állandóan legjobb erőm szerint válaszolni, ha Isten Lelke „az idők jeleiből“ szól hozzám, és bevetésre hív.

További életem csak *örömben* teljék. Olyan örömben, amit nem szabad passzívan, pusztá befogadással mindenfelől összeharácsolni próbálnom. Mert csak akkor igazi és keresztény, valójában csak akkor jön is létre, ha és amennyiben én igyekszem másoknak nyújtani. Erre az (ajándékozó) örömről szólít fel az evangélium, s végső oka számomra abban van, hogy Krisztus „már legyőzte a világot“ (Jn 16,33).

Egy további, amit magammal kell vinnem a holnapi hétköznapiakba: *Krisztus keresztjének* megtapasztalása. A betegség sohasem csak múltó „epizód“, teológiai szempontból sem, hanem mindig maradandó részvétel Krisztus megváltó szenvedésében, s ezért állandóan, időtlenül jelen van és benne rejlik az élet minden jövőbeli megvalósulásában. Krisztus szenvedése ugyanis még mindig tevékeny, és egy keresztény betegsége, ami kiegészítően hozzájárul Krisztus „szenvedéseinek mértékéhez“ (vö. Kol 1,24), ezután mindig jelen van az Úr szenvedésével együtt. Ahol tehát Krisztus a jövőben végbe fogja vinni megváltását, ott én is jelen vagyok a magam „részével“. És minden további viszontagságnak és szenvedésnek, ami talán még vár rám, Krisztusba kell torkoltnia (ez erkölcsi kötelezettség is!), s „hozzáadódnia“ napjaink emberein végzett művéhez.

A betegség üdvös idejének „tapasztalataiból“ egész jövőmre meg kell maradnia a Krisztus keresztjével való

egyesülésnek, mint minden „aktivitás” leglényegesebbjének. Ragaszkodnom kell ahhoz, hogy minden még olyan sikeres munka is Istenért, az Egyházért és az emberiségért a levegőben lóg, ha nem a keresztből és Krisztus szenvedéséből született, és nem viseli „a kereszt balgaságának” ismertetőjegyeit.

Tudom, hogy Krisztus keresztségét még ma is viselik emberek. Azért minden *beteg és szenvedő* különös tiszteletet, szeretetemet és gondomat fogja kiérdemelni. Rokonnak fogom érezni magam vele, és testvérien rendelkezésére kell állítanom papi szolgálatomat: napi imában, az eukarisztikus áldozatban, lelkipásztori munkában mindazokért, akiket Isten reám bíz. Mert Krisztus minden keresztségben ma is itt van közöttünk.

Végül pedig mindig újból a *jó ember* dicséretét kell majd énekelnem.

Sok jót tapasztaltam meg, sok jó embert ismertem meg. Ez kötelez. Ők elvégezték rajtam szolgálatukat, hangtalan előzékenységgel és önzetlen magától értetődéssel, és teszük tovább ma is mindennap megannyi beteggel és szenvedővel. Az ő számuk is nagy, hála Istennek! Nem szabad elcsüggednünk az ember miatt, akkor sem, ha sok ember telenségről, gyűlöletről, irigységről és önzésről hallunk. Vannak mások, akik jók, és ellensúlyozzák mindazt a negatívumot és rosszat, ami emberek miatt van a világon. Lelki ismeretemhez szóló napi felhívás maradjon, hogy a jók sorában álljak; az emberek felé irányuló papi működésem fő ügye maradjon, hogy a jóknak segítsék, és minden módon szolgálatukra álljak.

Isten közöttünk van mindazokban is, akik jók, elfeledkeznek önmagukról, és embertársaiknak, főleg a megpróbáltatottaknak szolgálnak.

Mindez átsuhan az agyamon, amikor örvendező izgalmossal a „holnapi napra” gondolok.

Sok üdvösséget „látott szemem” (vö. Lk 2,30), és hiszem, hogy gyűjtöttem egy kis fegyverzetet felebarátom szolgálatára.

Miközben visszatérő életerőm élményéből kifolyólag kezd átjárni az élet öröme, valakitől egy levelezőlapot kapok egy mondással. W. Bergengruen, a költő egy mondata áll rajta. Igazán a legalkalmasabb, hogy az egész múltat

programmá foglalja össze a jövődő hétköznapiok számára:

*Amit a fájdalom szűl,
Nem volt csak átmenet.
Csak egyet szűrt ki a fűl:
Dicsérő éneket.*

HA EMBERTÁRSAD HALDOKLIK

ELŐSZÓ

A haldoklók segítése nem új kérdés. Régóta foglalkoztat orvosokat, ápolókat, lekipásztorokat, és napjainkban mindinkább olyanokat is, akik nem szakemberek. A megítélésben illetékes emberek hallatlanra nem vehetően és megrendítő becsületességgel beszélnek arról, milyen kevésbé kielégítő a halál mai stílusa és a haldoklók gondozása. Sürgető szükség van a gondolkodás gyökeres megváltozására, igazi nyitottságra a földi élete utolsó útszakaszán lévő ember problémái iránt.

Mindenekelőtt a mi szélességi köreinken – bár a kényelmetlen érzés emiatt egyre növekszik – nem jut még hozzá sok tekintetben a haldokló a teljes emberségét tekintetbe vevő gondozáshoz, és magányos marad. Orvosok, pszichológusok és lekipásztorok, ki-ki a maga területén, sok kiadványban ismerik el ezt a tényt. Az amerikai kontinensen viszont reménycsillag tűnik föl a haldoklók számára. A 60-as évek második felében és a 70-esek elején egész sor új ismeretet dolgoztak ott ki, amelyek felszámolják a nálunk e téren még dívó régi felfogásokat és beállításokat. A jövőben a haldoklókval való találkozás nem mellőzheti többé ezeket.

Mindenekelőtt a haldoklók gyakorlati segítésében tértek új utakra. Számot vetnek az egyén összetéveszthetetlen, egyszeri jellegével, másrészt viszont mégis járható, majdnem általános utat javasolnak. Írásunk e kutatások eredményein alapul.

A haldoklók helyes és átfogó segítésének problémái és részletkérdései nem kevesbedtek. Öröndetes, hogy mint már említettük – nemcsak érzik őket, hanem az utóbbi években gyűléseken, szemináriumokban és konferenciákon mindinkább meg is beszélnek, és a használható feleletek tapogatózó próbálkozásokban eljutnak a haldoklók ágyáig is.

A fejlődésnek ebben az állásában és ugyanezzel a feladattal szeretnénk közreadni az alábbi fejtegetéseket. Gon-

dolatösztönzőnek szánjuk, nem pedig a haldokló ágyánál felmerülő sok kérdés kimerítő tárgyalásának vagy éppen egyedüli lehetséges megoldásának. Mindenekelőtt nem várunk feltétlen egyetértést a javasolt megoldási kísérletekkel és fejeletekkel. Mindamellettt éppen a lényeges pontokban komoly kutatók és gyakorlati emberek megalapozott ismereteire hivatkozunk, gyűlések és szemináriumok sok hosszú megbeszélésének eredményeire, amelyeken a szerző maga is részt vett, — nem utolsó sorban pedig saját lelkipásztori tapasztalatára súlyos betegek és haldoklók mellett.

Mindezeket az ismereteket és tapasztalatokat, mindekenélőtt az eddigi kutatások sok használható részleteredményét úgy szeretnénk összefoglalni, hogy előmozdítsa a haldoklók gyakorlati segítségét, s megkönnyítse megközelítésüket.

Írásunk először is „a segítők segítője“ kíván lenni: orvosoknak, betegápolóknak, lelkipásztoroknak és a haldoklók hozzátartozóinak szól, de nem utolsó sorban minden segítőkész kereszténynek is. A tárgyalás alapja az egyes pontokban mindig az emberről való keresztény felfogás. Ezért a haldoklóról is úgy beszélünk, mint emberről és keresztényről, a segítőhöz is úgy szólunk, mint emberhez és keresztényhez.

A szerző reméli, hogy így írásának javaslataiból végül maga a haldokló is hasznot merít segítő embertársa, keresztény testvére révén.

A szöveg végén az érdeklődő olvasó további elmélyülésének lehetővé tételére felsoroljuk a legfontosabb irodalmat az érintett kérdésekben.

A szerző

BEVEZETÉS

Az embereknek több mint fele ma kórházban hal meg. De a haldoklónak számítható betegek száma sokkal nagyobb. Sokan kiállják a krízist anélkül, hogy sejteni vagy tudni lehetett volna, hogy életben maradnak. Eszerint a haldoklókkal való foglalkozás az orvos és a betegápoló személyzet hivatásának rendes mindennapi gyakorlatához tartozik.

Az emberek kisebbik része viszont a mi tájékunkon másutt hal meg: otthon a családban, a munkahelyen, és ma mindinkább az utcán.

Igy mindenki kerülhet abba a helyzetbe, hogy közvetlen közelébe jut egy haldoklónak.

Hogy viselkedik az ember és a keresztény ilyen helyzetben? Egyedül hagyja-e, szabad-e egyedül hagynia a haldoklót?

Elegendő az ápolói segítség, a mentőkocsi odahívása, az első segítő mozdulat?

Milyen helyzetben van a haldokló és segítője? Mit várna a másiktól, ha én magam járnék közel életem végéhez?

Ilyen kérdéseket nem időtöltésül tesz föl magának az ember. Ránk kényszerítik magukat. Többnyire keményen és könyörtelenül szembesülünk velük. Hogyan felelünk? Ráhagyunk mindent a pillanatnyi ihletre, az úgynevezett „ujjhegyérzékre”? Vagy van az állásfoglalásra előkészület, előzetes beállítottság?

A következőkben ezeket a kérdéseket tárgyaljuk. „Ha embertársunk haldoklik”, a helyes viselkedéshez fontos tudnunk, milyen helyzetben van külsőleg-belsőleg. De meg kell gondolni a segítő, a rokon és más érintettek helyzetét is. Csak akkor lehet megfelelő segítséget nyújtani, ha mindkettőnek tudatában vagyunk.

Eszerint a következő oldalakon három pontról beszélünk:

1. a haldoklóról,
2. a segítőről,
3. a haldoklónak nyújtott segítségről.

I. A HALDOKLÓ

A halál mint tény és mint folyamat életünk legbizonyosabb eseményei közé tartozik. A halál benne rejlik már a születésben. Az élet minden lépésével elutasíthatatlanul vele jár. De világnézet és hitbeli beállítottság szerint különböző a magatartás a halál tényével és folyamatával szemben, valamint mindkettőnek jelentősége az életben. Van olyan felfogás, hogy a halál a legnagyobb katasztrófa az életben. De olyan meggyőződés is, hogy az élet tetőpontja és megkoronázása.

A két ellentétes álláspont között különféle értékelések gazdag skáláját találjuk. Azonban a halálunk iránti beállítottság nem elszigetelt dolog az ember életében. Csak része a lét, az élet iránti általános beállítottságunknak. Az életfelfogás fölötté áll és előtte jár a halálszemléletnek. Más szóval: az ember aszerint értékeli a halált, amit az élettől vár.

Ha tehát tudni akarjuk, hogyan viselkedjünk mint emberek és keresztények egy haldoklóval szemben, először tudnunk kellene, hogyan gondolkodik az a haldokló életének értelméről, mit csinált az életéből, mit akart elérni, mit ért el ténylegesen, hogyan vélekedik az élet halhatatlanságáról és a halál utáni személyes élet kérdéséről, — hogy csak néhányat említsünk a sok kérdés közül.

A következőkben nem az az ember lebeg szemünk előtt, aki „készületlenül”, hirtelen, pl. baleset vagy szívinfarktus következtében hal meg, hanem aki „lassan hervad el”, tehát hosszabb-rövidebb betegség már „előkészíti”.

Mi megy végbe abban az emberben, aki a halál közelébe jutott? „Tud”-e valamit fenyegető állapotáról? Megcsalhatjuk-e helyzetének komolyságát illetően, hazudhatunk-e neki, pl. azt mondogatva, hogy hamarosan ismét egészséges lesz és hazamehet?

Nem lehet eléggé hangsúlyozni: Minden ember a maga módján hal meg, mint ahogy a maga módján élt. Hiszen a halál az élethez tartozik. Az emberélet minden területe páratlan a maga nemében. Ezért az élet végső szakaszának átélése minden esetben egyéni.

Ha a következőkben a haldoklóknál mindig újból megfigyelt viselkedésmódokról lesz szó, akkor magától értetődik, hogy minden alkalommal egészen különbözők lehet-

nek: más és más az erejük és tartamuk, a sorrendjük, a kimenetelük.

Végükhöz közel álló embereknel a következö viselkedésmódokat állapíthatjuk meg:

- Nem akarják tudomásul venni, hogy már „itt tartunk”;
- irreálisztikus álmaik vannak a jövőről, néha annál élénkebbek, minél közelebb a halál;
- láznak a meghalás és halál ellen, elutasítják a halál gondolatát;
- depresszióba esnek, félig öntudatlanul élnek, tehetetlen belenyugvásba hullanak.

Máskor viszont

- eszmélkednek, kitartanak, teljesen világos állapotban halnak meg, és halálukat az élet tetőpontjaként igenlik. Vallásos nyelven: alávetik magukat Isten akaratának, egyesülnek a haldokló Krisztussal, és haldoklásukat egyéni részvétellé teszik a világ rájuk bízott darabjának megváltásában. Nyugodtan, higgadtan tartanak az Istennel való találkozás felé.

Az USA-ban működő svájci születésű pszichiáternő, Elisabeth Kübler-Ross, „Interjúk haldoklókkal” c. könyvében a következö szakaszokba foglalja össze a haldoklók reakcióját:

1. szakasz: A tudomásul vétel elutasítása és elszigetelődés;
2. szakasz: Harag, lázadás a sors ellen, neheztelés, düh, irigység;
3. szakasz: Alkudozás, Isten kérlelése a halál eltávolításáért, viszonzásképpen „teljesítmények” megígérése;
4. szakasz: Depresszió;
5. szakasz: Beleegyezés, megadás, együttműködés, a halál tudatos átélése.

A következö szempontok a haldokló ember lelkében lejátszódó gazdag élményvilágból valók. Ezeket kell különösen kiemelni.

A közeli halál sejtelme

Illetékes szakemberek szilárd véleménye, hogy az ember utolsó, súlyos betegségében sejtí végét, a halál közel-

ségét, és ezért nehezen lehet ámítani. (Bizonyítékokat I. pl. Bowers, Kübler-Ross műveiben.) Mint mondják, mindig nehezebb „eredményesen” csalni a pácienset. A beteg tudat alatt tudja, hogy a halál szélén áll. Valahol bensejében él az ilyen tudás (Eissler). „Azt hisszük, az a remény és optimizmus, amit haldokló emberek gyakran mutatnak, csak álarc, amit inkább a velük érintkező emberek kedvéért, mint a saját kedvükért viselnek . . . Tévedés, ha az orvosok azt gondolják: minden beteg elhiszi, amit mondanak neki” (Weissmann/T. P. Hacket).

Fokozódó nyitottság a halál gondolata iránt

Fontos a következő megállapítás, mindenekelőtt az egészségesek számára, hogy hogyan viselkedjenek a halálos beteggel szemben: A halálhoz közeledő beteg belső beállítottsága a – mint mondtuk – már sejtett halál irányában más, mint az egészségesé. A hosszú betegség lépésről lépésre feléje vezette, megnyitotta iránta. Egy súlyos betegség felőrli az embert, olyan sajtóba fogja, amiről az egészségesnek sejtelve is alig lehet. A végső következmény levonása, ami az igazság feltárásakor az egészséges szemében gyakran megengedhetetlennek, durva szeretetlenségnek tűnik, a haldoklóra egészen más hatást tehet.

„Súlyos esetekben az ember a betegség iránti lelki beállítottság lépcsőzetesen haladó változását éli át. Az utolsó lépés abban áll, hogy tisztába jön vele: nem lesz többé egészséges” (Bowers 110. o.).

A halálosan beteg ember éppen betegségével jobban előkészült a halálra, mint ahogyan az egészségesek világában tudomásul veszik. Egy beteggondozó lelkipásztor, aki saját szavai szerint több mint ezer halálos ágynál állt már, egy gyűlésen hangsúlyozta: legtöbb betege magától elmondta, hogy érzi magát, és mi a helyzete.

Félelem a haláltól

Csak nagyon kevés ember nem fél a haláltól. Majdnem valamennyien átélik valamilyen formában az ún. „halálfélelmet”. Sőt az élet fenntartására és védelmére egyenesen szükséges a normális félelem a haláltól. De beható kísérletek kimutatták, hogy az ún. „halálfélelem” inkább a test elgyöngyülésére, tehát a haldoklás folyamatával kapcsolatos bajokra és szorongatásokra, bizonytalanságokra és tehetet-

lenségre vonatkozik, mint magára a végre vagy arra, „ami a halál után következik“. Viszont mindenütt, ahol a haldoklás folyamatát mint egy jól kihasznált, értelmes élet szükséges útszakaszát ismerte föl és fogadta el valaki, megszünt a félelem, és tisztult belenyugvásnak adott helyet.

A félelem egyik forrása mindenekelőtt a páciens állapotának bizonytalansága, tisztázatlansága. Ez kínozza a beteget. A szakértők hangsúlyozzák, hogy az aggodalom nyugodt lelkiállapottá válik, ha a beteg „tudja“, hogy áll a helyzete. Még a gyógyíthatatlan betegségről szóló közlést is megemésztí, és ha szabadon kimondhatja félelmét, képes lesz feloldódottan gondolni a végre, és szükséges ügyeit is elrendezni.

A remény horgonya

Minden betegben ott a remény párhuzamos ereje, mint a félelem magában véve romboló, megzavaró lelkiállapotának ellensúlya. A félelem megbénít, tehetetlen belenyugásra és kétségbeesésre vihet. A remény „élethordozó, életfenntartó tényező az emberben. Remélni eszerint annyit tesz, mint bizonyossággként átélni, milyen tág lehetősége van a kibontakozásnak. Remélni annyit jelent, mint jövőt látni magunk előtt“ (Eugen Ansohn, 118. o.).

A remény sokféle köntösben lép fel. Mindig ezen a ponton lehet csatlakozni a hit világából származó kijelentéshez, hogy Istennél egész bizonyosan jövő vár ránk, földi valónk szembetűnő romlása ellenére. (Vagy éppen azért!) Orvosok, nővérek és lelkipásztorok sokat mondhatnak arról, mi mindent tud belevinni ebbe a reménybe az abszolút jövő gondolata, Isten közelsége, a lét végső ősökének biztos tartóereje, és mennyire segít ezeknek az értékeknek a tudata a haldoklónak, hogy megbirkózzék helyzetével.

Olyan embereknél, akik ebben a reményben halnak meg, kifejezetten vagy elfátyolozva mindig újból feltűnik Isten és a nála váró élet a lét végső beteljesüléseként.

Készség a személyes átalakulásra

Hosszú, a halál felé tartó betegség idején az emberben a személyiség félreismerhetetlen készülődése megy végbe. Eissler ezt „structural change“-nak, a személyiség szerkezeti változásának nevezi. Az ember képes keresztülverekedni magát helyzetének komoly felfogásáig, életét teljes-

ségre juttatni azzal, hogy eltökéli magát a halálra. Mélyebb önismeretre jut, meg tud bocsátani, megtér hibás magatartásaiból, nagyobb alázat tölti el.

II. A SEGÍTŐ

Jó tudni azt is, mit érez az ember egy haldokló láttán, akihez hivatásbelileg, rokonilag vagy barátilag közel áll.

Minden ember mindig korának gyermeke is, magán hordja annak tipikus jegyeit. Azért vizsgálunk kell azt is, hogyan gondol korunk a halálra és annak folyamatára. Mert ez mindannyiunkra többé-kevésbé rányomja jegyét.

A halál mai kiszorítása tudatunkból

Korunk letagadja a halál tényét, vagy kiszorítja tudatunkból a gondolatát. Mert a halál érzékeny kiigazító tényező az „új kor”, a kultúra magasabb foka felé való menetelésünk során, az életnek szinte korlátlan optimizmusában. Meghazudtol, vádol, leleplez. Tehát „nem szabad”, hogy igaz legyen.

Rainer Fabian „Korunk bálványai” c. könyvében (Herderbücherei 280) lefesti, hogyan lopózott be már nyelvünkbe is a halálnak ez a kiszorítása. Amerikában írja le a jelenséget: A temetőkből „a részvét pázsitjai” lettek. Temetés helyett „ünnepélyt” emlegetnek, hullaház helyett „előkészítő termet”. Nem beszélnek ravatalozóról, hanem „szenderegőhelyről”. A „hamvakat” „krematóriumi maradványok”-kal helyettesítik, a halotti bizonyítványt „az életadatok bizonylatának” keresztelik el. A temetőt „emlékpark”-nak is mondják. Nem beszélnek koporsóról, hanem „ládáról”, nem elégetésről, hanem „jőtevő melegeiről”. A meghalásnak, jobban mondva a halál folyamatán való mechanikus átmenésnek modern stílusa sötét folt az életfeltételek humanizálásáért küzdő sikeres mai harcos fehér öltözetén. Ez a stílus felriaszt bennünket. A halál aktusát a személyes öntudatlanságba, az anoním személytelenség állapotába utalták.

Margaret K. Bowers könyve („Mit tehetünk a haldoklóért?”) német kiadásának bevezetésében Y. Spiegel így ír: „Nem zárkozhatunk el az elől a belátás elől, hogy a haldoklókkal való bánásmódunk személyes érettségünk és

emberségünk egyik mércéje. Ha azon mérjük le a valóságot, hogyan kell – mifelénk bizonyára alapjában véve nem másként, mint az USA-ban – intézményekben és ott-hon meghalni, akkor szégyen és rémület fog el” (7. o.).

A két utolsó háború tíz éve több mint 60 milliónyi emberéletet követelt. „Előiskolája” volt ez az erőszakos halálnak, ahol a halált már nem veszik komolyan.

A tömeghalál mellett jellemző ma a hirtelen halál: szív-élégtelenség, agyvérzés, utcai közlekedési baleset.

Mindez rátelepszik valamennyiünk tudatára, az egészségesekére is, különösen ha váratlanul szembekerülünk egy haldoklóval.

Személyes gátítások a haldokló előtt

A kívülről származó izgató hatások mellett itt vannak még az egészen személyes gátítások, amelyek veszélyeztetik a tárgyilagos, helyesen adott segítségnyújtást. Az ember nem akarja tudomásul venni, hogy közel a válás pillanata, amikor el kell vesztenünk egy kedvesünket. Ha hallgat a szeretett ember küszöbön álló haláláról, az gyakran inkább saját magának kímélése, nem pedig – mint ahogyan állítja – a másiké.

Minden haláleset könyörtelen szembesítés a végső kérdésekkel, saját magunkat illetőleg is. Intés, emlékeztető a saját halálunkra. Olyan kérdéseket és problémákat göngyölít fel, amelyeket idáig talán szándékosan kerültünk, elfojtottunk, szemet hunytunk felettük. Főlveti az Istenkérdést.

Ezért a haldokló irányában való állásfoglalás inkább saját bizonytalanságunkat, aggodalmainkat, elfojtott tudatrégeinket mutatja meg. „Hajlunk arra, hogy a pácienssel való viszonyunkban saját félelmünket személyesítsük meg” (Bowers 16. o.).

Az orvos és a haldokló

A halálos beteg elkerülhetetlenül az orvoshoz jut. Valósággal annak diagnosztizáló és gyógykezelő ügyességétől és ítéletétől függ. Benne bízik. Az orvos egyik horgonya annak a reménynek, ami – mint már mondtuk – a haldokló lelkében az egyik hordozó tényező. Nem ritkán többet vár a beteg tőle, mint amit mondani vagy nyújtani tud.

Az orvos helyzete igen nehéz. Az életet szolgálja, — mindenesetre így várja el a beteg. És mégis mindig újból vissza kell vonulnia. Ő sem birkózik meg könnyen egyfelől a beteg várakozásának megtapasztalásával, másfelől saját mesterségének és egyáltalán a határolt emberi tudásnak kudarcával. Azért mindig újra abba a kísértésbe kerül, hogy védekező és kitérő mechanizmusokat kapcsoljon saját maga és a páciens közé, csakhogy ne kelljen a beteget és saját magát szembesítenie „az igazsággal”. Kísértésben van, hogy álarcot tegyen föl. Ilyen lehet a szaknyelv, bizonyos tárgyak, személytelen magatartás, nyugtatók, sőt maguk a „rituális cselekmények” is. Érthető, de szomorú, hogy kórházi viziteknél gyors(abb)an mennek át a haldoklók szobáin és ágyainál, csakhogy megmeneküljenek a kérdésektől, vagy a felvilágosítás kötelességétől. A mi tájéunkon még mindig irratlan törvény az orvosok többségénél, hogy a beteggel nem beszélnek a halálról, akkor sem, ha biztos és küszöbön áll; hogy a dolgok valódi állását elhallgatják, eltussolják, vagy éppen az ellenkezőjét mondják a valóságnak. Ennek a beállítottságnak megfelelően adják ki az utasításokat a nővéreknek és a többi ápolószemélyzetnek is, hogy ne mondják meg az igazságot.

Európai kórházakban folytatott statisztikai kutatások azt eredményezték, hogy a valóban reménytelen eseteknek csak 30 %-ában adták tudtára a betegnek meg a hozzátartozóknak a teljes igazságot; az orvosoknak mintegy kétharmada visszariad attól, hogy — bár ő már tudja — megmondja a betegnek, hogy nincs többé remény, és mindenféle lehető kibúvó mögé rejtőzik.

Ezt nem szabad az orvosoktól feltétlenül zokon venni. Ők és a többi betegápoló személyzet mint emberek nincsenek kiképezve a halálos beteggel való viszony kérdéseiben. Csak az utolsó tíz évben sikerült az USA-ban Elisabeth Kübler-Rosznak, hogy a tanulmányi programba egy „Végső stádiumban lévő betegek” című módszertani szemináriumot vezessen be. Ez nyitva áll medikusoknak, teológiai hallgatóknak és ápolóképzősöknek.

A mi időnkben, amikor a beteggel való kapcsolatot tekintélyes részben a technika és a laboratóriumi leletek határozzák meg, mindig kevésbé a személyes érintkezés és beszélgetés, nagyon is szükséges az ilyen tájékoztatás, s Európában is úttörő jellegű lehetne. Állandó gondolatcse-

rére, a csoportok együttműködésére lenne szükség, hogy megoldás felé tereljük ezt a kényes és nehéz problémát, amely a kórházban közvetlenül érinti az orvost, az ápoló-személyzetet, a lekipásztort és a haldokló hozzátartozóit. Még az érdekeltek köre is észreveszi ezt, és mindig hangosabban követel segítséget.

A rokonok és a haldokló

Tovább menve mindenekelőtt a haldokló rokonaira is vonatkozik a felszólítás, hogy vallják meg beállítottságukat a halál ténye és folyamata iránt. Sok tekintetben nem éppen áttekinthető külső és belső helyzetük. A haldoklóval való elfogulatlan, vagyis az igazságnak megfelelő érintkezést, napi találkozást gátolhatja, de mindenesetre irányíthatja először is az a tudat, hogy belátható időn belül végleg elveszítenek egy embert, akihez ragaszkodnak, akit szeretnek. A veszteség, az egyedül maradás legtöbbször még nem tisztázódott belül. Ezért gyakran kikerülnek a levegőben lógó „témát”. Minden lehetőről beszélnek, csak arról nem, hogy a halál bekövetkezik, – és arról sem, hogy előtte még rendezni kellene egyetmást.

A haldokló előtti hallgatás, feszültség nem ritka motívum, hogy hibásak a másikkal szemben, vagy vele együtt. Közel a halál, és egyszeriben megfoszt minden lehetőségtől, hogy esetleg létrejöjjön a lassú kibékülés. Érzik, hogy sort kellene keríteni egy tisztázó beszélgetésre. De ez mindkét oldalon régi sebeket szakítana fel. Ezért a haldokló iránti könyörület szívesen látott alibi. A gyász bizonyos formáiban, a koszorú-ceremóniában stb. nem kevesen tudat alatti kompenzációs indítékokat látnak „az életben kiegyenlíttetlen számlák” miatt.

Ez ugyan kicsit kemény ítélet, de jelzi, hogy a rokonok és haldoklóik közti viszony nagymértékben feszült lehet, és a haldokló ilyenkor nem kapja meg legközelebbi környezetétől azt a megértést és segítséget, amit elvárhat.

A kórházakban és klinikákon a hozzátartozók nem ritkán akadályai a pap jövetelének és szentségi segítségének. Sokszor csak akkor hívadják, „ha már mindennek vége”. Attól félnek, túlságosan ügyetlenül vagy durván közölné az igazságot. De emögött gyakran a rokonoknak önmaguktól való féltelme áll. Nehezen viselik el annak tudatát, hogy

„most már a beteg is tudja“, hogy nem lehet többé kitérni „a téma“ elől, hanem szembe kell nézni vele.

Ahol a rokonok komolyan veszik keresztény hitük kijelentéseit — a hit a viszontlátás reményéről és vigaszáról beszél —, maguk is támaszt találnak, és haldokló rokonuknak továbbadják a hitükből fakadó bátorságot.

A tapasztalat szerint az Istennél váró viszontlátás gondolata megnyugtatja a haldoklót és rokonait. Csak ennek a nyugalomnak állapotában lehet egymással beszélni és a végső útszakaszt közösen átélni.

A pap és a haldokló

Mindenekelőtt a pap jut bensőséges viszonyba a haldoklóval. Úgy tűnik, hogy „hivatásbeli segítsége“, amit szóban és szentségkiszolgáltatásban felajánl, kívül helyezi annak a viszonynak fenyegetésein és veszélyein, amiről eddig a rokonoknál és orvosoknál beszéltünk. A paptól támogatást várnak, — végső, rendíthetetlen támogatást! Szentségi módon ajánlja ezt föl. És ezzel számára a helyzet — úgy látszik — világos. De ő is csak mint ember nyújthatja Isten segítségét. Vagyis legtöbbször mint ember ugyanúgy igénybevett, megterhelt, gátlásokkal küzdő, kérdésekkel viaskodó, amikor a haldoklóhoz lép. És ha valami megkülönbözteti a halálos ágy közelében tartózkodó többi embertől, akkor az, hogy éppen ő nem „köntörfalazhat“, akkor sem, ha mindenki más kitért vagy akár „hazudott“ is. Ez egyáltalán nem könnyíti meg feladatát. Ha később hangsúlyoznunk kell, hogy ebben a pillanatban mindenki számára finom érzés, tapintat és nagy emberismeret szükséges, akkor kétszeresen áll ez a papra.

Amit ő fel tud ajánlani, az alkalmas békét, nyugalmat és bizalmat nyújtani. Hogy mindez a segítség valóban célba találjon, nagyrészt rajta áll.

De minden ember haldoklása a pap számára is kihívás: mekkora a személyes hite az élet és a halál értelmében, a halál utáni továbbélésben, az Istennél váró személyes életben. A mélylélektan beigazolta, hogy a haldoklónak semmi-re sincs nagyobb szüksége, mint hívő emberek közelségére, akik támaszt nyújtanak, és miközben a pusztulást éli át, tekintetét az ugyanakkor már hatni kezdő feltámadásra irányítják.

Hogy a lekipásztor ilyen élményt közvetíthessen, ahhoz nem szabadna a haldokló mellett az „ellátás” legfőljebb 15 percére szorítkoznia. Ekkora időköz, ilyenfajta találkozás aligha tud emberi közelséget, emberi és papi segítséget közvetíteni.

Inkább gyakran kell fölkeresnie a haldoklót, és így alkalmat nyújtania, hogy igazán föltehesse minden szorongató kérdését, kibeszélhesse magát, és feleletet kaphasson. A papnak tudnia kell: ő is ki van téve a veszélynek, hogy ha a helyzet „kínossá válik”, álarcot tegyen föl. Ilyenek — ha először nem is derül ki róluk —: saját bizonytalanságát eláruló jámbor mondások; gyors belemenekülés a közös imába, ami elfojtja az induló beszélgetést, sőt menekülés a szentségi szertartásokba. Mindennek nem szabad álarcnak lennie. Megvan a nélkülözhetetlen jogosultságuk, a megfelelő helyük és idejük. De előkészületre szorulnak, és a pap utólagos munkáját is igénylik, hogy teljes hatásukat kifejthessék.

Az ápolónővér és a haldokló

A kórházi ápolónő helyzete a haldoklóval szemben különös figyelmet érdemel, és igen nehéz. A nővérnek egész nap győznie kell az osztályos munka terhét. De a haldokló is csaknem teljesen rá van bízva, és nem ritkán ugyanegy osztályon egy időben több is. Az orvos kitérhet a kérdések, a felvilágosítás igénylése és más segítség elől. De még ha pozitív is a beállítottsága és „felvilágosít”, hasonlíthatatlanul csekélyebb a kapcsolata a haldoklóval, mint a nővéré, aki egész nap mellette van.

Sokszor nem térhet ki a beteg kérdései elől, bármilyen szívesen bízna rá az orvosra a betegnek és rokonainak felvilágosítását. Neki is megvan a lelkiismerete, amit nem tud tartósan elhallgattatni, ha az őszinteség állandó hiányáról van szó (nemcsak szóban, hanem a beteg iránti magatartás egészében). Úgy érzi — ez hangzik ki sok felszólalásból gyűléseken, szemináriumokon —, hogy az orvosok magára hagyják a haldoklóval; néha kifejezetten megtiltják neki, hogy megmondja az igazságot, ha kérdezik. Szemfényvesztése saját magára is nyomasztóan hat. Megengedhetetlennek, elviselhetetlennek érzi, hogy a betegnek egy utalással sem jelzik valódi állapotát. Mert ez a nővér számára igazi segítség volna.

Ezért kívánja és igényli mindazoknak a személyeknek nyílt és rendszeres megbeszéléseit és együttműködését, akik hivatásuknál fogva találkoznak a haldoklóval: orvosok, nővérek, lelkipásztorok. Kéri, hogy ismerjék el álláspontját, ha a halálos beteg sürgető kérdésére lelkiismeretben nem adhat más választ, mint az igazságot; közös eljárást kíván a konkrét esetekben, és kölcsönös tájékoztatást, ha az osztályon működő együttes valamelyik tagja indítatva érezte magát, hogy tudtára adjon valamit a haldoklónak. Ő érzi meg elsőnek, ha a páciens rájön, hogy megcsalták. Fájónak találja, ha orvosai elkerülik az osztályon a halálnak szenteltek szobáit, mert ilyenkor ő kapja a betegtől az orvosnak szánt kérdéseket. A nővér nyugodtan szeretne tudni odalépni a betegágyhoz, és ennek így is kellene lennie.

III. A HALDOKLÓNAK NYÚJTOTT SEGÍTSÉG

Szükséges volt megvilágítani a haldoklónak és segítőinek helyzetét. Ebből kaphatunk megközelítő képet mindkét fél helyzetéről.

A következőkben megkíséreljük körülírni a haldoklónak adható segítséget. Az ember a halál közelében támaszra és segítségre szorul. A halálos beteg két dolog után vágyódik:

1. világosságra, hogy mi van vele;
2. ezenfelül segítségre, hogy életútja végső darabját sikeresen megtehesse, és még halálából is „kihozhasson valamit“.

A beteg e két problémájának megfelelően igyekszünk felelni.

Az igazság közlése a küszöbön álló halál előtt

A halál közelébe jutott ember szeretné világosan tudni, mi van vele, milyenek a leletek, hazakerül-e még, mikor stb. Hangtalanul kérdezzeti környezetét: a feleletet az orvosok, nővérek, rokonok, a lelkipásztor arcáról olvassa le. Pontosan megállapítja, milyen gyakran jönnek oda az ágyához, mikor hagynak abba egy kezelést vagy egy orvosság adagolását, milyen szobába viszik az ágyát. Vagy egyszerre egész közvetlenül megkérdezi: „Mondja meg, hogy állok! Tudnom kell.“ A kérdezett ebben a pillanatban emberileg

ugyancsak nehéz helyzetben van. Igényelheti magának minden becsületesen gondolkodó ember megértését. Jó tudni, amit e pillanat tekintetében a pszichológia és az emberismeret megerősít:

1. Az ember érzi halála közelségét (akkor is, ha bizonyos körülmények közt nem akar tudomást venni róla).
2. Ezért bizonyosságot szeretne szerezni, hogy nem csalódik, és nem alaptalanul aggódik.
3. A halálos beteg az „igazság” tudomásul vételére másképpen van beállítva, mint az egészséges.

Ez a tárgykör régtől fogva izgatta a kedélyeket, és megosztotta az álláspontokat. Az „igazság közlésén” mindig újra a diagnózis vagy a prognózis közlését, a beteg állapotáról szóló felvilágosítást értették. „Mindenütt olyan magától értetődőnek tételezik fel az igazságnak ezt a felfogását, hogy alig kérdezték valaha is, csakugyan találó-e” (Ansohn 57. o.). Egy tudományosan szavatolt leletet (diagnózis—prognózis) elszigetelten beleállítanak egy emberi élet terébe, és az embernek most ezzel a tudással kell élnie. Ezt jelenti az igazság megmondása?

A betegágnál az igazságot megmondani nem annyit jelent, hogy továbbadjuk a helyes diagnózist. Az igaz több, mint a helyes. Az igazságban benne van a helyesség, de ami helytálló, az még nem az egész igazság. „Az igazság a betegágnál sohasem a halál bejelentése. Az igazság a betegágnál a halál értelmének feltárása. Csak ezzel tettük meg a teljes valóságba vezető utat” (Ansohn 61. o.). Az ember az értelmét keresi annak, ami vele történik. Ennek az értelemnek közlésével és feltárásával kapja meg a kívánt megnyugtatót (62. o.).

Ezek az *egzisztenciális igazságra* való utalások (ellentétben a tárgyi igazsággal: a helyes diagnózissal) szolgáltatják a kulcsot a következő fejtegetésekhez. Mindig erre a teljes életigazságra gondolunk, ami egyúttal az embernek nyújtott segítség is, hogy kiteljesítse életét.

Az igazság megszabadít

A mélylélektan, az etika, a keresztény erkölcstan és mindinkább az orvostudomány is amellel van: mondjuk meg a betegnek, mi a valódi helyzete. Hangsúlyozzák: idáig semmi helytálló bizonyítékot sem találtak arra, hogy az

igazság közlése árt, föltéve, hogy a kellő időben, megfelelő állapotban és helyes adagolással történik. Az „árnyékbokszolás“ viszont tartósan elviselhetetlen. Az embernek megkönnyebbülést jelent, ha tudja, hogy áll a szénája. Közösén jobban el lehet viselni az igazságot. A végső napok ajándékát ki lehet használni emberi és keresztény kiteljesedésére.

Természetesen ujjhegyérzéklet, finom érzést kíván, „hogyan“ tárjuk fel az igazságot, hogyan mérlegeljük a kellő pillanatot, mennyit mondjunk meg. Tehát nem arról van szó a követelményben, hogy kíméletlenül a haldokló fejéhez vágjuk az „igazságot“. Sokkal inkább a valóság óvatos adagolásáról. Rávezetjük, hogy állapota komoly, és jól tenné, ha rendbe hozná ideigvaló és örök ügyeit.

Sokféle lehetőség van az igazság közlésére. Fontos az is, hogy mindazok, akiknek a haldoklóval dolguk van (orvosok, nővérek, rokonok, lelkiatyák) egyezzenek meg egymás között: mit mondanak és hogyan viselkednek a haldoklóval szemben. Végzetes lenne, ha egyikük elárulná a diagnózist, a másik meg egész nyíltan az ellenkezőjét mondaná, noha valamennyien tudják, miről van igazából szó.

Ez az egyhangú eljárás a kórházi együttes elengedhetetlen feladata.

Nincs általános recept arra, hogyan közöljék az igazságot a haldoklóval, és hogyan viselkedjenek irányában. Nem is kell okvetlenül mindenki vel minden körülmények között közölni, mi van vele. Egyes betegek kifejezetten tiltakoznak ez ellen. Akaratukat tiszteletben kell tartani. Röviden: minden betegágnál másképpen kell viselkedni, a személynek megfelelően. Az igazság közlése szabaddá tesz, nem ez a föltétlenül mellőzendő rossz. És végül: az óra parancsa minden felelős tényező becsületes, nyílt összeműködése.

Ezzel kapcsolatban mindig újból halljuk a kifogást, hogy az igazság feltárása már sokszor ártott, idő előtt kimerítette az életerőt, és bár az illető biztosított róla, hogy higgadtan viseli el az igazságot, utána mégis bénultan, rohamosan haladt a vég felé. Ezt az ellenvetést komolyan kell venni, és a felhozott példákat nem szabad mint kitaláltakat mellőzni. De kérdés marad, mennyire volt meg az előkészítés és az igazság feltárása utáni segítség? mennyiben uralkodott finom érzék és tapintat a feltárás módjában, a közölt

igazság terjedelmében, a helyes pillanat megválasztásában?

Továbbá: az „igazságot” szavak nélkül is „meg lehet mondani”.

A botcsinálta prófétálást éppen úgy el kell utasítani, mint a kínos elpalástolást, sőt mindenáron való hazudozást. Szakemberek, akik foglalkoztak halálos betegekkel az igazság feltárása után, nyomatékosan hangsúlyozzák tapasztalatukat: a legjobb szolgálat az embernek, ha állapotát ismeri; lelke mélyén készen áll az igazság elviselésére, és idegenkedik attól, hogy ámszák.

Egy neves chicagói klinikán a következő kísérletet végezték: Biztosan kilátástalan esetekben megmondták a betegeknek az igazságot állapotukról. Csak a tudósítottak egy százaléka esett kétségbe. A többiek nyugodtan fogadták. Sőt még hálások is voltak, hogy nem hagyták őket további bizonytalanságban. Nem voltak viszont hasonlóan nyugodtak a rokonok. A következmény az volt, hogy a klinikára váratlanul sokan jelentkeztek, mert az emberek azt mondták maguknak: Itt nem csapnak be, itt megtudjuk, mi van velünk.

Ezekkel az utalásokkal nem akarjuk ártalmatlannak feltüntetni a betegnek és gondozóinak keserves, könyörtelen helyzetét. Azt kívántuk megmutatni, hogy az igazság még halálában is szabaddá teszi az embert, és helyes viszonyba hozza saját magával, környezetével és Istenével. Mert a teljes igazsághoz a hívő ember számára hozzátartozik „odaáti jövője” is: feltámadása, a viszontlátás szeretetével és mindenekelőtt Isten látása.

Mi forog kockán?

Akinek haldoklókkal van dolga, tartsa szem előtt embertársának emberi helyzetét, és próbáljon helyette gondolkodni. Ez természetesen föltételezi, hogy belehelyezkedünk a haldokló kínos, nehéz helyzetébe.

Ideigvaló dolgok rendezése

A legtöbb ember élete során sokféle gazdasági, családi és társadalmi kötelékbe bonyolódik. Rendezett elszámolás és átadás minden területen nemcsak magukra a szóban forgó dolgokra nézve igazságos, hanem elkerülhetővé tesz sok békétlenséget, megoszlást, sőt élethossziglani ellen-

ségeskedést is olyan emberek között, akik egykor szerették, tisztelték és kölcsönösen támogatták egymást. Ahol az elhunyt tiszta, rendezett körülményeket hagyott hátra, nem kerül sor ilyen kellemetlen dolgokra. Sok bosszúság, új szenvedés és emberhez méltatlan megosztás keletkezett már gyakran öröklési, utódlási és egyéb viszályokból.

Kellő időben adott megfelelő felvilágosítás megakadályozza ilyesmi létrejöttét. Így sok jó származhatik minden érintett számára. A rendcsinálás elmaradása több szenvedést idézhet fel, mint amennyit maga a haláleset okozott. Mint emberek és keresztények kötelesek vagyunk előmozdítani a jót és kerülni a negatívumot.

Életrendezés

Az igazság feltárásakor azt is szem előtt kellene tartani, hogy minden embernek joga van életét a végnél teljesen elrendezve lezárni. Főntebb szóltunk a szerkezeti változásról, ami egy emberben a halál színe előtt végbemegy. Ezt a saját lényünk mélye felé fordulást, belemerülést ösztönözni, támogatni, irányítani lehet. A haldoklónak nyújtott ilyen segítség „bábáskodás a még nem született emberség érdekében – a betegben és a segítőben egyaránt, – hiszen mindkettejüknek meg kell halnia“ (Ansohn).

Rendbejönni Istennel

Az ember saját abszolút jövője, Istennel való személyes találkozása előtt áll. Segíteni kell neki, hogy nyugodtan, minden tehertől megkönnyebbülve, jól fölkészülten lépjen Isten elé. Ideigvaló sorsa és örök üdvössége vagy kárhozata forog kockán. Az embertársa haldoklásában valamiképpen osztozó kereszténynek nem lehet közömbös, hogyan jut a másik Istene elé.

Mikor és hogyan kell beszélni?

Az igazság feltárásával kapcsolatban fontosnak tűnik, hogy még egyszer megvilágítsuk az adott és tekintetbe veendő helyzeteket.

a) Bizonytalan prognózis

Lehet, hogy a páciens nagyon súlyos beteg. Tudnunk kell: minden súlyos betegség a végső kérdések felé tereli

a beteget, úgyhogy önkéntelenül is kérdezősködni kezd: vajon elhagyja-e még egyszer egészségesen a betegágyat. Ahol a betegség kimenetele bizonytalan, felelőtlenség lenne a halálról vagy a közeledő végről beszélni. Inkább próbáljuk az életkedv még meglevő szikráit erősíteni, bátorságot, erőt önteni az illetőbe. Optimizmus és a súlyos dolgokkal való megbirkózás képessége az orvos legjobb, leg nélkülözhetetlenebb munkatársai. A beteg aggódó kérdéseit szilárdan, tárgyilagosan és bizalmat ébresztően válaszoljuk meg, utalva arra, hogy gyógyulása most teljesen őrajta magán áll: azon, hogy gyógy-e megint egészséges lenni, kész-e az orvossal közreműködni, szilárdan bíz-e Istenben, és egyesül-e Isten akaratával, akinek a kezében van végül is minden.

b) Biztos prognózis a gyógyíthatatlanságról

Másképpen fest az állásfoglalás azzal a beteggel kapcsolatban, akiről tudjuk, hogy gyógyíthatatlan. Ilyenkor is minden találkozást nyugalomnak és kiegyensúlyozottnak kell jellemeznie. De az is világos, hogy az egyéb gondozáshoz hozzá kell járulnia a helyzet komolyságára való fokozatos rávezetésnek. E lépcsőzetes feltárás segítségével barátkozzék meg lassacskán a beteg állapotának fölismerésével. Finom érzékkel mindig annyit közlünk vele az igazságból, amennyit pillanatnyilag el tud viselni, hogy figyelmeztessük helyzetének komolyságára.

Nem a teljes igazságot megmondani még nem hazugság. Egy orvos erre a helyzetre – mindenekelőtt abban az esetben, ha nyíltan kérdezik – a következő választ állította össze magának: „Nem forog közvetlen veszélyben. Efelől nyugodt lehet. De az állapota igen komoly. Minden erejére szükség van, hogy legyőzhesse a betegséget. De a tapasztalat szerint a beteg annál ellenállóképesebb, minél nyugodtabb lehet ideigvaló és örök dolgai felől. Ezért nagyon javára válnék, ha fölvenné a szentségeket, és rendezne minden egyebet, amit szívesen rendben látna” (Payen: *Deontologie Medicale* 113. o., idézi Josef Miller: „Az orvos kedvezőtlen prognózisú betegek előtt”, klny. a „*Medizinische Klinik*“-ből, 50(1955), 7. o.).

Elsősorban az orvos illetékes arra, hogy az igazságot a beteggel közölje, ill. rávezesse. Ha vonakodik ettől, vagy más okból nem teljesíti kötelességét, az eset viszont sürgető és a beteg kérdezősködik, akkor a nővérnek kell rá-

mutatnia a helyzet komolyságára. A tapasztalat szerint az orvosok a lelkipásztori oldalt (a pap ill. lelkipásztor hívását) a nővérre vagy a hozzátartozókra bízják. Ezért igen nagy áldás az orvos, nővér és beteg számára a szoros együttműködés a kórházlelkésszel vagy más pappal. Az ápolószemélyzetről sok gond és felelősség hárul el, ha megbízhatóan figyelmeztettek egy papot a haldoklóra, és kapcsolatba hozták kettejüket.

Ha a haldokló otthon fekszik, a hozzátartozók számára is kívánatos és nagy áldás a kapcsolattfelvétel a lelkipásztorral. A pap nem visz nyugtalanságot a halálos ágyhoz. Inkább békét és kiengesztelődést. Isten segítségét kínálja fel az ajándékkul kapott utolsó napok értelmes átéléséhez. Az Istennél váró életre mutat, amire mindnyájan hivatottak vagyunk. A gyónásban elveszi a lelki terheket.

Emberi közelség és segítség

Még egyszer hangsúlyozzuk: az igazság feltárásán azt az egész, néha igen hosszú utat értjük, ahogyan a beteget rávezetjük helyzete komolyságának fölismerésére. Ezen felül emberi támaszt is kell neki nyújtani. Tudva-tudatlanul erre vágunk.

Az „igazság feltárása” csak az első szükséges lépés. Követniök kell a tulajdonképpen segítés mozzanatainak. Nem szabad a beteget „igazságával” egyedül hagyni. Inkább azt az érzést kell önteni bele, hogy ezt az „ő” igazságát most már mindenki vele együtt viseli és éli, akinek csak dolga van vele.

Csak ez a közösen viselt, a megosztott teher tudatában „elviselhetővé vált igazság” fog „szabaddá tenni” mindenkit a betegágy körül, és fejti ki azt az erkölcsi erőt, amit Cabot amerikai orvos „antidote”-nak (ellenszernek, ellenméregnek) mond. Ez az erő ugyanis erősebb a soknál, amit az állapota komolyságáról szóló hír kiválthat a betegből.

Kísérjük a beteget

Az emberi és keresztény segítség egyik előzetes formája, ha már a haldoklást megelőző betegség idején rámutatunk a szenvedés, az erős fájdalmak értelmére, segítünk átjutni a napi hullámhegyeken és völgyeken s közösen

*mindent Krisztus keresztségének áldásába állítunk, ami a lát-
szólag legértelmetlenebb dolgokat is megvilágosíthatja.*

Kapcsolat a mindennapi élettel

A haldokló rászorul embertársai különös közelségére, éppen ebből merít erőt. Szüksége van az érzésre, hogy még „hozzájuk tartozik“, még nem „írták le“. Azért kerülni kell minden – térbeli és szellemi – elszigetelést. Kifejezetten nyomasztóan hat a haldoklóra, ami a kórházakban nem ritkán előfordul, hogy spanyolfalat állítanak az ágy köré, vagy egyágyas szobába teszik át. Gyakori rövid látogatások a betegszobában enyhíthetik az elmagányosodást. A ház és az udvar (vagy a kórházi betegosztály) lármája hallatsszék csak el a betegágyig. Ajtó-ablak legyen inkább nyitva, mint csukva. Zárt termék ráadásul azt az elképzelést keltik föl, hogy az ember máris koporsóban fekszik. A haldokló fél a sötétől. Szereti a világosságot, a világos színeket, a virágokat és egyáltalán mindent, ami eleven, színes, életigenlő.

Helybenhagyó, a beteget sajátosan megerősítő hatású minden érintés, mint pl. a kéznyújtás, kezének kezünkben tartása, ápolói területen bedörzsölések és masszázis. „Érintés és becézés a legalapvetőbb lehetőség, ami birtokunkban van, hogy egy embert szavak nélkül megvigasztaljunk. A megzavart vagy aggódó betegnek olyan vigaszt közvetít, amit szavak sohasem képesek adni“ (Bowers 111. o.).

A beszélgetés lehetősége

A haldokló persze a legkülönbözőbb gondolatokon töpreng. Ha még képes rá, szeretné ki is mondani őket. Szeretne valakit, aki meghallgatja, aggodalmait eloszlatja, és támaszt nyújtó szavakat mond neki. A már ismételt idézett pszichiáter, Elisabeth Kübler-Ross érdeme, hogy nemcsak egyértelműen bebizonyította, milyen szükséges és felszabadító hatása a haldoklókkal folytatott párbeszéd, hanem ki tudta dolgozni sok áldást ígérő módszerét is. Az ilyen beszélgetés nemcsak csökkenti a beteg aggodalmait, hanem érintheti a halálra és haldoklásra vonatkozó legkényesebb témákat és minden ezzel összefüggő kérdést is.

„Mindig újból bámulva állapítjuk meg, hogy már egyetlen összejövetel elviselhetetlen tehertől tudja megszabadítani a beteget. És mindig újból csodálkozunk, hogy a kórházi környezetnek és a hozzátartozóknak annyira nehezére esik kitalálni a beteg szükségleteit, pedig elég lenne hozzá egyetlen nyílt kérdés“ (E. Kübler-Ross, 224. o.).

A hit segítsége

A mindenképpen feltörő halálfélelem, az élethez való görcsös ragaszkodás ellenében nyugodtan felkínálhatjuk a vigaszt, amit Istenbe vetett hitünk nyújt: Életünk nem szűnik meg; személyes és abszolút jövő vár Istennél; nála van beteljesülésünk, boldogságunk, végső örömünk. A hívők élete a halálban nem vész el, csak újjáalakul. Amikor meghalunk, keresztülmegyünk a halál sötétjén, bele az Istennél váró életbe.

Minden halál csak előremenés. A többi ember utánunk jön, soha véget nem érő közösségre Istennel és egymással. És minthogy a halálban nem szűnünk meg létezni, megmarad a lelki kapcsolat a hátramaradókkal: egymásért végzett imában, az újraegyesülés örvendező várásában és a kölcsönös segítségben is.

Ezek a gondolatok olyan optimizmust és örömet tartalmaznak, aminek végső soron nem árthat a rezignáció, a fájdalom és a vég tudata. A halál gondolata már nem halálos. Krisztus meghalt és feltámadt értünk.

A feltámadásba vetett hit

Ennek azonban éppen a haldokló előtt valóban átérzett, éléje élt, nem pusztán „hangoztatott“ hitnek kell lennie. Közösen kell keresztülszenvedni és átujjongani a haldoklóval végzett napi imában, nyílt kérdés-feleletben. Sejtő, sóvárgó halhatatlanságvágyának szüksége van erre a biztos támaszra. Mégpedig a körülötte tartózkodó igazán hívő emberek hitéből.

A keresztény halál folyamatával közösen gyözködnék mindazok, akiknek a halálos betegek ágyánál dolguk van. Nagyon ritka lett a személyes halál. A biztos halált jelző igazság szabaddá tehet, és magasba lendítheti az emberi személyiség fejlődését..

Az elmúlt élet megtisztítása Isten előtt (Gyónás)

Az értelmes élet alapszükséglete, hogy az élet kontóit rendezett állapotban adjuk át. Ameddig elmúlt életünket nem hoztunk rendbe, ameddig a kiengesztelődés vagy jóvátétel még hátra van, mintegy ólomsúly nehezedik az ember lelkére. Az ember nyugalom és belső béke után vágyik. Beismerések, belátások, visszavonások a halál színe előtt különös súllyal esnek latba magának a haldoklónak, de minden más érintettnek is. Kiváló emberbaráti és testvéri mű embertársunkat kibékíteni környezetével, sorsával, saját magával. Az Istennel való kiengesztelődés — amibe Isten mindig betervezi az emberek szolgálatát is — kiemelkedő szeretetszolgálat.

A halál előtti gyónást, ami katolikus felfogás szerint hozzátartozik a haldoklónak nyújtott szentségi segítséghez, éppen „gyógyító” hatása miatt nem katolikus, sőt nem keresztény szaktudósok is a legmelegebben ajánlják. Mi lehetővé tesszük a haldoklónak a gyónást, mindent latba vetünk annak érdekében, hogy kapcsolatba kerüljön egy pappal, de nem utolsó sorban azért, mert — bármennyire értékeljük is a lélek kiöntésének és az élet rendezésének lélektani hatásait — a gyónásban mégis csak a szentséget látjuk, amelynek végső és legmélyebb hatása: új közösség és egység az irgalmas Istennel. Segítünk, hogy ne csak „megnyugtassák” az embert, hanem az Istennel való kibékülés, gondolkodásának átalakulása, az embertársaival helyreállított béke által nyugalmat is találjon.

A halál előtti gyónás hatása különösen és sajátosan mély. Valami végleges van benne. Isten nem ítél el. Isten fölsegít, éppé tesz. Az ember élete során mindig újból veszélybe kerül, hogy megint csak elhagyja az útirányt és eltér a céltől. Talán az „utolsó” gyónásban éppen azért rejlik annyi kimutatható felszabadulás, mert az embert az a biztos érzés fogja el, hogy ez után a gyónás után most már végleges marad az Istentől magától beállított útirány, és ingatag szívünk sem kontárkodhatik bele többé. Már nem kell aggódnia, hogy valaha is elveszíti a belső nyugalmat, a kiengesztelődést, a békét.

Ha olvasunk olyan emberek arcában, akik Istennel kiengesztelődve nyugodtan néznek elébe mindennek, látjuk: a számla ki van egyenlítve, egy egész élet mérlege lezárt. A keresztény szeretet egyik legtermészetesebb köte-

lessége, hogy lehetővé tegyük az oldalunkon lévő ember számára életének ezt a nyugodt, derűt adó végső szakaszát. Ott, ahol a papi segítség (már) nem lehetséges, legközelebbi környezete fogja a haldoklónak a kiengesztelődés, a megtérés, a bánat, a dicsőségében közeledő Isten felé fordulás gondolatait és szavait nyújtani. Távol tartanak tőle mindent, ami eltávolít, elválaszt, ellenséges, és nem tágitják a már meglevő szakadékokat.

„Útravaló“

A szentáldozásban maga Isten lép a haldokló személyes élet-halál helyzetébe. Útitársa lesz a végső útszakaszon. A kereszténynak élete során nem kell egyedül lennie, és remélhetőleg a halál kapuján áthaladtában sem lesz egyedül.

A szentgyónást és áldozást kell a haldoklók tulajdonképpen szentségeinek tekintenünk. Ezek jelentik az elmúlt élet rendezését, új odafordulást Istenhez, s végül megújult, eltérhetetlen egységet és közösséget Krisztussal, ami az eukarisztikus egyesülésben megy végbe, és minden alkalommal jobban elmélyül. Ennek az egységnek erejében tudja győzni a haldokló a betegség mindennapos kínjait, a lelki megterhelést, sőt úrrá lesz a kétségbeesésen. Isten vele van, és amint a test és lélek erői egyre fogyatkoznak, érezhetően mind jobban saját isteni kezében tartja az egész folyamatot.

Betegek kenete

A betegek kenetének szentsége, bár voltaképpen nem a haldoklók szentsége (mindazoknak ajánlatos fölvenni, akik betegségük vagy öregkoruk miatt súlyosan gyengékednek, ill. veszélyesebb operáció előtt állnak, és nagy hiba lenne a haldoklásra halasztani), a halálos betegségben is helyénvaló, és kifejti Isten adta hatását. Isten erőt ad általa, megbocsátja a bűnöket, belsőleg éppé teszi és a szorongatásokban, viharokban fölemeli az embert.

A betegek miséje

Most már lehet szentmisét is mondani a betegszobában. A beteg jelen van, és élményszerűen is részt vehet „az Úr halálában“, egyesítheti saját halálát Krisztus odaadásával a világ üdvösségeért. Így saját „feloszlását“ aktív oda-

adássá, Istennek szóló önátadássá teheti. A szentmise bemutatása nem marad hatás nélkül a haldoklóra. A pap szolgálatán át maga Krisztus bocsátkozik beszélgetésbe vele, és rávezeti arra a titokra, ami saját halálát árnyékolta be: hogy önmagának feladásában és a halál elfogadásában ezt a halált — a legnagyobb emberi katasztrófát, az emberi „balsikerek” tetőpontját — használható, pozitív, sikeres adománnyá teheti, és belőle életet fakaszthat. Itt válik legfeltűnőbbé a kereszt teológiájának látszólagos ellentmondása. Ha az ember igent tud mondani, és Isten gondolatával együtt haladni Jézus halálának alázatos követésében, akkor üdvösségre és beteljesülésének forrásához jut. Így a kereszt teológiája üdvösséggé és megváltássá válik.

Ez mindenestül meghaladja az emberi, csak-emberi gondolkodásmód mértékét. És Isten mégis nagyot kezdhet életével, — a legnagyobbat, ami egyáltalán lehetséges. A szentmise sok gazdag, mélyértelmű jelével szól a beteghez. Észreveszi, hogy Isten személyesen törődik vele, szól hozzá. A szentmiseáldozatban megy végbe a haldokló oda-szentelése a halálnak. Keresztényi segítség ezt lehetővé tenni haldokló embertársunknak, és mindent elkövetni, hogy Krisztus maga érhesse el a beteget egyházának szolgálatán át.

VÉGSZÓ

Az ember halála felé menetel. Így mondtuk bevezetőben. Halála ezért úgy fog lefolyni, ahogyan az élete telt. Ez ősrégi tapasztalati tény. „Amilyen az életünk, olyan a halálunk!” A vég gondolata — a „Memento mori” — elmúlt századok embereit nem idegenítette el e világi kötelezettségeiktől, inkább még szilárdabban vetették meg lábukat a földön. Aki helyesen élt, tudta, hogy a halál együtt lépked vele. Tetteit annak „előlépésére” gondolva mérte le, döntéseit így mérlegelte, és *azután* élt. Akkor aztán tényleg csúcsa volt az életnek a halál. És megfordítva: jól meghalni bizonyosság volt a jó élet mellett, ami kiállja a halált.

Milyen szükségünk van ma arra, hogy így éljünk — és így haljunk meg! Egyikünk sem tudja ezt egyedül elérni. Nem élhetünk csak saját magunkból, de nem is halhatunk meg csak a magunk erejéből, bár „magunk” vagyunk a halál színe előtt. Szükségünk van minden embertársunkra a halálban. Ma ezt meg ezt hívja magához az Isten, holnap

minket magunkat. Ha segítünk meghalni, az életet segítjük. A haldoklónak nyújtott segítség életadó segítség, — segítség az ember soha véget nem érő életének megszületéséhez. Aki egy halálos ágyhoz lép, embertársának döntő átalakulásában vesz részt: ami benne halandó, halhatatlanná válik, az ideiglenes véglegessé, az időhöz kötött örökké, a tökéletlen tökéletessé.

Aki mint ember és keresztény a haldoklónak segít, valami leírhatatlan módon vele együtt lép be a halálba, saját magában és saját magáért, — de hatalmába keríti az imént jelzett átváltozás is, aminél segédkezik. Tanúja annak, hogy minden földi dolog az Istennél váró életbe tér haza. Bízvást nézhet saját halála elé.

IRODALOM

- Ansohn, Eugen: Die Wahrheit am Krankenbett. Salzburg 1969.
- Bowers, Margarethe K.: Wie können wir Sterbenden bestehen. München—Mainz 1971.
- Gots, Anton: Wenn einer krank ist unter euch. Linz 1969.
- Göda, H.: Die sogenannte Wahrheit am Krankenbett. Darmstadt 1972.
- Hofmeister, J.: Menschlich sterben. Postulate an die Kirche, in: Diakonia 3 (1972), 307—316.
- Kübler-Ross, Elisabeth: Interviews mit Sterbenden. Stuttgart—Berlin 1973.
- Mauder, Albert: Die Kunst des Sterbens, Regensburg 1973.
- Mayer-Scheu: Bedingungen einer Sterbehilfe im Krankenhaus, in: Diakonia 3(1972) 338kk, ill. Ärzteblatt Baden-Württemberg (1972), 2. füzet.
- Prest, A. P. L.: Die Sprache der Sterbenden. Göttingen 1970.
- Schmatz, Franz: Sterbebeistand. Heilssorge um den ganzen Menschen. Freiburg 1982.
- Schmatz, Franz: Das Ziel vor Augen. Sich selbst und andere auf das Sterben vorbereiten. Freiburg 1982.
- Sporken, Paul: Umgang mit Sterbenden, Düsseldorf 1973.
- Sporken, Paul: Menschlich sterben. Düsseldorf 1973.
- Hárdi István: Pszichológia a betegágyánál. Medicina, Budapest 1975.
- Ruszthy Éva: Élet a halál előtt. Vigilia 45(1980), 754—762.
- Juszt, Zeley Z.: A halál egészen más. Budapest 1981.
- Kunt E.: A halál tükrében. Budapest 1981.

FÜGGELÉK

Ha otthon vagy ismeretségi körünkben súlyos beteg van, legyen rá gondunk, hogy még kórházba szállítása előtt, nyugodt körülmények között megkapja a betegek kenetét.

A pap jövetelére készülve, a betegágy közelében egy asztalkát terítsünk le fehér terítővel. Tegyük rá fészületet két égő gyertya között; egy pohár vizet és melléje kiskanalat; tányérkán néhány kis vattacsomót (vagy kenyérbelet). Készítsünk kézmosóvizet és törülközőt is a papnak.

A lelkiatya megérkezése után a hozzátartozók menjenek ki, hogy a beteg elvégezhesse szentgyónását. Viszont nagyon kíváncsi, hogy az áldoztatás és a szentkenet feladása idején jelen legyenek, és imával kísérik a szent cselekményt.

Súlyos beteg vagy haldokló testvérünknek sokat segíthetünk, ha vele vagy helyette imádkozunk a betegágnál. A következőkben néhány utalást és szöveget adunk ehhez. Az imákat, fohászokat a beteg mindenkori testi-lelki állapotának megfelelően válasszuk ki. Nincs szükség sok szóra. Inkább mondjuk el mindig újra azt, ami különösen megragadta betegünket. Fontos, hogy lassan, tagoltan, elég hangosan imádkozzunk. A haldoklónak adjuk kezébe, vagy helyezzük el mellette jól láthatóan a fészületet, és ismételjük neki gyakran JÉZUS nevét.

Szentírási szövegek

Betegek panasza: Jób 7, 14. v. 23. fejezet. Zsolt 6; 31; 38; 39; 86; 88; 142; 143.

Hálaadás gyógyulásért: Iz 38,10-20; Zsolt 30; 116.

Beteggyógyítások, pl.: 2Kir 5,1-14 (a poklos Naamán); Mt 8,5-13 (kafarnaumi százados); 9,1-8 (béna); Mk 9, 14-29 (megszállott gyermek); Jn 5,1-9 (Betezda) stb.

A feltámadás: 1Kir 17,17-24; 2Kir 4,18-27; Mt 9,18-26; Lk 7, 11-17; Jn 11 (halottfeltámasztások); Ez 37,1-14 (a megelevenedő csontok); Jn 6,44-59 (az élet kenyere); 1Kor 15.

Jézus szenvedéstörténetéből.

A szenvedés keresztény értékéről: Jn 12,20-30 (búzaszem); 2Kor 4,7-15; 5,1-15 („cserépedényben”); 1Kor 1,18-25

(a keresztt „balgasága”); Róm 5,1-11 („dicsekszünk szenvedéseinkben”); Kol 1,24-27 („kiegészítem testemben”).

Vágyakozás Isten után: Zsolt 42; 84; 121; 130; Jn 14,1-7 („helyet készítetek”); 16,16-22 („rövid idő”); 1Jn 3,1-3 („látni fogjuk, amint van”); Jel 21,1-7; 22,1-5.17.20 (új, ég, új föld).

Jézus szavaiból

Úgy szerette Isten a világot, hogy egyszerűlt Fiát adta oda, hogy aki hisz benne, az el ne vesszen, hanem örökké éljen (Jn 3,15).

Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él (Jn 5,51).

Én vagyok a kapu. Aki rajtam keresztül megy be, üdvözülni fog (Jn 10,10).

Én vagyok a feltámadás és az élet. Aki hisz bennem, még ha meghal is, élni fog (Jn 11,25).

Elmegyek és helyet készítek nektek; újra eljövök, és magammal viszlek benneteket, hogy ti is ott legyetek, ahol én vagyok” (Jn 14,3).

Én vagyok az út, az igazság és az élet (Jn 14,6).

Békességet hagyok rátok. Az én békémet adom nektek. Nem úgy adom nektek, ahogy a világ adja. Ne nyugtalanodjék a szívetek, s ne csüggedjen (Jn 14,27).

Most szomorúak vagytok. De viszontlátalak benneteket, s akkor majd örülni fogtok a szívetek, és örömtöket nem veheti el tőletek senki (Jn 16,22).

Atyám, azt akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol vagyok (Jn 17,24).

Én vagyok a világ világossága. Aki követ, nem jár többé sötétségben, hanem övé lesz az élet világossága (Jn 8,12). Még ma velem leszel a paradicsomban (Lk 23,43).

Beteg imája

Én Uram és én Istenem, noha a test gyarló és retteg a haláltól, de kész az én lelkem engedni szent akaratodnak. Tudom, el van rendelve, hogy egyszer mindnyáján meghaljunk, és mint a folyóvíz, mindnyáján szüntelen a halálnak völgyébe sietünk; sem gazdagság, sem szépség, sem uraság senkit meg nem szabadíthat; és ha most el is halasztod halálokat, nem sok idő múltán eljön az én óráim. De

reménységem, hogy atyai gondviselésedből, amellyel teremtetél, tápláltál és a hitben megőriztetél, úgy rendezed életemnek határát, hogy mikor lelkemnek legjobb és legüdvösebb, akkor veszel ki e világból.

Azért Uram, szent kezébe ajánlom életemet és haláloamat. Dícsértessék a te neved, mind éltemben, mind holtomban. Mert nem halál a te híveid kimúlása, hanem a boldogság útja, világi háborúságok után való csendes nyugalom.

Bátorítsad azért, Uram, az én gyengeségemet, és zabold meg szent malasztoddal testi félelmemet, hogy mindenben szent akaratodhoz szabjam magamat; mert ha tusakodnám is végzésseddel, nem állhatnék akaratod ellen. Add azért, én Istenem, hogy amit kénytelenül és akaratom ellen is el kell szenvednem, azt vígan és jó akarral szenvedjem. A te szent Fiadnak halála előtt való rettegése bátorítson engem, és vigyen az örök élet nyugalomára. Amen.

Pázmány Péter

Beteg imája szentáldozás után

Köszönöm, Uram Jézus, hogy eljöttél hozzám. Olyan hittel akarok rád tekinteni, mint az evangéliumi beteg, aki ruhád szegélyének érintésétől is meggyógyult. Hiszem, Uram, hogy Te itt a kenyér színe alatt testeddel, véreddel, istenségeddel és emberségeddel jelen vagy. Hiszem, hogy Te vagy a mi bölcsességünk, megigazulásunk, megszentelődésünk és megváltásunk. Hiszem, Uram, hogy aki e Kenyeret eszi, az tebenned marad és Te őbenne. Hiszem, hogy aki e Kenyeret eszi, örökké él. Isteni orvosom, Üdvözítő Jézusom, erősíts meg hitemben.

Uram, Jézusom, bizalommal nézek rád. A jerikói vak nem látta, hogy Te közeledsz felé, csak hallotta, és bizalomteljes kiáltásban tört ki: „Jézus, Dávid Fia, könyörülj rajtam!” (Lk 18,39) Én is nagy bizalommal kiáltok feléd, mert hiszem és tudom, hogy tőled kapunk mindent, a Te teljességedből merítünk. Elismerem, hogy sokat vétkeztem és kevés jót cselekedtem, de remélem, hogy kegyelmeddel megnyertem bűneim bocsánatát, és cselekedeteim hasznosak lettek az örök életre.

Mint egykor a Genezáreti tó partján Pétertől, most tőlem is kérdezed: „Szeretsz engem?” Boldog alázattal fele-

lem: „Uram, szeretlek teljes szívemből, teljes lelkemből és minden erőmből. Szeretni akarom felebarátaimat is. Megbocsátok mindenkinek, hogy a mennyei Atya nekem is megbocsásson.“

Péternek is könny szökött a szemébe, amikor harmadszor kérdezted tőle, hogy szeret-e téged. Szeretlek, Uram, ezért fáj, hogy megbántottalak. Elismerem, hogy méltatlan vagyok jószágodra és szeretetedre. De a te isteni Szíved szeretete eltörli bűneimet. Bűnbánó és alázatos lelkem megkönnyebbül, és még jobban vágyakozik utánad. Jöjj, Uram, Jézus! Az utolsó vacsorán azt ígérted, hogy eljössz értünk, és bevezetsz a mennyei Atya országába. Jöjj, Uram, Jézus, mert esteledik, és életem napja hanyatlóban van. Amen.

Erdélyi imakönyv

Egy 17 éve vastüdőben fekvő beteg imája

Uram, beteg ember vagyok. Öreg vagyok. Gyenge vagyok. Már csak itt lehetek és várhatok: a holnapi napra, egy látogatásra, valami változatosságra, a fájdalom enyhülésére – egy kis boldogságra.

A világ beteg. Kibillent egyensúlyából. Igazságtalanság, gyűlölet, háború, elnyomás, terror, kényszer. A beteg világ gyógyulásra vár. Kinyújtja kezét mindenki felé, aki ezt ígéri neki.

Jézus, te egy voltál közülünk. Egy vagy közülünk: jól ismered létünk minden nyomorúságát, örömét, kétségét, reményét. Te betegeket gyógyítottál. Te meg tudod gyógyítani a beteg világot. Azt akarod, hogy mi, a betegek, „meglátogassuk“ a beteg világot. Ez a részvét. Az együtt szenvedés. Az együttműködés, hogy gyógyíthass.

A bizalom imái

Krisztus lelke, szentelj engem!
Krisztus teste, üdvözíts engem!
Krisztus vére, ihless meg engem!
Krisztus oldalából kifolyó víz, tisztíts meg engem!
Krisztus kínszenvedése, erősíts meg engem!
Ó édes Jézus, hallgass meg engem!
A te sebeidbe rejts el engem!
Ne engedd, hogy tőled elszakadjak!
A gonosz ellenségtől oltalmaz engem!

Halálom óráján hívj el engem,
és juttass magadhoz engem,
hogy szenteiddel dicsérjelek
mindörökkön örökké. Amen.

(XIV. század)

+

Semmi se aggasszon.
Semmi se retentsen.
Minden elmúlik.
Csak Isten marad.
A türelem mindent elér.
Ha Isten a mienk, semmi sem hiányzik.
Isten egyedül elég.

Nagy Szent Teréz

+

Atyám, rád hagyatkozom. Tedd velem, ami neked tetszik.
Bármit cselekszel velem, megköszönöm. Kész vagyok mindenre, elfogadok mindent. Csak akaratom teljesüljön bennem és minden teremtményedben, semmi mást nem kívánok, ó Istenem. Visszaadom kezédbe lelkemet, neked ajánlom szívemnek minden szeretetével. Mert szeretlek téged, és szeretetem igénye, hogy odaadjam, hogy korlátlanul kezédbe tegyem magam. Végtelen bizalommal, — hisz te vagy az én Atyám.

Charles de Foucauld

+

Mindenért, amit adtál: Deo gratias!
Mindenért, amit megakadályoztál: Deo gratias!
Mindenért, amit elvettél: Deo gratias!
Mindenért, amit megengedtél: Deo gratias!
Mindenért, amit megelőztél: Deo gratias!
Mindenért, amit megbocsátottál: Deo gratias!
A halálért, amelyet nekem készítettél: Deo gratias!
A helyért, amelyet nekem a mennyben készítettél: Deo gratias!
Hogy a te örök szeretetedre rendeltél: Deo gratias! Deo gratias! Amen.

Nehéz órában

Akarom élni az egész hitet,
Szeretni, ahogy Isten szeret,
És bízni, bízni akarok,

Abban, amit a Krisztus hozott.
Nem érzem, nem is gondolom,
De akarom, akarom, akarom.

Sík Sándor

+

Sok erőért könyörgök, ó Uram,
hogy a mai napot kiálljam,
s a hozzád vivő nagy utat
egy kis lépéssel tovább járjam.

Ernst Ginsberg

+

Én Jézusom, élni akarok, amíg te akarod; szenvedni akarok, amíg te akarod; meg akarok halni, amikor te akarod. Amit Isten akar, – amint Isten akarja, – mert Isten akarja, – amíg Isten akarja! Amen.

Hofbauer Szent Kelemen

Imádság éjjel

Ketyeg az óra, – nem akar jönni az álom. Hosszú volt a nap, még hosszabb lesz az éjszaka. Teljes a sötétség, nincs világosság bennem. Félek ezektől az éjjelektől, félek a fájdalomtól, félek saját magamtól. Ki vagyok, mi lesz belőlem?

Te, Istenem, Atyám akarsz lenni. Vándor gondolataim elérkeztek Hozzád. Szeretnék beszélgetni Veled. Tehetem úgy, ahogyan a gyermek beszél apjával? Különben senkim sincs. Az éjszakás nővér ugyan virraszt, de nem foglalkozhat csak énvelem. Te viszont meg tudod ezt tenni. Engedd, hogy higgyem. Neked mondom el félelmemet, Te ismered fájdalmaimat, Te velem virrasztasz.

Küldtél nekem segítőket, orvosokat és nővéreket, patikusokat és személyzetet. Köszönetet mondok értük, és kérek: adj nekik erőt, szeretetet, felelősségtudatot és lelki ismeretességet. És ajándékozz mindnyájunknak – nekem is – bizalmat és méltányosságot irántuk.

Ne hagyd elfelejtenem: nem én vagyok az egyedüli, aki virraszt. Sokan betegek és nyugtalanok. Add, hogy ne csak magamra gondoljak, hanem mindannyiukra. Add, hogy megtaláljanak Téged az éjszaka kínjában, csillapítsd fájó szenvedéseiket. Könyörgök azokért is, akik velük virrasztanak, a hozzátartozókért, a beteg gyermekük mellett ülő édesanyákért. Kérek az ápolónővérekért; add ajkukra a

helyesen vigasztaló szót. És tartsd őket kezedben, amikor a beteg forró kezét tartják.

Te, Atyám, nem alszol, nem szunnyadsz el. Te virrasztasz velem. Fiad, Jézus Krisztus itt szenved velem. Így a vaksötét éjszakában is biztonságban érzem magam. Amen.

Operáció előtt

Atyám! Tudom: élet-halálról van szó. Nyugodt és higgadt akarok lenni, mégis remegő aggodalom él bennem. Visszagondolva magam előtt látom életemet. Ott vannak a szüleim: mennyit köszönhetek nekik, de sokszor milyen nehezzé tettem feladatukat! Előttem állnak, akik irányítottak és tanítottak, akik kora gyermekségemtől közvetítették nekem szavadat. Tőlük tudok Rólad, mennyei Atyám. Tőlük hallottam a keresztről és a megváltás hírért. Eléggé hallgattam-e mindig rá? Készen álltam-e számodra, készen állok-e most?

Mit tettem felserdülésem óta? Igen, Uram, sok minden támad fel emlékezetemben, amit tettem, amit elmulasztottam. Milyen gyakran vétettem ellened és felebarátom ellen! Milyen keveset gondoltam Terád! Mindezt megvallom Neked.

Sok tervem volt és van még ma is. Mi mindent akarok tenni, ha egészséges leszek! De ha az operáció nem sikerül? ... Félek ettől. Vedd el iszonyodásomat. Kérlek, légy világosságom a sötétben, biztonságom a bizonytalanságban, támaszom az esésben, életem a halálban.

Üdvözítőm és Megváltóm, Jézus Krisztus nevében kezdbe teszem halálomat és életemet. Kész vagyok, Uram. Amen.

Jó halálért

Uram, Istenem! Már most készséggel elfogadom kezedből a halál bármilyen nemét, minden félelmével, fájdalommal és kínjával, amit szent akaratomnak szánt. (X. Pius; teljes búcsú a halál óráján.)

+

Jézus, Mária, József! Nektek ajánlom lelkemet.
Jézus, Mária, József! Legyetek velem végső küzdelemben.
Jézus, Mária, József! Veletek békében váljék el lelkem testemtől. Amen.

+

Tebenned van reményünk,
Életünk és épségünk.
Egyedül csak Téged kérünk,
Légy segítségünk.
Add, hogy készen lehessünk,
Boldog halált érhessünk,
E világból ha kiszóllsz,
Véled lehessünk.

SZVU 112

+

Uram, hiszlek és remélek, tiszta szívből szeretlek.
Engedd meg, hogy végórámban legyenek e szavak számban
És szívemben följegyezve, s koporsómra fölszegezve:
E szent hitben, reménységben, szeretetben erősíts!

SZVU 263

Fohászok

Atyám, kezébe ajánlom lelkemet! (Lk 23,46)
Uram, Jézus, vedd magadhoz lelkemet! (Csel 7,59)
Legyen meg a te akaratod, miképpen mennyben, azonképpen itt a földön is. (Mt 6,10)
Atyám, te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet!
De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te.
(Mk 14,36)
Ha Isten velünk, ki ellenünk? (Róm 8,31)
Ki szakíthat el bennünket Krisztus szeretetétől? (Róm 8,35)
Míg élünk, Istennek élünk, s ha meghalunk, Istennek halunk meg. Tehát akár élünk, akár meghalunk, az Úréi vagyunk.
(Róm 14,8)
Ha megöl is, őbenne remélek. (Jób 13,15)
Az Úr világosságom, üdvösségem, — kitől kell félnem? Az Úr bástyája életemnek, — kitől remegjek? (Zsolt 27,1)
Ó Uram, arcod keresem, — arcod ne rejtse el tőlem! (Zsolt 27,9)
Jézusom, irgalom!
Édes Jézus, ne légy bírám, hanem Üdvöztőtőm!
Jézus Szíve, bízom benned!
Édes Jézus, neked élek, — Édes Jézus, neked halok. —
Életemben, halálomban — Édes Jézus, tied vagyok.
Ajándéku szíveket szívednek feláldozom, — Halálomat s életemet egyedül csak rád bízom. (SZVU 125.)

Asszonyunk Szűz Mária, Istennek szent Anyja, imádkozzál
értünk bűnösökért most és halálunk óráján.

Szűz Mária édes Szíve, légy menedékem!

Ó édes Szűz, irgalmadat, – mutasd meg kegyes voltodat.

Holtunk után szent Fiadat, – mutasd meg boldogságodat.

Szent József, haldoklók szószólója, könyörögj értelm!

Jézus, Mária, József!

Jöjj el, Uram Jézus! (Jel 22,20)

A betegek kenetének kiszolgáltatásakor

Áldott légy Istenünk, mindenható Atyánk, aki értünk és a
mi üdvösségünkért Fiadat a világba küldted!

Áldott légy Istenünk, egyszülött Fiú, aki embervoltunkba
leszálltál, hogy erőtlenségeinket gyógyítsad!

Áldott légy Istenünk, vigasztaló Szentlélek, aki testünk
gyöngeségébe a magad erejét öntöd!

E szent kenet által és nagy irgalmassága szerint segítsen
meg téged az Úr a Szentlélek kegyelmével, szabadítson
meg bűneidtől, üdvözítsen téged, és erősítsen meg jósa-
gon! Amen.

Lélekajánlás (az Egyház imája a haldokló mellett)

Költözzél el, keresztény lélek, ebből a világból

a mindenható Atyalsten nevében, aki téged megteremtett,
az élő Isten Fia, Jézus Krisztus nevében, aki érted kín-
halált szenvedett,

a Szentlélek Úristen nevében, aki kiáradt reád!

Még ma legyen részed az Úr békéjében,

és lakásod Istennél, az ő szent városában,

Nagyasszonyunkkal, szűz Máriával, Istennek szent anyjával,
szent Józseffel

és Isten összes angyalaival és szentjeivel együtt!

A mindenható Istennek ajánllak, kedves testvérem,

annak kezébe, aki teremtett téged,

hogy térj vissza Teremtődhez,

aki téged a föld porából alkotott.

Amikor ebből az életből kilépsz,

örvendezve siessen eléd

Nagyasszonyunk, Szűz Mária,

az angyalok serege és Isten minden szentjei!

Mentsen meg Krisztus Urunk, akit érted keresztre feszí-
tettek,

mentsen meg Krisztus Urunk, aki érted vállalta a halált!
Fogadjon be a mennyországba Krisztus, az élő Isten Fia,
és bárányai között ismerjen fel téged a jó Pásztor!
Oldozzon fel téged minden bűnöd alól:
soroljon téged választottai közé!
Lásd meg szemtől-szembe a te Megváltodat,
és gyönyörködjél Isten boldogító látásában
mindörökkön örökké!

Neked ajánljuk, Urunk, N. testvérünket,
és kérünk téged Urunk, Jézus Krisztus, világ megváltója,
hogy akiért a földre irgalmasan alászállottál,
vedd föl jószágosan országod örömébe!
Ha vétkezett is,
az Atyát, a Fiút és a Szentlelket meg nem tagadta,
hanem hitt benne,
és a mindeneket teremtő Istent hűségesen imádta.

(Mondhatjuk a Mindenszentek litániáját is.)

Imádság haldoklóért

Légy segítségünkre, Istenünk, most, nagy tehetetlenségünk idején, hiszen mi már nem tudunk segíteni azon, aki ilyen beteg. Te vagy Ura életnek, halálnak. A Te erődet nem szárnyalja túl semmi, a Te szeretetenednek nincsen határa. Tartsd őt most a mélység felett, légy közelében irgalmaddal. Taníts meg hálára rövid földi életünkért; segíts, hadd használjuk valóban arra, amire Te akarod. Te azt is látod, ami rejtve van előttünk; a Te pillantásod átíveli az időt és az örökkévalóságot.

K. G. Hildebrand

+

Testvérünk és Üdvözítőnk, Jézus! Te ismered a holtak birodalmát. Kísérd barátunkat, amikor mi már nem kísérhetjük tovább. Irgalmas Atya, fogadd be őt. Szentlélek, Vigasztalónk, légy közel hozzánk!

B. G. Hallqvist

Áldás haldoklóra

Áldjon meg téged az Atyaisten,
aki saját képére teremtett.
Áldjon meg téged a Fiúisten,

aki szenvedésével és halálával megváltott.
Áldjon meg téged a Szentlélek Isten,
aki felkészített és templomává szentelt.

Középkori imádság

(A halál beállta után:)

Adj, Uram, örök nyugodalmat neki, — és az örök világosság fényeskedjék neki. Nyugodjék békességben a Jézus, Mária, Szent József nevében. Amen.

Ima gyógyuláskor

Mintha iskolába jártam volna, olyannak tűnik betegségem. Arra való, hogy tanuljak. Arra használtam? Mennyei Atyám, Te tudod, figyelmetlen tanuló voltam-e, vagy érettségi bizonyítvánnyal bocsáthatsz el.

Tudod, Atyám, milyen szívesen levonnám a tanulságot abból, amit átéltem és átszenvedtem. Szeretném, ha megtanultam volna leckémet.

Volt óra a hitből. Te közel voltál hozzám jelenléteddel, igéddel, a szentségekben.

Volt óra a megismerésből. Újra megtanultam, mint valamikor gyerekfejjel, hogy Üdvözítőm van, aki értem szenvedett, érettem meghalt és értem él. Szeretnék érte élni.

Voltak gyakorlati órák. Kitartóan türelmesnek kellett lennem, el kellett csendesednem, saját óhajaimat háttérbe szorítanom. Voltak órái a kétségbeesésnek is, amikor össze kellett zavarodnom, hogy lemondjak saját akaratomról, és téged hagyjalak intézkedni.

Volt óra a szeretetből. Embereket ajándékoztál nekem: orvost, nővért, látogatókat, és mindazokat, akik rám gondoltak. A Te megbízásodból tették.

És most jön a hála órája. Ne engeddd, hogy feledékeny legyek. Továbbra is tanulni akarom, hogy nemcsak a betegségben, hanem még inkább az egészséges napokban van Rád szükségem. Add, hogy végső leheletemig ne szűnjek meg hálás lenni. Engedd, hogy hálám gyakorlati legyen, hogy azt tegyem másokkal, amit énvelem tettek. Tedd, hogy megtaláljam a házadba vivő utat, hogy gyenge erőimmel szolgálhassak Neked a megváltottak közösségében. Amen.

TARTALOM

Előszó	3
... ahova nem akarod	5
A hívő közösség növekszik	8
A te kereszted	12
Ha hitetek van ...	14
Híszek	16
Itt az Isten	18
Mária, betegek gyógyítója	22
Az élet kenyeré	26
Szentmise van	29
Keresni, ami fönt van	33
Mint egy elhajított kő ...	35
Köszönöm	38
Jelige: öröm	40
Istenben lélegzeni	44
Imádkozni jobb	48
Ketten vagy hárman az Ő nevében	51
Szavad lámpása lépteimnek	53
Túláradó élet	57
Emberek az ágyam körül	62
Miért mindez?	65
Szép a világ	69
A másik terhe	73
Az Egyház e nehéz órájában	76
A papnak áldozatot kell bemutatni	79
Ismerjem föl a „kairosz“-t	86
Hívjon papot	92
Most és halálunk óráján	96
Nem bírom tovább	100
Első lépések	104
És holnap egészséges leszek	107

HA EMBERTÁRSAD HALDOKLIK

Előszó	113
Bevezetés	115
I. A haldokló	116
A közeli halál sejtelme	117
Fokozódó nyitottság a halál gondolata iránt	118
	151

Félelem a haláltól	118
A remény horgonya	119
Készség a személyes átalakulásra	119
II. A segítő	120
A halál mai kiszorítása tudatunkból	120
Személyes gátlások a haldokló előtt	121
Az orvos és a haldokló	121
A rokonok és a haldokló	123
A pap és a haldokló	124
Az ápolónővér és a haldokló	125
III. A haldoklónak nyújtott segítség	126
Az igazság közlése a küszöbön álló halál előtt	126
Az igazság megszabadít	127
Mi forog kockán?	129
Mikor és hogyan kell beszélni?	130
Emberi közelség és segítség	132
Kísérjük a beteget	132
A beszélgetés lehetősége	133
A hit segítése	134
A feltámadásba vetett hit	134
Az elmúlt élet tisztába hozatala Isten előtt	135
„Útravaló“	136
Betegek kenete	136
A betegek miséje	136
Végszó	137
Irodalom	138
Függelék	139

